

Kā Latvijā tiek pārvaldīta un īstenota
LEADER un sabiedrības virzīta
vietējā attīstība?

Latvijas Republikas
Valsts kontrole

Rīga 2023

Reģistrācijas numurs: 2.4.1-7/2022/ZIN/37
Reģistrācijas datums: 02.08.2023 16:23:01

Revīzijas ziņojums

Kā Latvijā tiek pārvaldīta un īstenota LEADER un sabiedrības virzīta vietējā attīstība?

Lietderības revīzija “Par LEADER pasākumu realizāciju, izmantojot ELFLA un EJZF finansējumu”

2023.gada 2.augusts

Revīzija veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles Ceturtā revīzijas departamenta 2022. gada 14. februāra revīzijas grafiku Nr. 2.4.1-7/2022.

Vāka noformējumā izmantota fotogrāfija no tīmekļa vietnes *Depositphotos*.

Cienījamais lasītāj!

Valsts kontrole ir pabeigusi lietderības jeb snieguma revīziju par LEADER/ sabiedrības virzītas vietējās attīstības (SVVA) pārvaldību un īstenošanu Latvijā.

Eiropas Savienības LEADER/ SVVA iniciatīvas būtība ir mērķtiecīga rīcība lauku attīstībai, īstenojot projektus, kas risina un nodrošina daudzveidīgas vietējās vajadzības. Latvijā nacionālā līmenī LEADER/ SVVA pārvaldību veic Zemkopības ministrija, īstenošanu - 35 vietējās rīcības grupas (VRG). LEADER/ SVVA teritorijās – lauku, daļas pilsētu un zivsaimniecībai nozīmīgās teritorijās - dzīvo apmēram puse valsts iedzīvotāju. Pasākumu īstenošanai 2014.-2020.gada plānošanas periodā, kas ilgst līdz 2023.gadam, bija atvēlēti 126 miljoni *euro* no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda.

Žāvēšanas skapja iegāde mājražošanas attīstībai par 294 *euro*, atjaunota kartingu trasē par 80 tūkstošiem *euro*, tērpu iegāde bērnu popgrupai par 693 *euro*, izbūvēta viesnīca par 70 tūkstošiem *euro*, ierīkota kūpinātava un uzstādīts kubls par 928 *euro*, iegādāts amfībijas tipa ekskavators ar dažāda veida kausiem par 585 tūkstošiem *euro*, iegādāts uzkarināmais zāles smalcinātājs par 1512 *euro*, veikti publiskās infrastruktūras atjaunošanas darbi Baltijas jūras piekrastē par 360 tūkstošiem *euro*, iegādātas galdniecības iekārtas par 4011 *euro*, atjaunots un aprīkots zobārstniecības kabinets ciemā par 80 tūkstošiem *euro* - tie ir daži piemēri, kas liecina par projektu daudzveidību un apjoma amplitūdu. Vienlaikus secinām, ka vietējām vajadzībām un iedzīvotāju prioritātēm atbilstoša daudzveidība nav bijusi pietiekama - nepietiekami izmantota LEADER/ SVVA sociālās iekļaušanas, nabadzības mazināšanas, inovāciju radīšanas un sadarbības loma.

Šobrīd būtiski ir apzināt un novērtēt aizejošā perioda rezultātus un, mācoties no pagātnes, skatīties nākotnē – jaunajā plānošanas periodā. LEADER/ SVVA pasākumiem 2023.-2027.gada periodā paredzēts 101 miljons *euro*, no tiem 90 miljoni *euro* vietējo stratēģiju īstenošanai un 11 miljoni *euro* vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai.

Lai gan LEADER pasākumi Latvijā tiek īstenoti jau vairāk kā 20 gadus, revīzijas ietvaros veiktās Latvijas iedzīvotāju ārpus Rīgas aptauja liecina, ka tikai nepilna trešā daļa (28%) respondentu par šādu iniciatīvu kaut ko zina. LEADER/ SVVA pasākumam jābūt kopienu veidošanas un stiprināšanas instrumentam un vietējo iedzīvotāju dažāda veida vajadzībām

jābūt katras vietējās attīstības stratēģijas centrā. Tāpēc pēc šīs revīzijas, izmantojot savu komunikācijas platformu, Valsts kontrole aicina LEADER/ SVVA teritoriju iedzīvotājus apzināt savu vietējo rīcības grupu un aktīvi iesaistīties tās darbā, aicinām līdzdarboties vietējās attīstības stratēģijas īstenošanā – gan vērtējot vajadzības, gan nosakot prioritātes, gan sagatavojot un īstenojot projektus.

Vietējās rīcības grupas un to darbība ir ļoti atšķirīgas, arī to aktivitāte iedzīvotāju iesaistīšanā ir bijusi atšķirīga. Sagaidām, ka vietējo rīcības grupu darbība kļūs atklātāka un caurskatāmāka un aktivitāte iedzīvotāju iesaistē mazāk aktīvajām pieaugs. Tāpēc svarīgs ir Zemkopības ministrijas sniegtais metodiskais atbalsts un darbs situācijas novērtēšanā – datu apkopošana, analīze un to izmantošana lēmumu pieņemšanā. Saprotam, ka uzdevums – respektējot vietējo kopienu dažādību, mazināt nelabvēlīgās atšķirības un nevienlīdzību – ir sarežģīts.

Jaunajā periodā, kad pēc administratīvi teritoriālās reformas īstenošanas, lielāka mēroga dēļ lauku pašvaldībām attālinoties no iedzīvotājiem, ieviesti tādi jauni obligāti sabiedrības iesaistes veidi kā iedzīvotāju padomes un līdzdalības budžets, arī VRG ir izaicinājums vērst sabiedrības uzmanību uz LEADER/ SVVA iespējām un nodrošināt iesaisti tajos.

Pateicamies revidējamo vienību – Zemkopības ministrijas un Lauku atbalsta dienesta - darbiniekiem par sadarbību revīzijas laikā un ceram uz labām sekmēm ieteikumu ieviešanā. Pateicamies visām 35 vietējām rīcības grupām par piedalīšanos aptaujā. Īpašs paldies vietējām rīcības grupām, kas aptaujā un intervijās sniedza izsmeļošus skaidrojumus un viedokli. Pateicamies biedrībai “Latvijas Lauku forums” un Agroresursu un ekonomikas institūtam par sadarbību. Mūsu paldies arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Labklājības ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Finanšu ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvjiem par sniegto informāciju un viedokli, paldies sabiedriskās domas pētījumu centram SKDS un SIA “Grupa93”.

Ar cieņu
departamenta direktore
Inga Vilka

Saturis

Kopsavilkums.....	5
Galvenie secinājumi.....	6
Būtiskākie ieteikumi.....	11
Ziņojuma struktūra.....	12
Revīzijā izmantotās datu ieguves metodes.....	12
LEADER/SVVA vispārīgs raksturojums.....	14
LEADER/SVVA attīstība un būtība.....	14
LEADER/SVVA ietvars Latvijā.....	15
Revīzijas secinājumi, konstatējumi un ieteikumi.....	21
1. LEADER/SVVA pasākuma pārvaldība nacionālā līmenī.....	21
1.1. LEADER/SVVA vieta lauku teritorijas attīstībā un mērķi attīstības plānošanas dokumentos.....	21
1.2. Uzraudzības un novērtēšanas sistēma.....	25
1.3. Zemkopības ministrijas darbība VRG atlasē un vietējo rīcības grupu darbības koordinēšanā.....	27
2. LEADER/SVVA pasākuma īstenošana vietējo rīcības grupu līmenī.....	31
2.1. Vietējo rīcības grupu darbība iedzīvotāju vajadzību apzināšanā.....	31
2.2. Vietējās attīstības stratēģijas.....	36
2.3. Projektu pieteikumu atlase.....	41
2.4. ELFLA projektu rezultāti.....	44
2.5. EJZF projektu rezultāti un finansējuma sadale.....	52
2.6. Vietējo rīcības grupu darbības vietējo teritoriju aktivizēšanā.....	57
2.7. Vietējo rīcības grupu publicitātes aktivitātes.....	65
2.8. Vietējo rīcības grupu finanšu un cilvēkresursu kapacitāte.....	66
Zemkopības ministrijas viedoklis.....	70
Revīzijas raksturojums, kritēriji un metodes.....	73
Termini un skaidrojumi.....	79
Pielikumi.....	80
1. pielikums. LEADER/SVVA finansējums 2014.–2022., 2023.–2027.gadā.....	80
2.pielikums.VRG darbības rezultāti 2016.–2022.gadā.....	82
3.pielikums. Izlasē iekļauto vietējo rīcības grupu darbības rādītāju novērtējums.....	84
4. pielikums. Vietējo rīcības grupu darbības teritorijas 2014.–2022.gadā.....	85
5. pielikums. ELFLA LEADER īstenoto projektu skaits un finansējums 2014.–2022.gadā.....	86
6. pielikums. EJZF SVVA īstenoto projektu skaits un finansējums piekrastes teritorijās 2014.–2022.gadā.....	87
7. pielikums. ELFLA un EJZF LEADER/SVAA pašvaldību projektu skaits un finansējums 2014.–2022.gadā.....	88
8. pielikums. SKDS aptaujas rezultātu apkopojums.....	89

Kopsavilkums

Kas ir LEADER / sabiedrības virzītas vietējās attīstības (SVVA) pieeja, un kāpēc tā ir nozīmīga lauku un piekrastes teritoriju iedzīvotājiem?

LEADER tulkojumā no franču valodas (*Liaison Entre Actions pour le Développement de L'Economie Rurale*) nozīmē **“mērķtiecīgas un koordinētas rīcības lauku ekonomikas attīstībai”**.

LEADER pieeja Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) darbojas jau vairāk nekā 30 gadus ar sākotnējo mērķi atbalstīt nelabvēlīgā situācijā esošu lauku teritoriju attīstību, īstenojot projektus, kas risina vietējās vajadzības. Laika gaitā LEADER pieeja paplašinājusies ar jauniem akcentiem un paplašinājies mērķteritoriju loks – visa lauku teritorija, piekrastes teritorijas un daļa pilsētu.

Kopš 2014. gada LEADER pieeja darbojas kā **sabiedrības virzīta vietējā attīstība (SVVA)**, kuras galvenā atšķirība no iepriekšējā perioda ir integrētāka pieeja un daudzveidīgs finanšu modelis – iespēja LEADER īstenot no četriem ES fondiem. SVVA aptver dažādas teritorijas un dažādas sabiedrības vajadzības (sociālās, kultūras, vides un ekonomiskās).

Atšķirībā no tradicionālās – lejupējās – pieejas ES fondu pārvaldībā LEADER/SVVA pieejas pamatprincips ir “no apakšas uz augšu”, kas dod iespēju iniciatīvu uzņemties vietējiem iedzīvotājiem, procesa virzīšanu uzticot vietējām rīcības grupām (turpmāk – VRG). VRG ir nevalstiskas organizācijas, kas izveidotas, apvienojot publisko, privāto un nevalstisko sektoru savstarpējā partnerībā. Tās darbojas noteiktā teritorijā, iesaistot iedzīvotājus, izstrādā un īsteno vietējās teritorijas attīstības stratēģijas.

LEADER/SVVA pieejas pamatā ir septiņi principi,¹ un tiek sagaidīts, ka, VRG pareizi ieviešot LEADER/SVVA pieeju, tiks radīta **pievienotā vērtība – uzlabota vietējā pārvaldība, palielināts sociālais kapitāls un labāki projektu rezultāti** –, ko nevar sasniegt ar citiem ES fondu pasākumiem. Sociālā loma un lauku kopienu stiprināšana caurvij visu LEADER/SVVA pieeju.

Latvijā līdz 2023. gadam LEADER/SVVA ir Lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam² un Rīcības programmas zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam³ **pasākumi**, par kuriem atbildīga ir Zemkopības ministrija. Latvijā LEADER/SVVA attiecas uz teritorijām, kurās dzīvo puse no Latvijas iedzīvotājiem.⁴

LEADER/SVVA finansēšanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā, kas ilga līdz 2022. gadam (turpmāk arī – 2014.–2022. gada periods) tika atvēlēti 126 milj. *euro* no diviem Zemkopības ministrijas pārraudzībā esošiem ES fondiem – Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (turpmāk – ELFLA) un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda (turpmāk – EJZF).⁵ 2014.–2022. gada periodā LEADER/SVVA pieeju Latvijā ieviesa 35 VRG, no tām sešas administrē gan ELFLA, gan EJZF. VRG darbības nodrošināšanai finansējums bija 13,44 milj. *euro*.

Lai LEADER/SVVA pasākums un VRG darbība būtu efektīva, ir vairāki priekšnoteikumi – skaidri definēti mērķi un uzraudzības un novērtēšanas sistēma, profesionāla un motivēta VRG komanda, atbilstoši finanšu resursi, koordinēta visu VRG darbība un sadarbība ar citiem teritorijas attīstības veicinātājiem. Šādā daudzlīmeņu sistēmā efektīvs pārvaldības modelis ir kritiski svarīgs, lai nodrošinātu visu iesaistīto vienotu izpratni un ilgtermiņā radītu pozitīvas izmaiņas iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā. Revīzijā vērtējam vairākus priekšnoteikumus.

Revīzijas mērķis bija novērtēt, vai LEADER/SVVA pasākums Latvijā tiek pārvaldīts un īstenots efektīvi. LEADER/SVVA pasākuma **pārvaldību** veic Zemkopības ministrija, pasākuma **īstenošanu** – VRG, izstrādājot un īstenojot vietējās attīstības stratēģijas, kā arī aktivizējot vietējās teritorijas (tas nozīmē iedzīvotāju informēšanu, izglītošanu, iesaisti, lai veidotu aktīvu vietējo kopienu VRG teritorijas attīstībai).

Revīzija veikta laikā, kad ar pārejas periodu noslēdzas 2014.–2020. gada plānošanas periods un sākas 2023.–2027. gada plānošanas periods. Lai veicinātu visu veidu teritoriju ilgtspējīgu un integrētu attīstību, jaunajā plānošanas periodā ES politika akcentē kohēzijas politikas teritoriālo dimensiju, izvirzot politikas mērķi “Eiropa tuvāk cilvēkiem”.⁶ Ņemot vērā minēto, šobrīd jo īpaši būtiski ir apzināt un novērtēt aizejošā perioda rezultātus un, mācoties no pagātnes, skatīties nākotnē – jaunajā plānošanas periodā.

Galvenie secinājumi

Neapšaubām LEADER/SVVA pasākuma nozīmi un ieguldījumu lauku un piekrastes teritoriju attīstībā Latvijā, vienlaikus secinām, ka Zemkopības ministrijas ierastā pieeja LEADER/SVVA pasākuma pārvaldībā ir jāmaina un jāuzlabo. Uzlabojumi nepieciešami arī vietējā līmenī – VRG īstenojot mērķtiecīgāku, atklātāku un sabiedrību iekļaujošāku LEADER/SVVA pasākuma īstenošanu.

Zemkopības ministrijai jāuzlabo LEADER/SVVA pārvaldība

Nacionālā līmenī 2014.–2022. gada periodā LEADER/SVVA pasākumu raksturo skaidru plānoto sasniegamo rezultātu trūkums. Ar LEADER/SVVA plānots *veicināt vietējo attīstību lauku teritorijā un palielināt nodarbinātību un teritoriālo kohēziju piekrastes teritorijās*, taču minēto mērķu sasniegšanas izvērtēšanai Zemkopības ministrija noteikusi tādu mērķa pamatrādītāju – izveidotās darbavietas –, kas neļauj pilnā mērā novērtēt mērķu sasniegšanu.

Neskatoties uz iepriekšējos gados konstatētiem trūkumiem un aicinājumiem pilnveidot LEADER/SVVA uzraudzību un novērtēšanu,⁷ **Zemkopības ministrijas darbības, lai vispusīgi novērtētu LEADER/SVVA pasākumu, nav bijušas pietiekamas.** Lai arī ik gadu VRG iesniedz Lauku atbalsta dienestā datus par to darbības rezultātiem, ministrijā netiek veikta šo datu apkopošana un analīze. LEADER/SVVA tiek īstenots arī bez visaptveroša novērtējuma par to, vai un kādā apmērā VRG radījušas LEADER/SVVA pieejas *pievienoto vērtību*. Termini LEADER/SVVA *pievienotā vērtība, palielināts sociālais kapitāls, labāka sociālā pārvaldība un labāki projektu rezultāti* joprojām ir neskaidri atbildīgajām iestādēm un VRG.

Jāvērš uzmanība, ka vēsturiski LEADER/SVVA tiek finansēts no Zemkopības ministrijas pārziņā esošiem diviem ES fondiem. Taču LEADER/SVVA pasākums nav saistīts tikai ar lauksaimniecības vai zivsaimniecības nozari, tas risina lauku un piekrastes teritoriju kopienu vajadzības visdažādākajās nozarēs, tajā skaitā piešķir finansējumu projektiem, kuriem nav pieejams cits valsts, pašvaldību vai ES fondu atbalsta finansējums.

Ne 2014.–2022. gada periodā, ne 2023.–2027. gada plānošanas perioda sākumā, kad apstiprināti ES fondu atbalsta nosacījumi, Latvijā LEADER/SVVA pieeja nav paplašināta uz citiem ES fondiem – Eiropas Reģionālās attīstības fondu (ERAF) un Eiropas Sociālo fondu (ESF), ko nozaru ministrijas pamatoja ar nepietiekamu LEADER pasākuma ietekmes novērtējumu. Rezultātā **nav izmantota iespēja radīt lielāku LEADER/SVVA ietekmi lauku un piekrastes teritoriju attīstībai, īstenojot integrētāku, starpnozaru teritoriālo kohēziju.** LEADER/SVVA kopējais finansējums Latvijā 2014.–2022. gada periodā bija viens no zemākajiem ES un zemākais Baltijas valstīs.

Lai gūtu priekšstatu par LEADER/SVVA pasākuma īstenošanu katras VRG līmenī, revīzijā sadarbībā ar biedrību “Latvijas Lauku forums” un VRG definējam vairākus kritērijus, kas liecinātu par LEADER/SVVA pievienotās vērtības atsevišķiem aspektiem un ieguvām papildu datus no VRG.

Revīzijā kopumā novērotais liecina, ka LEADER/SVVA pasākums Latvijā tiek īstenots, Zemkopības ministrijai ļaujot procesiem notikt kā ierasts. Zemkopības ministrija lielā mērā paļaujas uz VRG ilgstošo pieredzi un zināšanām, norādot uz LEADER/SVVA pamatprincipu “no apakšas uz augšu”, savukārt VRG revīzijā akcentēja nepieciešamību pēc lielākas Zemkopības ministrijas un citu institūciju iesaistes.

Minēto ilustrē piemērs, kad 2018. gadā pēc Zemkopības ministrijas pasūtījuma veikts pētījums par LEADER/SVVA, taču Zemkopības ministrijas veiktie pasākumi nav bijuši pietiekami pētījumā norādīto trūkumu novēršanai, VRG gaidot skaidrus norādījumus no Zemkopības ministrijas, savukārt ministrijai paļaujoties uz VRG spēju pašorganizēties un ieviest pārmaiņas.

Valsts kontroles ieskatā, **esošais LEADER/SVVA ietvars nav tāds, kas veicina uz labākiem rezultātiem orientētu VRG darbību.** Lai arī 2023.–2027. gada periodam ir mainīti finansējuma piešķiršanas principi, VRG atlases kritēriji ir vispārīgi un netiek mainīti no viena ES fondu plānošanas periodu uz otru. Netiek vērtēti VRG darbības rezultāti un VRG spējas pašām izstrādāt VRG stratēģijas.

Lai arī būtu jāņem vērā dažādi apsvērumi, revidentu ieskatā, Zemkopības ministrijai būtu jāpārdomā finansējuma piešķiršanas principi VRG darbības nodrošināšanai, tostarp jāveic aprēķini par VRG darbības nodrošināšanai nepieciešamajām pamata izmaksām. 2014.–2022. gada periodā finansējums darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai VRG piešķirts robežās no 88 tūkst. *euro* līdz 727 tūkst. *euro*. Revīzijā veiktie aprēķini liecina, ka vismaz trīs VRG finansējums nebija pietiekams, lai nodarbinātu vienu pilnas slodzes darbinieku ar maksimālo normatīvajā aktā⁸ paredzēto darba samaksas apmēru.⁹

Nepilnības LEADER/SVVA pasākuma pārvaldības sistēmā kopsakarā ar citiem aspektiem, piemēram, VRG administratīvā vadītāja motivāciju, zināšanām un prasmēm, veicinājis to, ka vienas VRG kļūst arvien spēcīgākas un veidojas par nozīmīgu vietējās teritorijas un iedzīvotāju aktivizētāju, citas – pamatā darbojas tikai kā LEADER/SVVA projektu administrētājas, pilnā mērā nenodrošinot galvenos ieguvumus, kurus būtu jāsasniedz ar LEADER/SVVA pieeju.

Revidenti vērs uzmanību, ka nepilnīgi mērķu rādītāji nacionālajos attīstības plānošanas dokumentos, LEADER/SVVA un VRG darbības rezultātu vispusīgas uzraudzības un novērtēšanas sistēmas trūkums un atklātības trūkums Zemkopības ministrijas lēmumu pieņemšanā ir jautājumi, kas aktuāli joprojām, lai arī uz tiem Valsts kontrole norādīja jau 2012. gadā, vērtējot LEADER/SVVA pasākuma īstenošanu no EJZF.

Ne visas vietējās rīcības grupas ir bijušas aktīvas savas teritorijas aktivizēšanā

Teritorijas aktivizēšana ir LEADER/SVVA “asinsrite” un viens no LEADER/SVVA pamatelementiem.¹⁰ Kā norāda pats termins, tas paredz darbības, lai palīdzētu *notikumiem notikt*.¹¹ Lauku telpas attīstības galvenais virzītājspēks ir cilvēki. VRG teritorijas aktivizēšana jeb darbs ar cilvēkiem veido piederību vietējai kopienai, rosina veidot pašapzinīgu, atbildīgu un iesaistītu sabiedrību, kura piedalās vietējās teritorijas attīstībā un savas nākotnes uzlabošanā – iniciē idejas, gūst jaunas iemaņas, īsteno projektus. VRG teritorijas aktivizēšanās pasākumi ir priekšnoteikums, lai rastos LEADER/SVVA pievienotā vērtība.

Revīzijā iegūtie dati liecina, ka **VRG teritoriju aktivizēšanas pasākumus īstenojušas būtiski atšķirīgā pakāpē** – organizējot no trīs līdz gandrīz 90 dažāda veida informējošus un izglītojošus pasākumus laikā no 2016. līdz 2021. gadam tām piešķirtā finansējuma ietvaros. Divas VRG sešu gadu laikā organizējušas tikai seminārus par projektu kārtām, kas nerada pārliecību, ka šādas VRG ar savu darbību īsteno vietējās

sabiedrības virzītu attīstību. Revīzijā iegūtie dati, kas liecina par VRG aktivitāti, ambīcijām un spēju darboties kā nozīmīgām vietējās teritorijas attīstītājām, piemēram, par VRG citu finanšu instrumentu piesaisti, darbību pašvaldību un citu lēmēj institūciju darba grupās, darbu ar vietējās teritorijas līderiem, arī norāda uz būtiski atšķirīgu VRG sniegumu. **Rezultātā lielākie ieguvēji ir iedzīvotāji, kuru teritorijā VRG ir bijušas aktīvākas teritorijas aktivizēšanā.**

Nevienai no izlasē iekļautajām VRG nebija noteikti uzdevumi un sasniedzamie rezultāti iedzīvotāju aktivizēšanas jomā. Revīzijā konstatētais liecina, ka VRG ir jāveic mērķtiecīgi pasākumi, lai palielinātu sabiedrības informētību un izpratni par LEADER/SVVA iespējām un vairotu uzticību tam, ka LEADER/SVVA ir viens no instrumentiem, kas ļauj iedzīvotājiem pašiem aktīvi iesaistīties savas teritorijas attīstībā. SKDS aptaujas dati liecina, ka no aptaujātajiem iedzīvotājiem, kuri kopumā zina par LEADER, 76 % uzskata, ka ir nepieciešama plašāka informācija par LEADER pasākumiem un iespējām.

VRG lielākoties vada pieredzējuši administratīvie vadītāji (vidējais darba ilgums 11 gadi), kuri ieguvuši lielu pieredzi projektu administrēšanā. Vienlaikus 2014.–2022. gada periodā īpaši uzsvērtā VRG loma vietējo kopienu veidošanā un LEADER/SVVA sociālā loma kopumā, tāpēc, lai paplašinātu un stiprinātu vietējās kopienas, nepieciešama jauna pieeja, domāšanas maiņa, lielāka līderība, jaunas prasmes un zināšanas.

Vietējām rīcības grupām mērķtiecīgāk jāveicina uz skaidri noteiktām prioritātēm vērsta vietējās teritorijas attīstība

2014.–2022. gada periodā ne vienmēr VRG izdevās nodrošināt plašu sabiedrības iesaisti teritorijas attīstības vajadzību apzināšanā, kas ir būtisks priekšnoteikums uz sabiedrības vajadzībām balstītas vietējās attīstības stratēģijas izstrādei – VRG sabiedrības iesaistes līmeni izdevās nodrošināt no 0,25 % līdz 3,4 % no konkrētās teritorijas iedzīvotājiem. **Tikai divas no septiņām izlasē iekļautajām VRG sabiedrības iesaistes pasākumus organizēja katrā novada pagastā vai lielākajās apdzīvotajās vietās, tādējādi uzrunājot iedzīvotājus pēc iespējas tuvāk to dzīvesvietai.** Kā neizmantota iespēja vērtējama sabiedrības iesaiste vajadzību aktualizēšanā turpmākā stratēģijas īstenošanas laikā – visa plānošanas perioda laikā (septiņu gadu laikā), jo tikai divas no septiņām izlasē iekļautajām VRG bija organizējušas plašākus pasākumus (aptaujas, darbnīcas) arī pēc stratēģijas izstrādes.

Izlasē iekļautās VRG lielākoties arī nav nodrošinājušas skaidri izsekojamu procesu sabiedrības līdzdalības rezultātu (vajadzības katrā pagastā, prioritātes, priekšlikumi) atspoguļošanā un atgriezeniskās saites sniegšanā iedzīvotājiem. Piemēram, vai un kāda loma ir bijusi iedzīvotāju izteiktajām vajadzībām un ierosinājumiem katrā pagastā, un kā konkrētas vajadzības plānots iekļaut vietējās attīstības stratēģijas īstenošanā.

Lai arī Zemkopības ministrijas skatījumā detalizēti mērķi un sasniedzamie rezultāti tiek noteikti vietējā jeb VRG līmenī, kopumā arī VRG vietējās attīstības stratēģijas nesniedz pilnīgu priekšstatu, ko tieši VRG plānojušas sasniegt un mainīt ar LEADER/SVVA atbalstu konkrētajā teritorijā. Izlasē iekļautajās VRG vietējās attīstības stratēģijās lielākoties noteiktas visaptverošas vajadzības, mērķi un rīcības – *uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides radīšana, teritorijas labiekārtošana un sabiedrisko aktivitāšu dažādošana.* **Šāda pieeja iedzīvotājiem apgrūtina iespēju pārliecināties, kādi konkrēti jauni pakalpojumi, sabiedriskās aktivitātes un teritorijas labiekārtošanas pasākumi, ir apzināti kā prioritāri nepieciešami katrā pagastā, apdzīvotā vietā.**

Ņemot vērā dažādās iedzīvotāju vajadzības un to, ka LEADER/SVVA finansējums ir viens no atbalsta instrumentiem vietējās teritorijas attīstībā, VRG būtu skaidri jādefinē, kuras no iedzīvotāju apzinātajām vajadzībām ir prioritāras, kas ir īpaši būtiski ierobežota finansējuma gadījumā, un ir plānots risināt ar LEADER/SVVA finansējumu, kuras – ar citiem atbalsta instrumentiem. No izlasē iekļauto VRG vietējās attīstības stratēģijām skaidri neizrietēja LEADER/SVVA atbalsta saskaņotība ar citiem finanšu

instrumentiem. Jānorāda, ka valstī nav vienkopus pieejama informācija par dažādiem valsts un ES fondu atbalsta instrumentiem, kas paredzēti uzņēmējdarbības un vietējo teritoriju attīstībai. Uz to kā būtisku trūkumu norādīja arī VRG.

Bieži VRG vietējās attīstības stratēģijā nav vērojama pilnīga sasaiste starp definētajām problēmām un vajadzībām, izvirzītajiem sasniedzamajiem rezultātiem, kā arī projektu atlases kritērijiem. Piemēram, visās analizētajās VRG vietējās attīstības stratēģijās viena no īpaši atbalstāmām vajadzībām definēta *jauniešu nodarbinātības vai to iniciatīvu un aktivitāšu veicināšana*, tomēr tikai viena VRG ir noteikusi rezultatīvo rādītāju saistībā ar jauniešu iesaistes veicināšanu.

Jāvērš uzmanība, ka būtiska nozīme VRG darbībā ir atklātībai un caurskatāmībai, jo VRG pieņem lēmumus par LEADER/SVVA projektu atbilstību vietējās attīstības stratēģijai gandrīz 110 milj. *euro* apmērā. Līdz ar to tām jādarbojas tā, lai novērstu risku par darbību “šauru interešu”, “aktīvāko un zinošāko sabiedrības locekļu” labā. Revīzijā konstatētais liecina, ka VRG jānodrošina lielāka atklātība, piemēram, neviena no izlasē iekļautajām VRG nenodrošināja publiski pieejamu informāciju par izmaiņu pamatojumu VRG vietējā attīstības stratēģijā, netiek publicēti arī VRG padomes lēmumi. Ne vienmēr arī revidentiem tika sniegti skaidrojumi un pamatojumi. Atšķirīgā detalizācijā tiek norādīta informācija VRG tīmekļa vietnēs.

LEADER divu fondu (ELFLA lauku un EJZF piekrastes teritoriju attīstībai) finansējums – dažādi uzsvāri, bet līdzīgi izaicinājumi

Jebkurš LEADER/SVVA īstenotais projekts sniedz labumu kādai sabiedrības daļai, tāpēc LEADER/SVVA ir devis ieguldījumu vietējās teritorijas un iedzīvotāju dzīves kvalitātes attīstībā. Tiek plānots, ka 2014. – 2022. gada periodā ar LEADER finansējumu no abiem fondiem tiks radītas 870¹² darbavietas. **Vienlaikus LEADER/SVVA pieeja paredz īstenot projektus ar pievienoto vērtību, sasniegt labākus projektu rezultātus** un īstenot pašu VRG noteiktās prioritātes (piemēram, inovatīvi projekti, atbalsts jauniem projektu īstenotājiem/uzņēmumiem). Visbeidzot LEADER/SVVA arī jāveicina atbalsts mazāk aktīvām un mazāk aizsargātām mērķgrupām, kas arī liecina par LEADER/SVVA pievienoto vērtību.

Ar ELFLA finansējumu jāveicina tādu LEADER/SVVA projektu atlase, kas rada lielāku pievienoto vērtību

Līdz 2022. gada beigām no ELFLA LEADER pasākuma bija īstenots 3891 projekts ar publisko finansējumu 63,8 milj. *euro* apmērā divās aktivitātēs (līdz perioda beigām plānots apgūt finansējumu 83,4 milj. *euro*).¹³ Šie projekti iedalāmi uzņēmējdarbības un sabiedriskā labuma projektos.

LEADER pasākuma aktivitātē “Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas” sniegtais atbalsts bieži vien uzsvērts kā vienīgais pieejamais atbalsts mazajai nelauksaimnieciskajai uzņēmējdarbībai. Ar LEADER finansējumu veicināta *jaunu un esošu produktu un pakalpojumu radīšana un attīstīšana dažādās jomās (piemēram, tūrisms un atpūta, automobiļu remonts, amatniecība un kokapstrāde), vietējo produktu ražošana un pārstrāde (piemēram, augļu, dārzeņu) u.c.* Vienlaikus dati apliecina, ka no visiem atbalstītajiem uzņēmējdarbības projektiem **inovatīvie projekti** veidojuši apmēram trešo daļu, tomēr tiem nav bijusi pieaugoša tendence pa gadiem, un VRG nav bijis vienota redzējuma šādu projektu atlasē. **Kopdarbības projekti** un projekti **jaunu uzņēmumu** atbalstam bija attiecīgi 1 % un 19 % no uzņēmējdarbības projektiem.

LEADER aktivitātē “Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas” lielākoties finansējums piešķirts teritorijas labiekārtošanas, ar kultūras un sporta aktivitātēm saistītiem projektiem (*piemēram, publiskās infrastruktūras, kultūras objektu, ēku uzlabošana un atjaunošana, atpūtas vietu un parku, gājēju celiņu, dabas taku, sporta laukumu, veloparku ierīkošana u.c.*). **Tajā skaitā šajā aktivitātē VRG finansējums 55 % apmērā, atsevišķās VRG pat līdz 77 %, piešķirts pašvaldībām¹⁴ sabiedriskā labuma projektiem, tostarp tādiem, kas ietilpst pašvaldības funkcijās. Valsts kontroles ieskatā, finansējuma**

piešķiršana pašvaldībām tik lielā apmērā nav labā prakse. Minētais arī aktualizē jautājumu par LEADER un VRG lomu, būtiskā apmērā administrējot projektus, kuru mērķis ir nodrošināt pašvaldību funkcijas.

EJZF SVVA finansējums piekrastes teritorijās pamatā teritoriju labiekārtošanai

Līdz 2022. gada beigām sešās VRG, kas administrē arī EJZF finansējumu, kopumā bija īstenoti 234 projekti 16,4 milj. euro apmērā (līdz perioda beigām plānots apgūt finansējumu 24,5 milj. euro).¹⁵ Latvijā 2014.–2022. gada periodā no visām ES dalībvalstīm, kas administrē EJZF fondu, vidēji vienai VRG bija lielākais EJZF finansējums Eiropā.

Lai arī viens no EJZF atbalsta pamata mērķiem 2014.–2022. gada periodā bija veicināt *zivsaimniecības un ar to saistīto nozaru uzņēmējdarbības attīstību piekrastes teritorijā, uzņēmējdarbības projektiem novirzīts tikai 19 % no kopējā finansējuma, attiecīgi lielākā finansējuma daļa (81 %) piešķirta piekrastes teritorijas un infrastruktūras labiekārtošanai*. Lai arī atbalsta nosacījumi paredz lielāku atbalstu kopprojektiem un piekrastes zvejniecībai, no visiem uzņēmējdarbības projektiem nav īstenots neviens kopprojekts, savukārt ar piekrastes zvejniecību saistīti projekti bija tikai 16 %, turklāt pamatā divās no sešām zivsaimniecības VRG.

Šajā fondā vēl izteiktāk vērojama pašvaldību dominance: pašvaldībām¹⁶ līdz 2022. gada beigām, ņemot vērā arī uzsāktos projektus, kopumā piešķirti 17,6 milj. euro jeb 76 % no kopējā EJZF SVVA finansējuma¹⁷ un 92 % – no finansējuma sabiedriskā labuma projektiem (*piemēram, publiskas infrastruktūras (publisko ūdeņu, labierīcību, gājēju tiltu) uzlabošana, pašvaldības autoceļu posmu pārbūve, ielu izbūve, zivju resursu kontroles aprīkojuma papildināšana u.c.*).

Minēto situāciju ietekmēja gan pašvaldībām pieejamais atbalsta apmērs viena projekta īstenošanai (perioda beigās 650 000 euro), gan 2020. gadā piešķirtais papildu finansējums 10 milj. euro apmērā. Jāvērš uzmanība, ka **Zemkopības ministrijas lēmumu par minētā finansējuma sadalījuma principiem starp VRG un atbalsta nosacījumu maiņu pamatojums un pieņemšanas process kopumā nav bijis skaidrs un atklāts** – informācija par lēmumu pamatojumu nebija pieejama publiski un arī Valsts kontrolei netika sniegtas skaidras atbildes, norādot arī uz iespējami politiski ietekmētiem lēmumiem. **Atšķirībā no līdzšinējās pieejas finansējuma sadales principi paredzēja VRG pieteikties uz tādu papildu finansējumu apmēru, kādu tās gatavas apgūt. Rezultātā dažas VRG to teritorijā esošajām pašvaldībām radīja ievērojamas priekšrocības finansējuma pieejamībā, turklāt arī tādām pašvaldībām, kurām ir augstākie budžeta kapacitātes rādītāji.**

Nepieciešams pilnveidot izpratni un datu pieejamību par projektiem dažādām mērķgrupām un stiprināt projektu iesniedzēju interesi un spēju veidošanu

LEADER/SVVA kā metodei pašai par sevi lielā mērā ir sociālās iekļaušanas funkcija, kuras mērķi saistāmi arī ar dažādu mazāk aktīvo mērķgrupu iekļaušanu, tomēr revīzijā novērotais liecina, ka VRG nav veidojusies vienota izpratne šajā jautājumā, tostarp par paredzēto LEADER lomu un sagaidāmajiem rezultātiem nacionālā mērogā sociālās iekļaušanas veicināšanā. VRG vērtējumā sociāli mazāk aizsargāto grupu, tostarp jauniešu iniciatīvu veicināšana, bija vismazāk atbalstītās jomas. Revīzijā iesniegtie VRG dati liecina, ka, piemēram, uzņēmējdarbības projektu, kas veicinājuši jauniešu sociālo iekļaušanos, skaits bija 3 %, lai gan tā bija viena no VRG definētajām prioritātēm.

VRG bieži vien norāda, ka iemesls mazajam projektu skaitam, kas tieši vērsti sociāli mazāk aizsargātām grupām, kā arī nelielais kopprojektu un piekrastes zvejniecības projektu skaits, ir projektu iesniedzēju intereses trūkums. Vienlaikus revīzijā nebija pieejama pilnīga informācija par izlasē iekļauto VRG veiktajiem aktivizēšanas pasākumiem konkrētām mērķgrupām, arī projektu atlases kritēriju noteikšana kā instruments mērķtiecīgāku rezultātu sasniegšanai ne vienmēr ir izmantots. Revidenti uzsver, ka atšķirībā no citu atbalsta programmu administrēšanas VRG pievienotā vērtība ir iespēja būt tuvāk iedzīvotājiem,

apzināt intereses trūkuma iemeslus, attiecīgi meklēt piemērotākos risinājumus un veikt pasākumus dažādu mērķgrupu iesaistīšanā, tostarp pilnveidot viņu zināšanas un izpratni par projektu īstenošanu.

Izaicinājumi ES fondu 2023.–2027. gada plānošanas periodā

Revīzijā kopumā konstatētais aktualizē jautājumu par LEADER/SVVA atpazīstamību un to, vai 20 gadu laikā Latvijā tā ir ieņēmusi nozīmīgu vietu lauku un piekrastes kopienās.

Sabiedrības iesaistes un apmierinātības rādītāji ir instrumenti, kas ļautu novērtēt un spriest par LEADER/SVVA un VRG darbības rezultātiem, taču nacionālā līmenī netiek veikta regulāra dinamiku atspoguļojoša sabiedrības viedokļa apzināšana. To, ka LEADER/SVVA potenciāls nav izmantots tādā mērā, lai tas būtu kļuvis par nozīmīgu un atpazīstamu vietējās teritorijas ietekmes instrumentu lauku un piekrastes teritoriju attīstībā, apliecina Valsts kontroles pasūtītās SKDS veiktās Latvijas iedzīvotāju (izņemot Rīgu) aptaujas rezultāti – par LEADER zina vai ir dzirdējuši tikai 28 % respondentu. Turklāt šāds rezultāts ir 2023. gada martā, kad VRG pastiprināti veica sabiedrības līdzdalības aktivitātes jauno VRG vietējās attīstības stratēģiju izstrādei.

LEADER/SVVA nav vienīgais finansējums vietējās teritorijas attīstībai un sabiedrības līdzdalība vajadzību apzināšanā tiek sagaidīta vairākos teritorijas pārvaldības līmeņos. Tāpēc, revidentu vērtējumā, pastāv risks par sabiedrībai neskaidrām un sadrumstalotām iesaistes iespējām un dažādu finanšu līdzekļu pieejamību. Īpaši būtiski tas ir šobrīd, 2023.–2027. gada plānošanas perioda sākumā, kad tiek ieviesti jauni sabiedrības līdzdalības veidi un sabiedrības virzītas vietējās teritorijas attīstības finanšu instrumenti – iedzīvotāju padomes un pašvaldību līdzdalības budžeti (obligāti ieviešami no 2025. gada). Nepieciešama nacionālā līmeņa iniciatīva, lai nodrošinātu līdzdalības budžeta un VRG vienotu sasaisti ar vietējo iedzīvotāju vajadzību apzināšanu un iedzīvotāju padomju veidošanu.

Revidentu ieskatā, lai nepazūd LEADER/SVVA būtība un tās sniegtās iespējas, **nepieciešams skaidri definēt LEADER/SVVA vietu un lomu starp daudziem vietējās teritorijas attīstības instrumentiem.** Šis nav tikai VRG un Zemkopības ministrijas atbildības jautājums, tas lielā mērā jārisina kopdarbībā ar citām nozaru ministrijām un pašvaldībām.

Aicinām VRG, tās darbiniekus, biedrus un konkrētās teritorijas iedzīvotājus iepazīties ar ziņojumā izklāstīto un izmantot to kā iespēju paraudzīties uz savas teritorijas VRG līdzšinējās darbības rezultātiem. Aicinām arī izvērtēt, vai konkrētā VRG ir sevi apliecinājusi kā vienotu un nozīmīgu teritorijas attīstības virzītāju un kādi būtu nepieciešamie pilnveidojumi nākotnē.

Būtiskākie ieteikumi

Pamatojoties uz revīzijā konstatēto un revidentu secinājumiem, Zemkopības ministrijai sniegti astoņi ieteikumi, kas sekmēs efektīvu LEADER/SVVA pārvaldību un īstenošanu. Ieteikumi paredz:

- ❖ pilnveidot LEADER/SVVA uzraudzības un novērtēšanas sistēmu, nodrošinot regulāru vispusīgu datu uzkrāšanu un LEADER/SVVA ietekmes (tostarp pievienotās vērtības) novērtējumu par LEADER/SVVA pasākumu kopumā un katras VRG darbības rezultātiem;

- ❖ pilnveidot LEADER/SVVA pārvaldības sistēmu, nodrošinot motivējošu un uz labāku rezultātu orientētu visu VRG darbību, tajā skaitā pārskatīt finansēšanas principus VRG darbības nodrošināšanai;
- ❖ nodrošināt uz skaidri noteiktiem mērķiem un nosacījumiem vērstu VRG vietējās attīstības stratēģiju apstiprināšanu un atbalsta sniegšanu;
- ❖ nodrošināt atklātu Zemkopības ministrijas lēmumu pieņemšanas procesu par LEADER/SVVA pasākumu, lielāku publiski pieejamās informācijas atklātību par VRG aktivitātēm un LEADER/SVVA pasākuma ietekmi;
- ❖ sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju rast risinājumus LEADER/SVVA pasākumā sabiedrības iesaistei izmantot pašvaldības līdzdalības budžeta pārvaldības koplietošanas platformu.

Ņemot vērā revīzijā konstatēto un LEADER/SVVA pieeju “no apakšas uz augšu”, ierosinājumi sniegti arī VRG to darbības pilnveidošanai, lai veicinātu atklātību un izteiktāku sabiedrības virzītas pieejas īstenošanu.

Ziņojuma struktūra

Informācija ziņojumā izklāstīta šādā secībā:

- ❖ vispārīga izpratne par LEADER/SVVA pieejas attīstību un LEADER/SVVA pasākuma ietvaru Latvijā;
- ❖ revīzijas konstatējumi, secinājumi un ieteikumi divās nodaļās. Katras nodaļas ievadā ir sniegts Valsts kontroles viedoklis, izdarot būtiskākos secinājumus, tos tālāk pamatojot ar revīzijas konstatējumiem. Katras nodaļas beigās ir sniegti atbilstoši ieteikumi;
 - pirmajā nodaļā ir analizēts, vai ieviestā LEADER/SVVA pasākuma pārvaldība ir efektīva;
 - otrajā nodaļā vērtēts, vai VRG darbības mērķtiecīgi veicina savas teritorijas attīstību un nodrošina LEADER/SVVA mērķu sasniegšanu;
- ❖ revidējamās vienības iesniegtais viedoklis par paveikto revīziju;
- ❖ revīziju raksturojošā informācija – revīzijas mērķis, juridiskais pamatojums, Valsts kontroles un revidējamās vienības atbildība, revīzijas apjoms un ierobežojumi, kritēriji un metodes;
- ❖ pielikumi – dati par LEADER/SVVA finansējumu un VRG darbības rezultātiem, SKDS aptaujas rezultātu apkopojums.

Revīzijā izmantotās datu ieguves metodes

Lai novērtētu LEADER/SVVA pasākuma pārvaldību un īstenošanas rezultātus (iegūtu kvantitatīvus un kvalitatīva rakstura datus), revīzijā papildus publiski pieejamai informācijai, atbildīgo un iesaistīto iestāžu pārstāvju intervijām veicām šādas darbības un izmantojām šādas datu ieguves metodes:

- ❖ lai noskaidrotu VRG viedokli par LEADER/SVVA pieejas īstenošanu, kā arī identificētu jomas, kurās nepieciešami uzlabojumi, veicām visu VRG aptauju platformā *visidati.lv* (turpmāk – VRG aptauja). Aptaujas anketas iesniedza visas (35) VRG;
- ❖ analizējām septiņu¹⁸ izlases VRG darbību, veicot intervijas, datu pieprasījumus un analizējot publiski pieejamo informāciju. VRG atlase veidota tā, lai izlasē iekļautu VRG, kas (1) administrē tikai ELFLA

finansējumu un tādas, kas administrē ELFLA un EJZF finansējumu, (2) aptver dažādus Latvijas reģionus, (3) pēc finansējuma apmēra ir nelielas, vidējas un lielas;

- ❖ kopā ar biedrību “Latvijas lauku forums” kā VRG darbības koordinētāju definējām vairākus kritērijus,¹⁹ kas varētu liecināt par LEADER/SVVA pievienotās vērtības atsevišķiem aspektiem, un apkopojām par tiem datus. Datus iesniedza 30 VRG;
- ❖ elektroniski apkopojām un analizējām VRG ikgadējo ziņojumu datus par laika posmu no 2015. gada līdz 2021. gadam, kā arī Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēmu datus par ELFLA un EJZF finansētiem LEADER/SVVA projektiem, VRG publicēto informāciju Lauku atbalsta dienesta elektroniskās pieteikšanās sistēmā;
- ❖ lai iegūtu datus par iedzīvotāju informētību par LEADER Latvijā, izņemot Rīgas pilsētu, sabiedriskās domas pētījumu centram SKDS pasūtījām iedzīvotāju aptauju.

LEADER/SVVA vispārīgs raksturojums

LEADER/SVVA attīstība un būtība

Kas ir LEADER/SVVA?

- LEADER Eiropas Savienībā tika uzsākta 1991. gadā kā eksperimentāla iniciatīva, lai uzlabotu lauku attīstības potenciālu, piesaistot vietējās iniciatīvas un zināšanas, un izplatot šīs zināšanas citos lauku apvidos. LEADER ir nodrošināts nepārtraukts ES atbalsts, tā ir kļuvusi par svarīgu lauku attīstības politikas elementu, kas tiek augstu vērtēts visā Eiropā.
- LEADER galvenie elementi ir *partnerība, vietējās teritorijas attīstības stratēģija un noteikta teritorija*.²⁰

Ko LEADER/SVVA sniedz lauku iedzīvotājiem?

- Iespēju pašiem noteikt lauku attīstības virzienus, iesaistoties lauku teritorijas vajadzību noteikšanā un lēmumu pieņemšanā par noteiktām lauku attīstības idejām (projektiem) nepieciešamo atbalstu.
- Īstenot pašiem vietējās attīstības projektus, kas vērsti uz dzīves kvalitātes uzlabojumiem konkrētā lauku teritorijā.
- Jaunu skatījumu uz lauku dzīves apstākļiem un iespējām un iespēju veidot vai uzlabot lauku iedzīvotājam nepieciešamos pakalpojumus pēc iespējas tuvāk dzīves vietai. Rūpēties par lauku teritorijai raksturīgās kultūras un dabas vides, tradīciju saglabāšanu un saudzīgu (ilgtspējīgu) izmantošanu.
- Veido piederības sajūtu un lepnumu par savu teritoriju un vairo iespējas lauku teritorijās (īpaši jauniešiem). Dod iespēju paplašināt vietējās zināšanas, motivācijas, resursus un izmantot tos savas dzīves kvalitātes uzlabošanai.²¹

LEADER/SVVA principi

- LEADER/SVVA ir pasākums, kura **ieviešanas process ir tikpat svarīgs kā sasniedzamie skaitliskie rezultāti**. Respektīvi, viens no būtiskākajiem LEADER rezultātiem ir **pareizs ieviešanas process**.²² Atšķirībā no tradicionālākiem politikas pasākumiem tajā ir norādes uz to, “**kā**” darboties, nevis “**kas**” jādara.²³ LEADER/SVVA **pieeju veido septiņi viens otru papildinoši principi** (skatīt 1.attēlu).

- **No apakšas uz augšu** – vietējie pieejas īstenotāji izstrādā stratēģiju un izvēlas īstenojamās darbības.
- **Publiskā un privātā partnerība** – VRG ir sabalansēta grupa, kas ietver valsts un privātā sektora dalībniekus, kas var mobilizēt visas pieejamās prasmes un resursus.
- **Jauninājumi / inovācija** – LEADER var būt nozīmīga loma, veicinot jaunas novatoriskas pieejas lauku teritoriju attīstībai.
- **Tīklošanās** – sasniegumu, pieredzes un zināšanu apmaiņa iedzīvotājiem, organizācijām un iestādēm vietējā, reģionālā, valsts un Eiropas līmenī.
- **Sadarbība** – uzņemas kopīgu projektu ar citu VRG, kas izmanto līdzīgu pieeju citā reģionā, valstī.
- **Konkrēta teritorija** – aktivitātes notiek mazā, viendabīgā, sociāli vienotā teritorijā.
- **Integrācija** – nav noteikta konkrēta nozare, tāpēc LEADER stratēģijai jābūt daudznozaru.

1. attēls. LEADER/SVVA principi un to skaidrojums.²⁴

- Visu šo elementu jeb LEADER/SVVA pieejas pienācīgas piemērošanas ceļā rodas LEADER/SVVA pievienotā vērtība jeb ieguvumi, salīdzinot ar ieguvumiem, kas būtu gūti bez šīs metodes piemērošanas.

LEADER/SVVA ietvars Latvijā

LEADER/SVVA plānošanas dokumentos

Latvijā LEADER darbojas no 2000. gada, tomēr valsts teritoriju visaptverošu raksturu tā ieguvusi no 2007. gada. LEADER/ SVAA ir viens no pasākumiem **divu ES fondu programmu ietvaros**:

- ❖ Lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam²⁵ un 2021.–2022. gada pārejas periodam (turpmāk arī – LAP vai Lauku attīstības programma), kas tiek īstenots ar ELFLA finansējumu. LEADER ELFLA pasākuma teritorija aptver visu Latvijas lauku teritoriju un pilsētas, kurās iedzīvotāju skaits ir no pieciem līdz 15 tūkstošiem;
- ❖ Rīcības programmas zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam²⁶ (turpmāk – ZRP vai Zivsaimniecības rīcības programma), kas tiek īstenota ar EJZF finansējumu. EJZF SVVA pasākuma teritorija ir visa Latvijas jūras piekraste, t.sk. valstspilsētas – Liepāja, Ventspils un Jūrmala –, ar iedzīvotāju skaitu no 10 līdz 125 tūkstošiem.

Atbildīgās iestādes

LEADER/SVVA pasākuma pārvaldīšanu nodrošina šādas atbildīgās un iesaistītās institūcijas:

- **Zemkopības ministrija** kā ELFLA un EJZF vadošā iestāde izstrādā, organizē un koordinē lauku attīstības, valsts un ES atbalsta politiku, izveido ES fondu uzraudzības un novērtēšanas sistēmu. Zemkopības ministrijas izveidota sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju atlases komiteja (turpmāk – Zemkopības ministrijas komiteja) izvērtē un apstiprina VRG un VRG teritorijas attīstības stratēģijas;
- **Lauku atbalsta dienests** kā ELFLA un EJZF maksājumu iestāde izvērtē projektu iesniegumu atbilstību noformēšanas prasībām un publiskā finansējuma saņemšanas nosacījumiem, pārbauda iesniegto maksājumu pieprasījumu atbilstību, sagatavo maksājumu rīkojumus u.c. uzdevumus;
- **biedrība “Latvijas Lauku forums”**,²⁷ kuras viena no stratēģiskajām prioritātēm ir atbalstīt LEADER pasākuma profesionālu ieviešanu un uzraudzību;
- **Valsts lauku tīkls / Valsts zivsaimniecības sadarbības tīkls**, kuru darbību nodrošina SIA “Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”²⁸ (turpmāk – Konsultāciju centrs), kas ir vadošais lauksaimniecības un lauku uzņēmējdarbības konsultāciju uzņēmums Latvijā ar 26 pakalpojumu sniegšanas centriem visā Latvijā. Tīklu darbības mērķis ir nodrošināt informēšanas pasākumus par lauksaimniecības un zivsaimniecības politiku un tās finansēšanas iespējām, veicināt inovācijas, uzlabot sadarbību un savstarpējo mijiedarbību starp dažādām iesaistītajām pusēm, veicināt labu piemēru un prakses apmaiņu.²⁹

Kas ir vietējās rīcības grupas?

- Vietējās rīcības grupas ir biedrības un nodibinājumi,³⁰ kas izveidotas, apvienojot publisko, privāto un nevalstisko sektoru savstarpējā partnerībā, darbojas noteiktā teritorijā, izstrādā un īsteno vietējās teritorijas attīstības stratēģijas. 2014.–2022. gada plānošanas periodā Latvijā darbojās **35 VRG** (skatīt 2.attēlu). Tās pieņem lēmumus par projektu atbilstību vietējās attīstības stratēģijai no ELFLA finansējuma, tostarp **sešas** – gan no ELFLA, gan EJZF finansējuma.
- VRG pārvaldes struktūra: biedru kopsapulce, kas ir augstākā lēmējinstiūcija, padome/valde – lēmējinstiūcija, kuras locekļus ievēl biedru kopsapulce, administratīvais vadītājs (dažos gadījumos arī valde) – izpildinstiūcija, kas vada VRG darbu.
- VRG ir atšķirīgas pēc aptvertās teritorijas lieluma, teritorijā iekļauto novadu, to teritoriālo vienību (pagastu, pilsētu) skaita (skatīt 4.pielikumu). Piemēram, divu VRG darbības teritorijas aptver divus pagastus, 12 VRG teritorijas aptver vairāk nekā 20 pagastus. VRG ir atšķirīgas pēc iedzīvotāju skaita, apdzīvotības blīvuma un dažādiem sociālekonomiskajiem rādītājiem.
- LEADER/SVVA VRG teritorijās 2022. gada vidū bija 1,08 milj. iedzīvotāju jeb 52 % no Latvijas iedzīvotāju skaita³¹.

2. attēls. VRG teritorijas 2014.–2022. gada periodā.³²

- VRG galvenie uzdevumi ir nodrošināt vietējās attīstības stratēģijas īstenošanu, kas ietver vietējās attīstības stratēģijas izstrādi, aktualizāciju, novērtēšanu, darbu ar projektu pieteikumiem un vietējās teritorijas aktivizēšanu (skatīt 3. attēlu). Teritorijas aktivizēšana – informatīvu, izglītojošu, pieredzes apmaiņas un publicitātes pasākumu organizēšana, veidojot vietējo dalībnieku, tostarp iespējamo atbalsta saņēmēju, spējas izstrādāt un īstenot darbības, tostarp sekmējot viņu projektu sagatavošanas un vadības spējas, kā arī dalību VRG sadarbības tīklos un sanāksmēs reģionālā, nacionālā un ES mērogā.

35 vietējās rīcības grupas (VRG)

LEADER/SVVA 7 principi

3.attēls. VRG pamatdarbības ietvars.

LEADER/SVVA finansējums

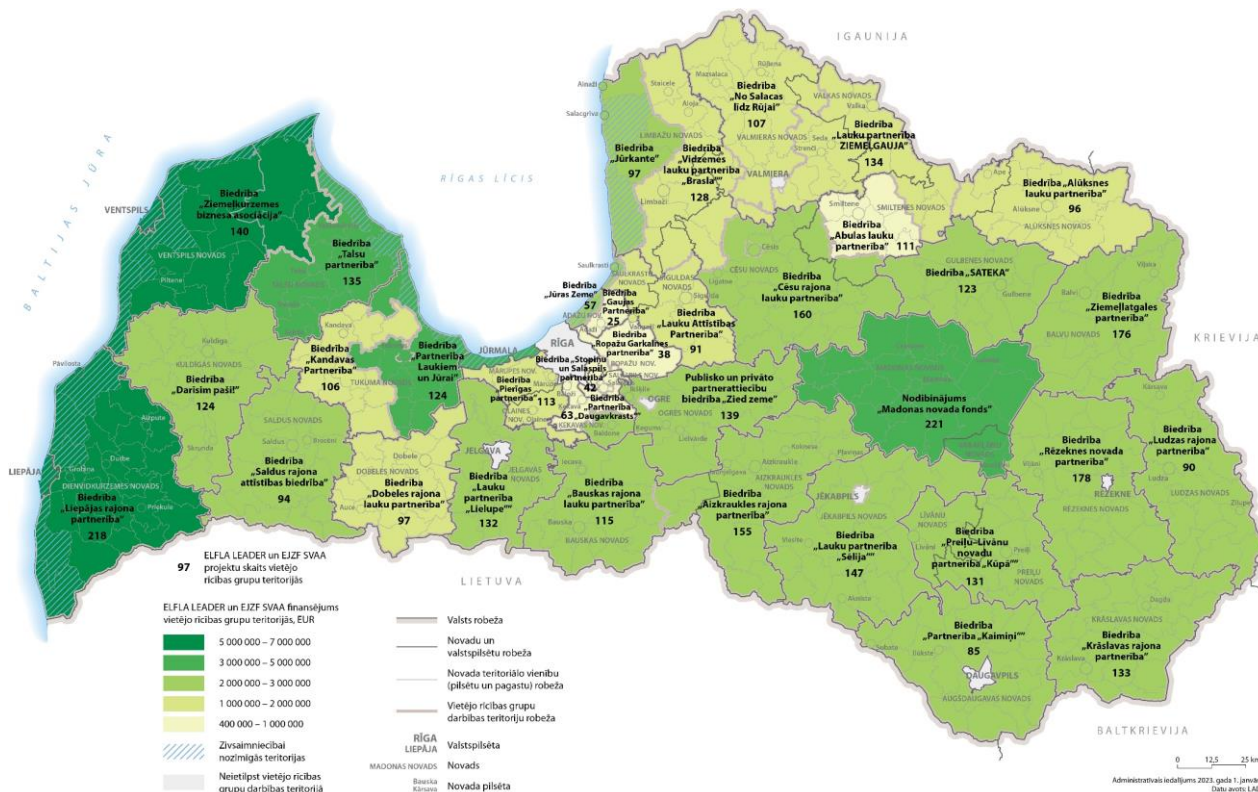
- ES dalībvalstīm 2014.–2020. gada plānošanas periodā LEADER/SVVA pieejas īstenošanai jāparedz vismaz 5 % no kopējā ELFLA ieguldījuma,³³ ieguldījuma minimums no citiem ES fondiem nav noteikts.
- Lauku attīstības programmas plānošanas periods tika pagarināts līdz 2023. gadam, LEADER pasākumu īstenošanai piešķirot Pārejas perioda finansējumu. Zivsaimniecības rīcības programmas īstenošana tika turpināta līdz 2023. gadam, atsevišķi nenosakot pārejas periodu, bet tika pārdalīts papildu finansējums.
- Latvijā 2014.–2022. gada periodā LEADER/SVVA finansējums bija 126 780 013 *euro*, no tiem ELFLA finansējums 101,5 milj. *euro* (5,09 % no kopējā ELFLA finansējuma), EJZF finansējums – 25,2 milj. *euro* (14 % no kopējā EJZF finansējuma) (skatīt 1. tabulā). Finansējums 13,44 milj. *euro* apmērā no kopējā LEADER/ SVVA finansējuma bija novirzīts VRG darbības uzturēšanai un teritorijas aktivizēšanai (turpmāk – finansējums VRG darbības nodrošināšanai).

LEADER/SVVA pasākums ietver vairākus apakšpasākumus un aktivitātes (finansējumu sadalījumu pa apakšpasākumiem skatīt 1. pielikuma 1. tabulā). Latvijā LEADER/SVVA finansējums pirms Pārejas perioda bija viens no mazākajiem ES, tajā skaitā starp Baltijas valstīm. Lielākais finansējums bija Vācijā – 1,39 miljardi *euro*.³⁴

1. tabula. LEADER/ SVVA finansējums Latvijā 2014.–2022. gadā, euro.

ES fonds	Sākotnēji plānotais 2014.–2020. gadā	2014.–2022. gadā (ar Pārejas / papildu finansējumu)
ELFLA	79 088 514	101 546 609
EJZF	15 233 504	25 233 404
Kopā	94 322 018	126 780 013

- 2014.–2022. gada periodā finansējums vienai VRG tika aprēķināts, pamatojoties uz diviem kritērijiem – ELFLA finansējums, ņemot vērā iedzīvotāju skaitu un teritorijas lielumu, EJZF finansējums – zivsaimniecībā nodarbināto skaitu un jūras krasta robežas garumu. Pieejamais finansējums projektiem stratēģiju īstenošanai vienā VRG bija robežās no 661 311 euro līdz 10 899 930 euro (skatīt 1. pielikuma 1. attēlu).
- vienā VRG īstenoto projektu skaits līdz 2022.gada beigām bija no 25 līdz 218 projektiem (skatīt 4.attēlu).

4.attēls. ELFLA un EJZF LEADER/SVVA pasākumos īstenoto projektu skaits un finansējums (euro) VRG 2014.–2022.gadā.³⁵

LEADER/SVVA starp dažādiem teritoriju pārvaldes līmeņiem

- Sabiedrības iesaiste, gan plānojot attīstību un īstenojot to, gan pieņemot saistošus normatīvos aktus un citus lēmumus, iespējama un tiek gaidīta dažādos pārvaldes līmeņos – valsts, reģionālajā, pašvaldību, pašvaldību teritoriālo vienību (pagastu, pilsētu) un apdzīvotu vietu (pilsētu un ciemu) un apkaimju līmenī.

- Latvijā LEADER pasākuma sākumā līdz 2009. gada administratīvi teritoriālās reformas īstenošanai, kad valstī bija apmēram 590 vietējās pašvaldības, VRG attīstības teritorija caurmērā aptvēra vairākas (pat virs 20) vietējo pašvaldību teritorijas. Pašvaldības ar salīdzinoši mazo mērogu un tuvumu iedzīvotājiem VRG aktivitātēs varēja nodrošināt zināmu vietējās kopienas interešu pārstāvniecību. Arī pēc 2009. gada administratīvi teritoriālās reformas līdz 2021. gada vidum, kad Latvijā bija 119 pašvaldības, caurmērā VRG teritorijā ietilpa vairāku pašvaldību teritorijas. Pēc 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas, vēl palielinoties pašvaldību mērogam un skaitam samazinoties līdz 43, tām aktuāla kļuvusi mazāku teritoriālo vienību un apdzīvotu vietu – novadu pagastu, pilsētu, ciemu-iedzīvotāju vajadzību izzināšana un interešu pārstāvniecība. Arī VRG svarīgi nonākt pēc iespējas tuvāk iedzīvotājiem.

Revīzijas secinājumi, konstatējumi un ieteikumi

1. LEADER/SVVA pasākuma pārvaldība nacionālā līmenī

1.1. LEADER/SVVA vieta lauku teritorijas attīstībā un mērķi attīstības plānošanas dokumentos

Arvien vairāk tiek uzsvērts, ka lauku attīstības politika neaprobežojas tikai ar terminiem "lauksaimniecība" vai "mežsaimniecība". Lauku telpas attīstība nav sektorāls jautājums, jo ietver arī veselības, izglītības, digitalizācijas, zaļā kursa, enerģētikas, publiskās infrastruktūras, publisko pakalpojumu u.c. jautājumus ar savu specifiku (pierobeža u. tml.), kas prasa pielāgotus risinājumus.³⁶ LEADER/SVVA ir pasākums, ar kuru tiek risinātas minētās lauku teritorijā dzīvojošo vajadzības, tādējādi aptverot daudzu ministriju politikas un finanšu instrumentus.

LEADER/SVVA Latvijā tiek finansēts no Zemkopības ministrijas pārvaldītajiem ES fondiem (ELFLA un EJZF), jo ES regulējums vēsturiski paredzēja vismaz 5 % no kopējā ELFLA finansējuma novirzīt LEADER. Atbildīgajām nozaru ministrijām nespējot vienoties, ne **2014.–2020. gada plānošanas periodā, ne 2021.–2027. gada plānošanas perioda sākumā (izvēloties ES fondu pasākumu nosacījumus), nav izmantota iespēja LEADER/SVVA paplašināt ar citiem ES fondiem, tādējādi nav izmantota iespēja ar LEADER/SVVA pieeju stiprināt vietējās kopienas un mērķtiecīgi veicināt teritoriju ilgtspējīgu un integrētu attīstību vietējā līmenī.**

LEADER Latvijā darbojas kopš 2000. gada. Laikam ejot, būtu jāattīstās izpratnei par LEADER/SVVA pieejas būtību, mērķiem, ko politikas veidotāji vēlas sasniegt ar LEADER/SVVA. **Taču nacionālā līmenī nav izveidota skaidra LEADER/SVVA mērķu un rezultātīvo rādītāju sistēma.** Tas tiek pamatots ar ES regulējumu. Valsts kontroles ieskatā, visaptverošu rādītāju neesamība liedz sabiedrībai iespēju pārliecināties par LEADER/SVVA ietekmi lauku teritoriju attīstībā un labumu, ko tā gūst no LEADER/SVVA finansējuma.

Ar LEADER bija plānots veicināt sociālo iekļautību un nabadzības mazināšanu, kas 2014.–2020. gada periodā bija viena no ES kopējām prioritātēm, un šo jautājumu risināšanai Latvijā piešķirti ievērojami ESF un ERAF līdzekļi. Ņemot vērā, ka 2014.–2020. gadā Latvijā nebija izveidota visu jeb paplašinātā ES fondu LEADER/SVVA pieeja, politikas veidotājiem un LEADER/SVVA atbalsta ieviesējiem bija jābūt ļoti skaidrai izpratnei par iespējām ar LEADER/SVVA salīdzinoši ierobežoto finansējumu risināt sociālās iekļaušanās jautājumus. Revīzijā konstatētais liecina, ka nepilnīgi izvēlētie mērķa rādītāji un citu uzstādījumu trūkums nacionālā līmenī ir ietekmējis VRG izpratni par to lomu šo mērķu sasniegšanā.

LEADER/SVVA multifondu pieeja

Ar lauksaimniecību, zivsaimniecību un mežsaimniecību (produkcijas ražošana tirgum) saistītā lauku iedzīvotāju grupa samazinās, bet pieaug un nākotnē vēl vairāk pieaugs lauku iedzīvotāju skaits, kam lauki ir tikai dzīvesvieta, bet darbs ir pilsētās. Liela daļa lauku iedzīvotāju savas aktivitātes šajās, agrāk tradicionālajās, darbības jomās noreducējuši līdz lauku māsaimniecības līmenim, bet daudzi arī ar to vairs nenodarbojas. Lauku attīstība realizējas kā *consensus* starp daudzām iedzīvotāju grupām. Lauku attīstības

politikai jārisina visu lauku iedzīvotāju problēmas. LEADER pieeja ir ļoti svarīga kopienu attīstībai un resursu (finansu, cilvēkresursu, administratīvo u.c.) mobilizācijai, dažādu sociālo aģentu iesaistīšanā lauku attīstības jautājumu risināšanā.³⁷

Lai mazinātu augošo nevienlīdzību starp vietām un cilvēkiem, 2020. gadā ES dalībvalstis *neformāli* apņēmas veikt pasākumus Teritoriālās attīstības programmas 2030 ietvaros.³⁸ Lauku attīstību kā vienotu daudznozarju politiku uzsver arī Eiropas Komisijas 2021. gada iniciatīva “Lauku pakts”, kuras mērķis ir mobilizēt valsts iestādes un ieinteresētās personas rīkoties atbilstoši lauku kopienu vajadzībām un vēlmēm, lai sekmētu kopīgu sistēmu ieinteresēto personu iesaistīšanai un sadarbībai ES, valsts, reģionālā un vietējā līmenī.³⁹

LEADER pasākums tradicionāli tiek finansēts no ELFLA un EJZF fondiem. Sākot no 2014.–2020. gada plānošanas perioda ES regulējums ļāva LEADER/SVVA pieeju paplašināt, piesaistot finansējumu arī no ERAF un ESF (Latvijā Finanšu ministrijas pārziņā esošie fondi).⁴⁰ Latvijā ne 2014.–2020. gada, ne jaunajā – 2023.–2027. gada plānošanas periodā – LEADER/SVVA pieeja nav paplašināta.

Vairāk nekā divu fondu pieeja 2014.–2022. gada plānošanas periodā ir īstenota sešās ES dalībvalstīs, visu četru fondu pieeja – divās ES dalībvalstīs.⁴¹ 2023.–2027. gada plānošanas periodā dažas dalībvalstis (Portugāle, Slovākija un Zviedrija) no šīs pieejas atsakās, citas (piemēram, Austrija, Čehija un Vācija) turpina esošos modeļus, dažas sabiedrības virzītas vietējās attīstības pieejas paplašinās, piemēram, Lietuva, Nīderlande, Polija un Igaunija papildus lauku un zivsaimniecības finansējumam sāks izmantot arī ESF finansējumu.⁴²

Mērķi un mērķu rādītāji Lauku attīstības programmā (ELFLA) un Zivsaimniecības rīcības programmā (EJZF)

LEADER/SVVA ir viens no Lauku attīstības programmas un Zivsaimniecības rīcības programmas pasākumiem. Saskaņā ar Lauku attīstības programmā noteikto ar LEADER finansējumu plānots primāri sniegt ieguldījumu prioritātē – **veicināt sociālo iekļautību, nabadzības mazināšanu un ekonomisko attīstību lauku apvidos**, Zivsaimniecības rīcības programma ar SVVA paredz sniegt ieguldījumu prioritātē – **palielināt nodarbinātību un teritoriālo kohēziju**. Bez primārās ietekmes LEADER/SVVA pasākumam ir sekundārā ietekme arī uz citām programmu prioritātēm, kas palīdz sasniegt transversālos inovācijas, vides un klimata pārmaiņu mērķus.

No Eiropas Komisijas piedāvātajiem kritērijiem izvirzīto mērķu novērtēšanai Zemkopības ministrija izvēlējās sasniedzamos rādītājus, kas raksturo iedzīvotāju skaitu, uz kuriem attiecas teritorijas attīstības stratēģijas, un radītās darbavietas (skatīt 2. tabulā).

Lauku attīstības programma paredz, ka LEADER pasākums *sekmēs* vietējo attīstību lauku teritorijā, *stiprinās* vietējo ekonomiku un uzņēmējdarbības dažādību, *sekmēs* vietējo resursu maksimālu un produktīvu izmantošanu, *radot*, pēc iespējas augstāku, pievienoto vērtību, *veicinās* teritorijas, t. sk., dabas un kultūras objektu, sakārtošanu pakalpojumu pieejamībai, kvalitātei un sasniedzamībai, *uzlabos* lauku dzīves telpu un *padarīs* to draudzīgāku un pievilcīgāku iedzīvotājiem, kas ļaus tiem parūpēties pašiem par sevi, par savām ģimenēm un par savas teritorijas attīstību, *veicinās* sociāli maznodrošināto personu iesaisti vietējās sabiedrības dzīves dažādošanā un pilnveidošanā.

Lai arī abās ES fondu programmās ir sniegts īss apraksts par LEADER/SVVA pieejas būtību, tās priekšrocībām un svarīgākajiem izpildes nosacījumiem,⁴³ fondu programmās izvēlētie rādītāji nepilnīgi raksturo programmu aprakstos minētos nosacījumus un nospraustos mērķus. Līdz ar to, **iztrūkstot kvantitatī vai kvalitatī raksturojošiem rādītājiem, kas ļautu novērtēt, cik lielā mērā ir sekmēta vietējā attīstība, vietējo resursu maksimāla un produktīva izmantošana, radīta pievienotā vērtība, uzlabota lauku dzīves telpa utt.**

2. tabula. LEADER/SVVA galvenās prioritātes, mērķi un pasākumi LAP un ZRP.

Lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam	Zivsaimniecības rīcības programma 2014.–2020. gadam
Prioritāte un mērķis	
<p>6.prioritāte – veicināt sociālo iekļautību, nabadzības mazināšanu un ekonomisko attīstību lauku apvidos</p> <p>6B mērķa virziens – sekmēt vietējo attīstību lauku apvidos.</p> <p>Pasākuma mērķi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sniegt atbalstu lauku kopienu ilgtspēju veicinošām vietējās attīstības iniciatīvām, kas ir atbilstošas LAP un iekļautas VRG izstrādātajās stratēģijās un uzlabot sociālo situāciju laukos, veido labvēlīgu vidi dzīvošanai, uzņēmējdarbībai un lauku teritoriju attīstībai; - sekmēt tādu pārvaldības mehānismu attīstību vietējā līmenī, kas balstīti uz iekļaujošiem vienlīdzīgas partnerības principiem un rada pievienoto vērtību teritorijas un vietējās sabiedrības potenciālam; - veicināt starpteritoriālu un starpvalstu sadarbību vietējās attīstības potenciāla un resursu ilgtspējīgai izmantošanai. 	<p>4.prioritāte – palielināt nodarbinātību un teritoriālo kohēziju</p> <p>Mērķis – ekonomiskās izaugsmes, sociālās iekļaušanas un darbvieta radīšanas veicināšana un sniedzot atbalstu nodarbinātībai un darbaspēka mobilitātei piekrastes un iekšzemes kopienās, kas atkarīgas no zvejas un akvakultūras, darbību dažādošana zivsaimniecības nozarē un citās jūras ekonomikas nozarēs.</p>

Mērķa rādītājs	Mērķa vērtība		Rezultātu rādītājs	Mērķa vērtība	
	2020	2023		2020 ⁴⁴	2023
Procentuālais daudzums lauku iedzīvotāju, uz kuriem attiecas vietējās attīstības stratēģijas (%)	94,31	94,31	Radītā nodarbinātība (pilna laika darbvietas)	70	70
Atbalstīto projektu radītās darbvietas (skaits)	200	800			

Mērķi un sasniedzamie rādītāji, ko ar LEADER/SVVA finansējumu plānots sasniegt, tiek noteikti arī katras VRG vietējās attīstības stratēģijā, taču **tie nav unificēti un neparedz datu sistemātisku ieguvu un novērtēšanu nacionālā līmenī.**

Sociālā iekļautība

Sociālā iekļautība ir viena no piecām stratēģijas “Eiropa 2020” pamatmērķiem⁴⁵ un viena no ES kohēzijas politikas 2014.–2020. gada 11 prioritātēm. Lai sasniegtu sociālās iekļaušanas mērķus, ir ieviesti vairāki finansēšanas instrumenti. Kā primārais – ESF un ERAF prioritārā virziena “Veicināt sociālo iekļaušanu, apkarot nabadzību un jebkāda veida diskrimināciju” ietvaros paredzētais atbalsts vairāk nekā 492 milj. euro apmērā.⁴⁶ ESF ir galvenais kohēzijas politikas fonds, kas atbalsta sociālo iekļaušanu.

Lauku attīstības programmā paredzēts ar LEADER veicināt sociālo iekļautību un nabadzības mazināšanu, nenorādot skaidru LEADER intervenci šo mērķu sasniegšanai. Agrosursu un ekonomikas institūts (turpmāk – Institūts) Lauku attīstības programmas ex-ante novērtējumā norādīja, ka *prioritātes sasniegšana būtu jābalsta uz detalizētāku dažādu lauku iedzīvotāju grupu analīzi un plašāku mērķgrupu definēšanu (piemēram, jaunieši, seniori, ilgstošie bezdarbnieki, zemnieku ģimenes locekļi, lauku iedzīvotāji, kas nodarbināti pilsētās, lauksaimniecības izglītības iestādēs studējošie utt.), to vajadzību identifikēšanu un atbilstošu risinājumu piedāvājumu, tai skaitā iesakot LEADER izvērtējuma nosacījumos lielāku uzsvāru likt uz kritērijiem, kas veicina neaizsargātu riska grupu pārstāvju iespējas un interešu aizstāvību.*⁴⁷ Uz terminu skaidrojumu trūkumu Institūts norādīja arī Lauku attīstības programmas 2021.–2027. gada novērtējumā.⁴⁸

Zemkopības ministrija mērķgrupu definēšanu atstāja VRG pārziņā,⁴⁹ uzskatot, ka *ņemot vērā LEADER īstenošanas pamatprincipu “no apakšas uz augšu”, katra VRG izstrādā savu vietējo attīstības stratēģiju, kurā arī tiek konstatētas attiecīgo mērķgrupu vajadzības un sniegts tam atbilstošs risinājumu piedāvājums, saskaņā ar kuru tiek izvērtēti un īstenoti LEADER projekti attiecīgajā VRG teritorijā.* Institūta eksperti 2018. gadā, vērtējot VRG vietējās attīstības stratēģijas, secināja, ka VRG nav pietiekamas izpratnes par

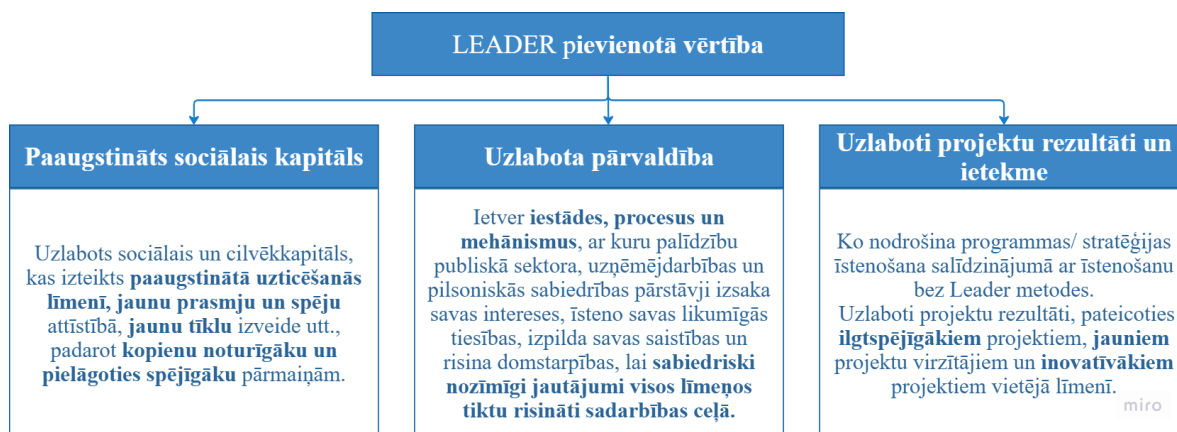
sociālās iekļautības jautājumiem, tajā skaitā mazāk aizsargātām mērķgrupām, ar kurām tām būtu jāstrādā. Neskatoties uz minēto, Zemkopības ministrija neveica nekādas darbības.

VRG aptaujas rezultāti liecina, ka **32% VRG joprojām nav skaidras izpratnes par paredzēto LEADER lomu un sagaidāmajiem rezultātiem nacionālā mērogā sociālās iekļaušanas veicināšanā, kas iekļauts Lauku attīstības programmā.** Piemēram, norādot, ka *nekad nav bijis saprotams, kāpēc tik liels akcents tiek likts uz sociālo atšķirību mazināšanu, ja finansējuma ir tik maz un šo jaudīgāk spēj ietekmēt valsts un pašvaldību īstenotie pasākumi, par šo vienotas izpratnes nav, un nav arī nekādu ministrijas skaidrojumu par šo, ko ar to reāli varam iesākt.* Komentāri VRG aptaujā un izlasē iekļauto VRG pieejas arī liecina par vienotas izpratnes trūkumu un nepieciešamību detalizētāk skaidrot LEADER mērķus sociālās iekļaušanas jomā – ir VRG, kas uzskata par nepieciešamu atbalstīt projektus, kas saistīti ar īpašām mērķgrupām, citas pauž viedokli, ka ar LEADER finansējumu pēc būtības nav jānodrošina šāda atbalsta sniegšana.

ES fondu plānošanas dokumentos un vietējās attīstības stratēģijās nav skaidri definēts, bet no revīzijā kopumā iegūtās informācijas izriet, ka VRG sociālo iekļautību var veicināt dažādos veidos – dažādas mērķgrupas iesaistot projektu īstenošanā, veicinot tādu projektu īstenošanu, kurā labuma guvējs ir kāda no mērķgrupām, apzinot šo mērķgrupu vajadzības un strādājot ar tām visā plānošanas periodā. Sociālo iekļaušanu kā būtisku LEADER/SVVA aspektu vērtējām vairākās revīzijas ziņojuma nodaļās.

LEADER/SVVA pieejas radītā pievienotā vērtība

Atšķirībā no citām ES fondu programmām LEADER/SVVA pasākums ir daudz vairāk nekā finansējuma piešķiršana projektiem. LEADER/SVVA pieeja paredz radīt pievienoto vērtību, ko veido trīs elementu kopums – paaugstināts sociālais kapitāls, uzlabota pārvaldība un labāki projektu rezultāti. LEADER/SVVA pievienotās vērtības elementu pazīmes skatīt 5. attēlā.

5.attēls. LEADER/SVVA pievienotās vērtības elementi.

Eiropas Revīzijas palāta jau 2010. gadā, vērtējot LEADER pieeju vairākās ES dalībvalstīs, norādīja uz pierādījumu trūkumu par LEADER papildu ieguvumiem.⁵⁰ Eiropas Komisija 2017. gada vadlīnijās ir sniegusi piemērus, kā varētu vērtēt pievienotās vērtības kritērijus, tomēr precīzu kritēriju izstrāde ir katras dalībvalsts ziņā. Ideālā gadījumā to dara plānošanas perioda sākumā, bet iespējams to izdarīt arī vēlākā posmā.⁵¹

Institūta eksperti Latvijā vairākkārt ir vērsuši uzmanību uz nepieciešamību vērtēt LEADER pieeju pastiprināti. Piemēram, jau 2014. gadā tie sniedza ieteikumus Zemkopības ministrijai un VRG pēc līdzīgas metodoloģijas veikt iedzīvotāju aptauju plānošanas perioda sākumā un beigās, lai pilnīgāk un precīzāk spriestu par LEADER pieejas īstenošanu un tās ietekmi uz dzīves kvalitātes attīstību, kā arī norādot

nepieciešamību veikt LEADER pieejas īstenošanas un radītās vērtības novērtējumu caur LEADER principiem.⁵²

Neskatoties uz iepriekš minēto, Latvijā nav bijusi aktīva diskusija par LEADER/SVVA pievienoto vērtību kā galveno mērķi un tās novērtēšanas kritērijiem. 2014.–2022. gada plānošanas periodā ne nacionālā līmenī – ES fondu programmās –, ne vietējās attīstības stratēģijās vai citā dokumentā nav noteikti LEADER/SVVA pieejas pievienotās vērtības novērtēšanas kritēriji.

Revīzijas laikā ziņojumā Eiropas Revīzija palāta 2022. gada revīzijā, kuras izlasē bija iekļautas 10 ES valstis (Latvija nebija iekļauta), atkārtoti secināja, ka LEADER un sabiedrības virzīta vietējā attīstība veicināja vietējā līmeņa (VRG teritoriju iedzīvotāju) iesaisti, taču joprojām nav pietiekamu pierādījumu par papildu ieguvumiem.⁵³

1.2. Uzraudzības un novērtēšanas sistēma

Revīzijā konstatētais liek secināt, ka Zemkopības ministrija kā ELFLA un EJZF vadošā iestāde nav izveidojusi efektīvu LEADER/SVVA uzraudzības un novērtēšanas sistēmu un visaptverošu datu pieejamību. Minētais ir īpaši nozīmīgs, ņemot vērā, ka LEADER/SVVA administrēšanas izmaksas un riski⁵⁴ ir lielāki, salīdzinot ar tradicionālajiem ES fondu pasākumiem.

Lai arī ir ieviests Valsts kontroles 2012. gadā sniegtais ieteikums un ik gadu 35 VRG apkopo un iesniedz Lauku atbalsta dienestam datus par VRG vietējās attīstības stratēģiju un VRG teritorijas aktivizēšanas rezultātiem, revīzijā konstatētais liecina, ka process bija formāls, ministrijā dati netika apkopoti un analizēti.

ES dalībvalsts vadošā iestāde ir atbildīga par ES fondu uzraudzības⁵⁵ un novērtēšanas⁵⁶ sistēmas izveidi. LEADER/SVVA novērtējums ir vienlīdz svarīgs politikas veidotājiem, VRG un atbalsta saņēmējiem.⁵⁷ Efektīva uzraudzības sistēma demonstrē to, ko vietējās attīstības stratēģijas panāk un kā darbojas, stiprina ieinteresēto personu atbildību par iniciatīvām.

Ņemot vērā, ka LEADER/SVVA pasākumā centrālo lomu ieņem VRG, LEADER/SVVA uzraudzība un novērtēšana ir komplicēta, daudzdimensionāla vairāku savstarpēji saistītu elementu vērtēšana, kas aptver ES fondu programmās un VRG vietējās attīstības stratēģijās noteikto mērķu un rezultātu novērtēšanu, kā arī LEADER/SVVA principu piemērošanas un pareizas pieejas rezultātā radītās pievienotās vērtības novērtēšanu. LEADER/SVVA novērtēšana prasa ne vien kvantitatīvo datu, bet arī kvalitatīvo datu iegūvi un novērtēšanu, piemēram, izmantojot dažādu mērķgrupu aptaujas, fokusgrupas, intervijas. Eiropas Komisijas 2017. gada vadlīnijas⁵⁸ sniedza norādes ES dalībvalstīm, kā būtu veicams LEADER novērtējums.

LEADER/SVVA pieejas uzraudzības un novērtēšanas pasākumi tiek veikti ES un nacionālā līmenī – vērtējot ES fondu programmās sasniegtos mērķus, kā arī VRG un atbalstīto projektu līmenī. Revīzijā, vērtējot nacionālā līmenī izveidoto LEADER/SVVA pasākuma uzraudzības un novērtēšanas sistēmu, secināms, ka:

- ❖ atbilstoši ES fondu programmās noteiktajiem sasniedzamajiem rādītājiem Lauku atbalsta dienests ik gadu iegūst un apkopo informāciju par LEADER/SVVA pasākuma finansēto projektu īstenošanas rezultātā radītajām darbavietām;
- ❖ atbilstoši normatīvajā aktā⁵⁹ noteiktam VRG ik gadu novērtē savas darbības rezultātus un iesniedz Lauku atbalsta dienestā ziņojumu (Lauku atbalsta dienesta noteikta veidlapa *Microsoft Word*

dokumenta formātā) par vietējās stratēģijas īstenošanas novērtējumu (turpmāk – ikgadējais ziņojums). Ziņojumos tiek norādīta informācija, piemēram, par vietējās attīstības stratēģijās noteikto rādītāju izpildi (piemēram, *atbalstīto (jauno) uzņēmumu, izveidoto tirgus vietu skaits*, u.tml.), VRG aktivizēšanas pasākumiem, sadarbības projektiem, problēmām un labo praksi. Normatīvajā aktā ietvertais pienākums VRG iesniegt informāciju par VRG darbības rezultātiem iekļauts, pamatojoties uz Valsts kontroles 2012. gadā Zemkopības ministrijai sniegtu ieteikumu.⁶⁰

Revīzijā secinājām, ka **ikgadējo ziņojumu dati netiek ievadīti Lauku atbalsta dienesta datu bāzē, rezultāti netiek apkopoti un novērtēti visu VRG līmenī**. Turklāt ikgadējo ziņojumu forma nesniedz vispusīgus datus, savukārt revīzijā apkopotie rezultāti liecina, ka VRG norādītie dati par veiktajām aktivitātēm ne vienmēr ir ticami un korekti norādīti, lai būtu izmantojami,⁶¹

- ❖ projektu līmenī Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēmās no projektu pieteikumiem tiek uzkrāti dati, kas raksturo projektu.

Uz datu trūkumu par LEADER/SVVA pasākuma ietekmi un katras VRG rezultātiem kā būtisku problēmu revīzijā norādīja vairāki revīzijā uzrunātie, tajā skaitā vairāki Zemkopības ministrijas komitejas locekļi, kuru uzdevums ir vērtēt un lemt par VRG atlasī, VRG vietējās attīstības stratēģiju un grozījumiem stratēģijās.

Uz nepietiekamu LEADER/SVVA līdzšinējo rezultātu novērtējumu kā iemeslu, kāpēc nozaru ministrijai nav izvēlējušās LEADER/SVVA pieejas paplašināšanu 2023.–2027. gada plānošanas periodā uz ERAF un ESF fondiem, vērsa uzmanību Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija⁶² un Labklājības ministrija,⁶³ norādot, ka *“Labklājības ministrija aicinās Zemkopības ministriju sistemātiski sniegt plašāku izvērtējumu un analīzi par LEADER pasākuma īstenošanas gaitu un rezultātiem, kas argumentētu un pamatotu nepieciešamību LEADER pieeju paplašināt arī uz ES struktūrfondiem, lai ministrija, ņemot vērā pieejamos finansējuma un cilvēkresursus, izskatītu jautājumu par investīciju tvēruma paplašināšanu”*.

Attiecībā uz datu uzkrāšanu revīzijā kopumā novērotais liecina, ka daudzas VRG informāciju neuzkrāj tādā veidā, lai tā būtu pieejama dažādos griezumos un dati būtu viegli pieejami un analizējami. Īpaši tas bija novērojams gadījumos, kad ir mainījies administratīvais vadītājs. Izpratni par datu nozīmi, tajā skaitā plānošanā un lēmuma pieņemšanā, raksturo vairāku VRG paustais – šādu datu uzskaiti neprasa normatīvie akti vai Lauku atbalsta dienests. Revīzijā iesniegtie dati par pievienotās vērtības aspektiem liecina, ka ir atšķirīga jautājumu interpretācija. Tas nozīmē, ka nākotnē nepieciešama rūpīga kritēriju definēšana, nodrošinot ticamu un savstarpēji salīdzināmu datu ieguvu. Turklāt salīdzināmas informācijas ieguvei dati būtu papildus pārbaudāmi.

Lai nodrošinātu LEADER/SVVA ietekmes novērtējumu un visaptverošu datu pieejamību par LEADER/SVVA rezultātiem, Valsts kontroles ieskatā, Zemkopības ministrijai būtu jāizveido vienota platforma datu ievadīšanai, apkopošanai un analīzei, nodrošinot arī vienotu metodiku šādu datu uzskaitē (gan attiecībā uz vietējās attīstības stratēģijās noteiktu mērķu/rīcību novērtējuma rādītājiem, gan vispusīgiem projektu rezultātiem un aktivizēšanas aktivitātēm). Lai gūtu nepastarpinātu iedzīvotāju viedokli, revidentu ieskatā, Zemkopības ministrijai būtu jānodrošina centralizēti veiktas regulāras sabiedrības informētības un apmierinātības aptaujas par LEADER/SVVA pasākuma ieviešanu visā Latvijas teritorijā.

1.3. Zemkopības ministrijas darbība VRG atlasē un vietējo rīcības grupu darbības koordinēšanā

VRG atlasē un LEADER/SVVA finansējuma sadales kritēriji ir instrumenti, ar kuriem Zemkopības ministrija var veicināt VRG būt aktīvām, izstrādāt kvalitatīvākas VRG stratēģijas un radīt pēc iespējas lielāku LEADER/SVVA pieejas pievienoto vērtību (nodrošinot sociālo kapitālu, labāku pārvaldību un labākus projektu rezultātus). Revīzijā konstatētais liecina, ka šie instrumenti nav pietiekami izmantoti, lai sekmētu visu VRG efektīvu darbību un labākus rezultātus.

Revīzijā konstatētais arī liecina, ka metodiskais atbalsts VRG nav bijis pietiekams un būtu jāuzlabo VRG darbību koordinācija, lai iedzīvotāji visā Latvijā varētu izmantot līdzvērtīgas LEADER/SVVA pieejas sniegtās iespējas. Vairāk nekā 20 gadus kopš Latvijā tiek īstenots LEADER pasākums VRG nav skaidri saprotami Valsts lauku tīkla un Valsts Zivsaimniecības sadarbības tīkla uzdevumi un veiktie pasākumi LEADER/SVVA jomā, tādējādi nav izmantota iespēja valsts tīkliem un VRG ciešā sadarbībā sekmēt mērķtiecīgu un koordinētu darbu LEADER/SVVA popularizēšanā.

Lai arī galvenā atbildība par pareizu finanšu pārvaldību jāuzņemas vietējām rīcības grupām, jo tās pieņem lēmumus par ES budžeta līdzekļu izlietošanu, dalībvalstis var sniegt norādes vietējām rīcības grupām un tām ir jānodrošina, lai tiesību aktos, darbības noteikumos un vadības sistēmās būtu noteikti obligātie standarti, tās var radīt vajadzīgos stimulus vietējām rīcības grupām radīt pievienoto vērtību un panākt pareizu finanšu pārvaldību, kā arī tās var novērst šķēršļus un kavēkļus.⁶⁴

Vietējo rīcības grupu un vietējo attīstības stratēģiju atlase

Eiropas Komisija ieteica dalībvalstīm vietējās attīstības stratēģijas izvērtēt, pamatojoties **uz kvalitātes standartiem, un salīdzināt tās savā starpā**. Ieteicams finansējumu sadalīt starp VRG, pamatojoties uz to **kvalitāti priekšlikumā** (gan stratēģijas, gan partnerības ziņā), **rīcības plānā ierosinātās darbības un tās īstenošanas iespējamību**. Šīs prasības ir sākumpunkts dalībvalstīm, izstrādājot tās atlases kritērijus.⁶⁵

Zemkopības ministrija plānošanas perioda sākumā Ministru kabineta noteikumos⁶⁶ definēja VRG un VRG vietējās attīstības stratēģijas atlases kritērijus. Identiski kritēriji bija noteikti 2007.–2013. gada plānošanas periodā un tādi arī noteikti 2023.–2027. gada plānošanas periodā. Kritēriju izpildes nosacījumus, tajā skaitā VRG pieteikumus par grozījumiem stratēģijās un starposma rezultātiem vērtē Zemkopības ministrijas komiteja 21 pārstāvja sastāvā.⁶⁷ 2023.–2027. gada plānošanas periodā komitejā ir samazināts nozaru ministriju skaits, tajā nav arī vairs Pārresoru koordinācijas centra pārstāvis.⁶⁸

Pienākums vērtēt papildu kritērijus – VRG aktivitāšu skaitu, biedru skaitu u.tml. VRG darbību raksturojošus kritērijus, piešķirot noteiktu punktu skaitu, iestājas tikai gadījumā, ja uz vienu teritoriju pieteikušās vairākas VRG. Atlases kritēriji neparedz vērtēt, piemēram, VRG iepriekšējā perioda rezultātus un VRG spēju īstenot visus tai noteiktos uzdevumus.

Revīzijā konstatēti gadījumi, kas apšaubā VRG atlases efektivitāti. Piemēram, revīzijā konstatēts, ka vairākas VRG nav veikušas aktivizēšanas pasākumus visā plānošanas periodā, taču tiesiskais regulējums neparedz jebkādas ierobežojumus vai iespējas šādu VRG neatlasīt vai ierobežot tai piešķirtā finansējuma apmēru, vienā gadījumā atlasīta VRG, kurai administratīvais vadītājs plānošanas periodā bija nodarbināts uz 0,3 slodzi.

2023.–2027. gada plānošanas periodā konstatēts vismaz viens gadījums, kad par VRG vietējās attīstības stratēģijas izstrādi noslēgts ārpalpojuma līgums. Vietējās attīstības stratēģijas kvalitatīvā izstrādē ir atbalstāma noteiktu uzdevumu īstenošana, piesaistot ekspertus, piemēram datu iegūšanā, tomēr stratēģijas kopumā izstrādes nodošana citiem izstrādātājiem liecina par konkrētās VRG kapacitātes trūkumu un

iespējamām nepilnībām VRG atlases procesā. Par minēto apsvērumu VRG aptaujā sniegts komentārs, *cik pamatoti ir veikta atlase, ja atlasītā VRG nav spējīga pati izstrādāt savas teritorijas stratēģiju. Šie VRG atlases kritēriji diemžēl neļauj atlasīt VRG, kas spēj īstenot kvalitatīvi LEADER pieeju arī no administratīva procesa viedokļa.*

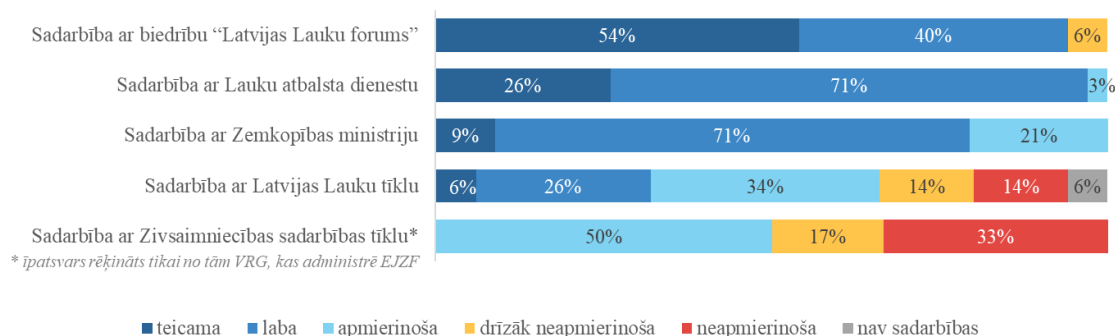
Vienīgā reize, kad vērtēts VRG vietējās attīstības stratēģijās noteikto rādītāju sasniegšanas progress bija starpposma novērtējums, ko VRG bija jāveic līdz 2019. gada sākumam, lai saņemtu atlikušo plānošanas perioda finansējumu. Taču revīzijā konstatētais liecina par trūkumiem pieejā, kādā tiek veikta novērtēšana.

Revīzijā, analizējot Zemkopības ministrijas komitejas pārstāvju komentārus, secināms, ka, piemēram, par atlikušā finansējuma piešķiršanu 2019. gadā komentārus sniedza vien daži komitejas locekļi. Lemjot par finansējuma sadali Pārejas periodam un vienlaikus vērtējot VRG grozījumus stratēģijās 2021. gadā, komentāru snieguši pieci no 21 komitejas locekļiem. Komitejas pārstāve no Pārresoru koordinācijas centra norādīja, ka komitejas locekļiem netika sniegta informācija par stratēģiju rezultātiem līdz 2020. gadam, stratēģiju rezultātu vērtēšanas procesu par papildu finansējuma piešķiršanu uzskatot par formālu.

Valsts kontroles ieskatā, VRG darbības pārvaldību varētu sekmēt, piemēram, VRG darbības rezultātu ņemšana vērā finansējuma piešķiršanā, regulāra VRG darbības rezultātu publiskošana, nodrošinot VRG biedriem un citām ieinteresētajām pusēm informāciju par konkrētas VRG un visu VRG rezultātiem salīdzinošā griezumā, ikgadēja administratīvo vadītāju darba izvērtēšana VRG biedru kopsapulcē, pēc vienotiem kritērijiem veikti regulāri auditi (darbības kvalitātes vērtējumi) – ministrijas, ārēja novērtētāja vai VRG organizēti “peer-to-peer” novērtējumi (piemēram, horizontāls novērtējums par konkrētu darbības jomu).

Vietējo rīcības grupu metodiskā vadība un darbību koordinācija

LEADER/SVVA pasākuma pārvaldību nodrošina Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests, Latvijas Lauku tīkls, Zivsaimniecības sadarbības tīkls un biedrība “Latvijas Lauku forums”. Visu 35 VRG vērtējumu par sadarbību ar minētajām institūcijām un tīkliem skatīt 6. attēlā.

6. attēls. VRG aptaujas rezultāti par sadarbību ar LEADER/SVVA pārvaldībā iesaistītajām iestādēm un valsts tīkliem.

Kā liecina VRG aptaujas rezultāti **Zemkopības ministrijas darbības LEADER/SVVA pārvaldībā** 80 % VRG novērtējušas pozitīvi. Papildus LEADER/SVVA regulējošā normatīvā regulējuma ietvara izstrādei un VRG un to vietējās attīstības stratēģiju atlasei pēc Zemkopības ministrijas pasūtījuma ES fondu plānošanas periodu sākumā – 2015. gadā⁶⁹ un 2022. gadā⁷⁰ – tika izstrādātas vadlīnijas VRG vietējo attīstības stratēģiju izstrādei. Vienlaikus revīzijā VRG sniegtā informācija un komentāri VRG aptaujā liecina par norādījumu, metodiskā atbalsta trūkumu no Zemkopības ministrijas. 2018. gadā veikts pētījums par LEADER/SVVA,⁷¹ kurā norādītas problēmas un ieteikumi attiecībā uz VRG vietējo stratēģiju izstrādi/kvalitāti. Lai arī saskaņā ar Zemkopības ministrijas sniegto informāciju⁷² vairākās tikšanās ar VRG tika pārrunāti sniegtie ieteikumi, revīzijā konstatētais liecina, ka šajā plānošanas periodā minētās darbības

nebija pietiekamas konstatēto trūkumu novēršanai. Papildus vērsta uzmanību uz nesavlaicīgu 2023.–2027. gada plānošanas perioda normatīvā regulējuma izstrādi, kas radīja kopēju neskaidrību par jauno plānošanas periodu laikā, kad VRG aktīvi sāka jauno vietējās attīstības stratēģiju izstrādi. Norādāms, ka revīzijas noslēgumā (2023. gada jūnija vidū), kad VRG jāiesniedz jaunās VRG stratēģijas, Ministru kabineta noteikumu projekti nebija apstiprināti.

Lauku atbalsta dienests kā ELFLA un EJZF maksājuma iestāde sniedz VRG norādījumus, piemēram, par maksājumu pieprasījumu aizpildīšanu, ikgadējos ziņojumos norādāmo informāciju u. tml. Lauku atbalsta dienesta darbība novērtēta atzinīgi, aptaujas komentāros norādot uz gadījumiem, kur bijušas problēmas ar Lauku atbalsta dienesta reģionālajām iestādēm vai nepietiekamu informāciju par Lauku atbalsta dienesta metodiku projektu vērtēšanā.

Valsts Lauku tīkla un Zivsaimniecības sadarbības tīkla darbības nodrošināšanai 2015.–2022. gada periodā piešķirts finansējums 34 559 296 euro apmērā,⁷³ katra gada līgumā starp Zemkopības ministriju un Konsultāciju centru neizdalot atsevišķi aktivitātes saistībā ar LEADER.

Saskaņā ar Konsultāciju centra revīzijā sniegto informāciju atbildības sadalījums starp Konsultāciju centru, VRG un biedrību “Latvijas Lauku forums” par LEADER/SVVA veicamajām aktivitātēm informēšanas jomā nav skaidri noteikts. Tāpat tika minēts, ka pirms 2014.–2022. gada perioda Valsts Lauku tīkls veica plašas aktivitātes saistībā ar LEADER, tagad – ņemot vērā VRG daudzgadu pieredzi un biedrības “Latvijas lauku forums” sniegto atbalstu, Valsts Lauku tīkls veic pasākumus, ko neveic biedrība, tādejādi ne tik bieži organizē mācības un pieredzes apmaiņu, kuras mērķauditorija ir tikai LEADER VRG. Valsts Lauku tīkls papildus veic VRG formālu un neformālu sadarbību ar savas teritorijas uzņēmējiem. Attiecībā uz Zivsaimniecības sadarbības tīklu tas izvērsis aktivitātes, ar mērķi nodrošināt piekrastes zvejnieku, uzņēmēju, aktīvu cilvēku iesaisti vietējā attīstībā, tai skaitā VRG darbībā un SVVA pieejas īstenošanā, kā arī regulāri nosūta informāciju VRG par aktualitātēm no Eiropas Zivsaimniecības sadarbības tīkla un citām institūcijām, plānotajiem pieredzes apmaiņas braucieniem.⁷⁴

Par valsts tīklu lomu LEADER/SVVA pieejas aktivizēšanā kritiskas bija lielākā daļa VRG, īpaši kritisks vērtējums sniegts attiecībā uz Zivsaimniecības sadarbības tīkla aktivitātēm (skatīt 6.attēlu). Lielākā daļa VRG, norādīja, ka nav skaidri tīklu uzdevumi LEADER/SVVA informēšanas jomā, netiek nodrošināta vispusīga informācija par tīkla aktivitātēm, LEADER/SVVA aktualitātēm (piemēram, organizētajiem pasākumiem, starptautisko pieredzi u.tml.), tīkla darbības LEADER/SVVA informēšanas jomā nav pietiekamas, ko arī raksturo komentāri aptaujā:

Strādāju jau pietiekami ilgi, tomēr neizprotu ko īsti dara VLT un arī VZT. Iespējams, ļoti pietrūkst skaidrojums, kādas katrai organizācijai ir atbildības jomas.

Zivsaimniecības tīkla darbība ir formāla.

LEADER vienmēr kā tāds “pabērns”. Igaunijā tīkls aktīvi organizē LEADER nozīmīgus nacionālus un starptautiskus pasākumus, veido publicitāti un popularizē to, izveidojis vienotu logu utt.

Nav saprotama šīs organizācijas loma, jo organizētie pasākumi visā periodā bija daži. Organizējot pasākumus, tos dublē ar LLF, bieži vien viņi vairs nav arī aktuāli.

Daudzas Valsts lauku tīkla uzsāktās aktivitātes nav īstenotas līdz galam., piem., kopīga LEADER logo izstrāde, LEADER projektu karte.

Iepriekš minētais, revidentu ieskatā, liecina par nepietiekamu savstarpēju komunikāciju un izpratni par iesaistīto institūciju lomu LEADER/SVVA informēšanas jomā. Arī informācija abu tīklu tīmekļa vietnēs sadaļā “LEADER” liecina par nepieciešamību būtiski palielināt informācijas apmēru par LEADER/SVVA, jo 2022. un 2021. gadā abos tīklos publicēta viena ziņa, 2020. gadā Valsts lauku tīklā publicētas septiņas ziņas un Valsts Zivsaimniecības sadarbības tīklā – trīs ziņas.⁷⁵

Ir izveidojusies situācija, ka VRG darbības koordināciju nodrošina **biedrība “Latvijas Lauku forums”**.⁷⁶ Viens no tās darbības uzdevumiem ir atbalstīt LEADER/SVVA pasākuma profesionālu ieviešanu un uzraudzību. Biedrības padomē tiek ievēlēti vairāku VRG pārstāvji (pamatā administratīvie vadītāji). Visas VRG, izņemot vienu, ir biedrības “Latvijas Lauku forums” biedri. Reizi nedēļā biedrība rīko tiešsaistes tikšanās, kurā VRG pārstāvji, tiek informēti par aktualitātēm, dalās pieredzē, pārrunā neskaidros jautājumus. Biedrība arī darbojas kā starpnieks starp VRG un citām iestādēm, apkopojot VRG sniegtos komentārus, priekšlikumus par tiesību aktu projektiem un apkopotā veidā iesniedzot atbildīgajām institūcijām. Biedrība arī organizē dažādus vietējo kopienu, nevalstisko organizāciju, LEADER/SVVA pieejas, LEADER/SVVA projektu popularizēšanas aktivitātes, kā arī nevalstisko organizāciju aktivizēšanu un sabiedrības līdzdalību veicinošus pasākumus.⁷⁷ Saskaņā ar VRG aptaujas rezultātiem VRG augstu novērtēja biedrības “Latvijas Lauku forums” darbību.

Biedrība “Latvijas Lauku forums” savu darbību finansē no biedru naudas, kā arī piesaista un īsteno citus ES un valsts finansētus projektus. VRG biedru naudas apmērs “Latvijas Lauku forums” ir atkarīgs no VRG lieluma. Papildus VRG maksā dalības maksas par biedrības rīkotajām ikgadējām biedru kopsapulcēm (izbraukuma kongresi, kurās tiek aplūkoti gada rezultāti, aktuālie jautājumi, tiek pieaicināti Zemkopības ministrijas un Lauku atbalsta dienesta pārstāvji).

Pamatojot ar to, ka LEADER/SVVA pieeju raksturo princips “no apakšas uz augšu” (pašām VRG nosakot savas darbības apjomu, informācijas atklāšanas līmeni utt.), **daļa VRG darbību nav regulētas normatīvi vai noteiktas VRG saistošu priekšrakstu formā.** Revīzijā kopumā konstatētais – tikšanās ar VRG, VRG komentāri aptaujā, Valsts kontrolei sniegtās atbildes – liecina par **atšķirīgu pieeju un izpratni daudz ar LEADER/SVVA saistītos būtiskos jautājumos.** Piemēram, attiecībā uz rādītāju definēšanu stratēģijās, datu uzkrāšanā, lēmumu un darbību dokumentēšanā, dokumentu uzglabāšanā, informācijas atklāšanas detalizācijā un publicēšanā plašsaziņas līdzekļos, labās prakses pārņemšanā. Arī informācija ikgadējos ziņojumos Lauku atbalsta dienestam liecina par būtiski atšķirīgu VRG pieeju un izpratni. **Minētais liecina par nepilnībām darbību koordinācijā un uzraudzības sistēmā.**

Aptaujā VRG norādīja virkni jomu, kurās tām būtu nepieciešams metodiskais atbalsts (apmācības, vadlīnijas vai tml. pasākumi), uzsverot, ka viens cilvēks – administratīvais vadītājs – nevar vienlīdz labi pārzināt visas jomas. Tāpat tika norādīts uz ekspertu viedokļu un prognožu trūkumu, “trūkst kopskata”, “atbalsta pleca”, svarīgāko terminu definīciju un metodikas par datu ieguvī, apstrādi, datu analīzes neesamību, kritiski novērtētas vadlīnijas. Vienlaikus vairāki ar programmas ieviešanu saistītie eksperti vērsa uzmanību, ka izstrādātās vadlīnijas nav saistošas VRG, līdz ar to ir virkne VRG, kuras nav aktīvas un savā darbībā nepiemēro izstrādātos priekšrakstus. Biedrība “Latvijas Lauku forums” piedāvāja kritērijus VRG attīstības stratēģijas 2014.–2022. gada perioda *ex-post* novērtējumam pirms jaunā perioda sākuma, taču vairāku VRG *ex-post* novērtējumi liecina par atšķirīgu pieeju un jautājumu loku, tādejādi nav izmantota iespēja veikt vietējo attīstības stratēģiju novērtējumu pēc vienotiem kritērijiem.

Biedrības “Latvijas Lauku forums” VRG diskusijās 2021.gadā norādīts uz nepieciešamību pēc LEADER restarta, apmācību veikšanu visiem iesaistītajiem. Biedrība “Latvijas Lauku forums” apzināja un apkopoja VRG pārstāvju idejas, rosinājumus, secinājumus par to, kādai būtu jābūt LEADER pieejai pēc 2022. gada Latvijā. Revidentu ieskatā, tajā ir sniegti vērtīgi secinājumi par šo periodu un virkne nepieciešamo izmaiņu nākotnē. Lielākā daļa ierosinājumu ir formulēta kā “nepieciešams pārskatīt”, “ir jādara”, “jāsekmē”, “jāveido”, “ir jāizsver”, “atbalsts ir jāsniedz”, “jāskata plašāk”, “jāaktualizē”, “ir jāklūst” utt. *Nemot vērā VRG noteikto autonomiju, revidentu ieskatā, nepieciešams meklēt risinājumus, lai daudzu jauno apņemšanos ieviešana nav atkarīga tikai no aktīvāko VRG entuziasma, prasmēm un spējām.*

Valsts kontrole sagaida, ka Zemkopības ministrija, sadarbībā ar VRG, tajā skaitā, izmantojot Valsts kontroles VRG aptaujā VRG sniegtos komentārus, apzinās un noteiks jomas, kurās nepieciešama padziļināta izpēte, vadoši norādījumi, minimālās prasības vai cita veida metodiskais atbalsts, sadarbībā ar VRG izstrādājot attiecīgās metodikas/vadlīnijas, kā arī meklēs risinājumus, kādā veidā nodrošināt, ka

visās VRG tiek nodrošinātas minimālās prasības dažādos ar LEADER/SVVA pasākuma īstenošanu saistītos procesos.

Ieteikumi

Lai novērtētu LEADER/SVVA pasākuma ietekmi lauku un piekrastes teritoriju attīstībā un pieņemtu uz datiem balstītus lēmumus, Zemkopības ministrijai nodrošināt visaptverošu datu uzkrāšanu par LEADER/SVVA rezultātiem un veikt LEADER/SVVA ietekmes (tostarp pievienotās vērtības) novērtējumu.

Lai sekmētu visu VRG efektīvu darbību un labākus rezultātus, Zemkopības ministrijai uzlabot LEADER/SVVA pārvaldības sistēmu, motivējot un uz lielāku pievienoto vērtību orientējot VRG darbību.

Lai sekmētu VRG vienotu izpratni, uzlabotu VRG darbības koordinēšanu un LEADER/SVVA pasākuma atpazīstamību, Zemkopības ministrijai nodrošināt regulāru aktuālu metodisko atbalstu VRG un aktīvāk izmantot sadarbības iespējas ar Valsts Lauku tīklu, Zivsaimniecības sadarbības tīklu un biedrību "Latvijas Lauku forums".

2. LEADER/SVVA pasākuma īstenošana vietējo rīcības grupu līmenī

LEADER/SVVA dod iespēju, sadarbojoties vietējiem iedzīvotājiem, organizācijām, uzņēmējiem un vietējām pašvaldībām, pašiem noteikt savas teritorijas attīstības vajadzības, noteikt uz vietējām vajadzībām balstītus mērķus un izteikt tos rīcībās, un rīcībām, kas sekmē Lauku attīstības programmā un Zivsaimniecības rīcības programmā noteikto mērķu sasniegšanu, saņemt atbalstu.⁷⁸

Lai īstenotu sabiedrības virzītu vietējo attīstību, **VRG pamata uzdevums** ir izstrādāt vietējās attīstības stratēģiju noteiktam laika periodam (piecu-septiņu gadu periodam), kā arī, pamatojoties uz stratēģijā noteiktajām vajadzībām, nospraustajiem mērķiem un sasniedzamajiem rādītājiem, lemt par finansējuma piešķiršanu šo mērķu sasniegšanai. Tik pat svarīgs uzdevums ir vietējās kopienas veidošana, līdzdalība un stiprināšana, kas ir būtisks LEADER/SVVA pieejas priekšnoteikums. Visbeidzot būtiska ir savu darbības rezultātu izvērtēšana un pilnveide, lai ieviestu LEADER/SVVA pieeju pēc iespējas efektīvāk un veidotu kopējo LEADER/SVVA pievienoto vērtību.

VRG darbība, izstrādājot vietējās attīstības stratēģiju, pieņemot lēmumus par projektu atlasī, izdodot administratīvos aktus, zināmā mērā pielīdzināma valsts pārvaldes un pašvaldību darbībai, atšķirīgos teritoriālos, nozaru tvēruma un finansējuma mērogos. Darbs sabiedrības labā, caurskatāmība, atvērtība, uz pierādījumiem balstīta politika – principi, uz ko orientējas valsts pārvalde un pašvaldības, principi, uz ko jāorientējas VRG.

Ņemot vērā minēto, revīzijā vērtējam, vai **VRG pieņemtie lēmumi un veiktās darbības nodrošina skaidru (izsekojamu, uz pierādījumiem balstītu) un mērķtiecīgu (konsekventas darbības, kas vērstas uz mērķu⁷⁹ sasniegšanu) pieeju VRG teritorijas attīstībā (LEADER/SVVA īstenošanā).**

2.1. Vietējo rīcības grupu darbība iedzīvotāju vajadzību apzināšanā

Lai izstrādātu un īstenotu uz vietējo iedzīvotāju vajadzībām balstītu attīstības stratēģiju, būtiskākais priekšnoteikums ir visaptveroša sabiedrības iesaiste un komunikācija ar iedzīvotājiem. Sabiedrības iesaiste VRG vietējās attīstības stratēģijas izstrādē uzskatāma par svarīgāko posmu, kas kalpo par pamatu konkrētās teritorijas attīstībai turpmākajos piecos – septiņos gados. Vienlīdz būtiski ir iesaistīt sabiedrību arī stratēģijas īstenošanas laikā, lai pielāgotos izmaiņām un aktualizētu vajadzības.

Kvalitatīvas un jēgpilnas sabiedrības līdzdalības organizēšana ir ciešā mērā saistīta ar VRG kapacitāti un izpratni par sabiedrības līdzdalības nozīmi. **Tiesību akti neregulē VRG darbību sabiedrības līdzdalības procesa organizēšanā.** Līdz ar to sabiedrības līdzdalība vietējās attīstības stratēģiju izstrādē 2015. gadā netika organizēta pēc vienotas metodikas un nav arī pietiekami veicināta VRG izpratne par atbilstošākām metodēm un veidu, kādā būtu organizējami sabiedrības iesaistes pasākumi.

VRG vietējās attīstības stratēģijas izstrādes procesā sabiedrības iesaistes līmeni izdevās nodrošināt no 0,25 % līdz 3,36 % no konkrētās teritorijas iedzīvotājiem. Lai arī kopumā iedzīvotāju līdzdalība nav saistāma tikai ar VRG aktivitātēm, izlases veidā analizēto VRG sabiedrības līdzdalības rezultāti norāda uz vairāku VRG iespējami nepietiekamām darbībām sabiedrības līdzdalības organizēšanā. VRG apzinātā sabiedrības viedokļa atspoguļošanas **pieeja nenodrošina arī skaidri izsekojamu procesu, vai un kāda loma ir bijusi sabiedrības izteiktajām vajadzībām un ierosinājumiem.**

LEADER/SVVA pieejas īstenošana paredz pēc iespējas dažādu sabiedrības grupu iesaisti stratēģijas izstrādes procesā, tomēr **datu uzskaites trūkums kavē iespēju kopumā pārliecināties par dažādu sabiedrības grupu pārstāvju iesaistes apmēru un tā izmaiņām (progresu).**

Kopumā **nav izmantota iespēja īstenot pēc iespējas regulāru un plašāku sabiedrības iesaisti un to vajadzību aktualizēšanu stratēģijas īstenošanas laikā visā plānošanas periodā,** kas veicinātu vietējās kopienas motivāciju līdzdarboties un iedzīvotāju ticību viņu iespējām ietekmēt lēmumus. Nepieciešamību kopumā stiprināt sabiedrības līdzdalības kvalitāti LEADER/SVVA aktivitātēs apliecina gan SKDS aptaujas rezultāti, gan pašu VRG aptaujā norādītais.

Sabiedrības vajadzību detalizēta apzināšana ir pirmais solis vietējās attīstības stratēģijas izstrādē. Eiropas Komisijas izpratnē līdzdalība nedrīkst būt vienkārši procesa papildinājums, kas iekļauts stratēģijas sākumā, lai pamatotu finansējumu. Ir nepieciešami pierādījumi, ka stratēģijas izstrādes galvenajos posmos patiesi noritējis dialogs ar un starp vietējiem iedzīvotājiem.⁸⁰ 2015. gadā VRG vietējās attīstības stratēģijas izstrādei, tostarp sabiedrības līdzdalības organizēšanai, bija pieejams finansējums 10 000 *euro* apmērā katrai VRG, 2023.–2027. gada periodā tas palielināts līdz 20 000 *euro*.⁸¹

Tiesiskais regulējums

Latvijā publiskajā sektorā sabiedrības līdzdalību paredz un regulē virkne starptautisku dokumentu,⁸² normatīvo aktu⁸³ un vadlīnijas.⁸⁴ Piemēram, attīstības plānošanas dokumentus reglamentējošais normatīvais akts⁸⁵ paredz, ka sabiedrības līdzdalība ir iespējama vairākos attīstības plānošanas procesa posmos – attīstības plānošanas procesa ierosināšanā (tai skaitā problēmu konstatēšanā un politikas alternatīvu noteikšanā), attīstības plānošanas dokumenta izstrādē, lēmuma pieņemšanas procesā lēmēj institūcijas noteiktajā kārtībā, attīstības plānošanas dokumenta ieviešanā, attīstības plānošanas dokumenta ieviešanas uzraudzībā un novērtēšanā, attīstības plānošanas dokumenta aktualizācijā. **Minētais normatīvais akts tieši neattiecas uz VRG darbu sabiedrības līdzdalības organizēšanā.**

LEADER/SVVA regulējošie Ministru kabineta noteikumi⁸⁶ vietējo attīstības stratēģiju atlasē paredz vērtēt, vai stratēģijas izstrādē ir iesaistīti VRG darbības teritorijā esošie iedzīvotāji un dažādu nozaru pārstāvji, nenosakot sabiedrības iesaistes procesu un jebkādas kvalitāti vai kvantitāti raksturojošus kritērijus.

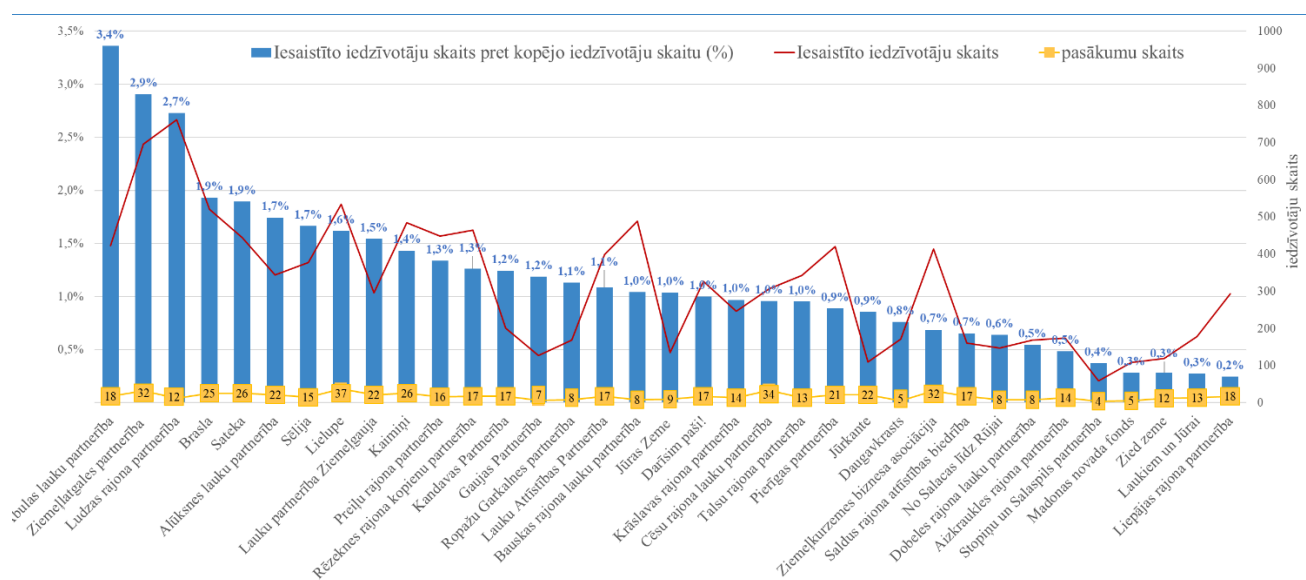
Latvijas Lauku foruma 2015. gada vadlīnijās uzsvērts, ka iedzīvotāju identificētās vajadzības nosakāmas, **plaši iesaistot dažādas iedzīvotāju grupas stratēģijas izstrādes procesā,** vadlīniju pielikumā ieteikts izmantot **daudzveidīgas iesaistes metodes** – gan tādas, kas noskaidro viedokli (aptaujas, intervijas), gan tādas, kas rosina iedzīvotāju aktīvāku iesaisti un diskusijas (darbnīcas, forumi). Plašākai sabiedrības

līdzdalībai tika izteikts aicinājums (īpaši plašu grupu darbības teritorijās) organizēt pasākumus **visā darbības teritorijā, tos rīkojot maksimāli tuvu iedzīvotājiem** (vēlams ciemu, mazpilsētu, bet vismaz pagastu līmenī).

Revīzijas laikā vairākas VRG norādīja uz skaidras metodikas vai minimālo prasību trūkumu sabiedrības līdzdalības organizēšanai teritorijas attīstības vajadzību apzināšanas procesā, piemēram, norādot, ka *līdz šim neviena no sadarbības iestādēm (Zemkopības ministrija, Lauku atbalsta dienests, Konsultāciju centrs, Institūts u.c.) nav sniegušas vienotus ieteikumus, kā apzināt vietējās teritorijas vajadzības, nav pieejamas kvalitatīvas metodikas, u.tml.*

Sabiedrības līdzdalība vajadzību apzināšanā stratēģiju izstrādes laikā

Visas VRG ikgadējos ziņojumos apkopoja un sniedza informāciju⁸⁷ par 2014. un 2015. gadā organizētajiem sabiedrības iesaistes pasākumiem un to dalībnieku skaitu stratēģiju izstrādes laikā. Atbilstoši revīzijā apkopotajiem datiem⁸⁸ VRG bija organizējušas dažādus sabiedrības līdzdalības pasākumus – *seminārus, iedzīvotāju forumus, darba grupas, anketēšanu un citus*, kopumā iesaistot 11 058 jeb 1 % no 1 115 943 visu VRG teritoriju iedzīvotājiem. VRG līmenī **iedzīvotāju iesaistes rādītājs** bija no 0,25 % (293 no 119 280 iedzīvotājiem) līdz 3,36 % (423 no 12 588 iedzīvotājiem), **pasākumu**⁸⁹ **skaits** bija no četriem pasākumiem līdz 37 pasākumiem vienā VRG (skatīt 7. attēlā).

7.attēls. Stratēģiju izstrādes laikā organizēto pasākumu, tajos iesaistīto iedzīvotāju skaits un īpatsvars VRG teritorijās 2014., 2015.gadā.⁹⁰

Līdzdalības rezultāti izlases veidā analizētajās septiņās VRG apliecina, ka plašāka sabiedrības iesaiste ir bijusi tajās VRG, kas īstenoja daudzveidīgākus un plašākus iesaistes pasākumus. Neskatoties uz vadlīnijās izteikto aicinājumu, pasākumi katrā novada pagastā vai lielākajās apdzīvotajās vietās⁹¹ bija organizēti divās no septiņām VRG, tikai viena no septiņām VRG organizēja pēc iespējas dažādus un plašus sabiedrības iesaistes pasākumus – iedzīvotāju aptauju un pasākumus katrā pagastā, fokusētas darba grupas konkrētās jomās un interešu grupās, kā arī stratēģijas sabiedrisko apspriešanu. Iesaistīto iedzīvotāju apmēru un organizēto pasākumu skaitu skatīt 3. tabulā, informāciju par organizēto pasākumu veidiem skatīt 3. pielikumā.

3. tabula. Sabiedrības iesaistes apmērs un organizēto pasākumu skaits stratēģiju izstrādes laikā 2014. un 2015.gadā.

	VRG Nr.1	VRG Nr.2	VRG Nr.3	VRG Nr.4	VRG Nr.5	VRG Nr.6	VRG Nr.7
Novadu/pagastu un pilsētu skaits	9**/31	3/22	2/26	1/14	4/17	2/0***	2/2***
Iedzīvotāju skaits*	119 280	31 078	33 770	23 510	46 777	14 926	13 032
Iesaistīto iedzīvotāju skaits	293	169	484	445	488	169	135
Iesaistīto iedzīvotāju īpatsvars	0,25 %**	0,5 %	1,4 %	1,9 %	1 %	1,1 %	1 %
Organizēto pasākumu skaits	18	8	26	26	8	8	9

*Informācija uz 01.01.2015., **ieskaitot republikas pilsētu (no 2021.gada valstspilsētu), *** darbības teritorijas novads vai novadi bez pagastu un pilsētu dalījuma.

Jāuzsver, ka būtu uzlabojama informācijas uzrādīšana par sabiedrības līdzdalības procesu, ņemot vērā, ka dažas VRG dažādos avotos (īkgadējos ziņojumos, stratēģijā) bija sniegušas nepilnīgu vai savstarpēji neatbilstošu informāciju par organizētajiem sabiedrības iesaistes pasākumiem un dalībnieku skaitu, kas ievērojami apgrūtināja informācijas izvērtēšanu. Lai nodrošinātu pilnīgas informācijas pieejamību par visa veida sabiedrības līdzdalības rezultātiem un iesaistīto iedzīvotāju skaitu, turpmāk izvērtējama arī datu uzkrāšana un informācijas norādīšana īkgadējos ziņojumos par visa veida sabiedrības līdzdalības pasākumiem/veidiem (piemēram, arī individuālām konsultācijām, sniegto viedokli u.c.).

Dažādu iedzīvotāju grupu iesaiste

Vietējā teritorijā darbojas gan dažādu nozaru uzņēmēji (tūrisma, zivsaimniecības u. c.), gan dažādas nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāju grupas, tostarp jaunieši, seniori, citas sociāli mazāk aizsargātās grupas, un LEADER/SVVA būtība ir pēc iespējas plašāku mērķgrupu uzrunāšana, tostarp mazāk aktīvo iedzīvotāju iesaiste. Valsts kontroles aptaujā lielākā daļa VRG atzina, ka, salīdzinot ar uzņēmēju un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, jauniešu un sociāli mazāk aizsargāto grupu pārstāvjus stratēģijas izstrādē bija izdevies iesaistīt salīdzinoši mazākā apmērā. Nepieciešamība stiprināt zināšanu kapacitāti darbam tieši ar šīm sabiedrības grupām bija norādīta kā viena no visbiežāk minētajām apmācību vajadzībām (par šādu nepieciešamību norādīja 25 VRG jeb 74 %).

VRG īkgadējā ziņojuma forma attiecībā uz iedzīvotāju iesaistes aktivitātēm paredz norādīt dalībnieku skaitu trīs kategorijās – uzņēmēji, nevalstiskās organizācijas un pašvaldību pārstāvji, kas arī veidojis izpratni un datu uzkrāšanu par iedzīvotāju grupām šādās kategorijās. Lai arī VRG norādīja, ka stratēģijas izstrādē iesaistījušas dažādas iedzīvotāju grupas, informāciju par apzināto dalībnieku skaitu dažādās mērķgrupās varēja norādīt tikai dažas VRG, kas organizējušas pasākumus tieši konkrētās interešu grupās, piemēram, ar jauniešiem, zivsaimniekiem. Līdz ar to kopumā informācija, cik lielā mērā ir izdevies iesaistīt dažādas mērķgrupas, nav izsekojama. *Lai varētu novērtēt dažādu sabiedrības grupu iesaistes apmēru un izmaiņas, Valsts kontroles ieskatā, būtu jānodrošina šādu datu uzkrāšana un analīze.*

Informācija par sabiedrības identificēto vajadzību rezultātiem

Lai novērtētu, vai stratēģija balstās uz vietējo iedzīvotāju apzinātajām vajadzībām un vēlamajām pārmaiņām un kā tās tālāk ir ietvertas stratēģijas izstrādē, būtisks ir apliecinājums par sabiedrības iesaisti un tās rezultātiem. Turklāt Latvijas Lauku foruma 2015. gada vadlīnijās izteikts aicinājums VRG sniegt arī atgriezenisko saiti sabiedrībai par to, kā identificētās vajadzības ir iekļautas vietējās attīstības stratēģijā.

Tomēr **iespeja pārliecināties par sabiedrības līdzdalības konkrētiem rezultātiem** (izteiktajām vajadzībām, prioritātēm, priekšlikumiem u.tml.) izlasē iekļautajās VRG stratēģijās un biedrību pieejamajā dokumentācijā **bija ļoti atšķirīgā detalizācijas pakāpē un kopumā ierobežotā apmērā**. Vietējās attīstības stratēģijās pamatā ir sniegta norāde par pašu sabiedrības iesaistes procesu un metodēm, tikai viena no septiņām VRG bija norādījusi arī sniegto viedokļu (anketas, fokusgrupu) rezultātus apkopojošā veidā. Savukārt tikai divas VRG Valsts kontrolei varēja iesniegt detalizētus informācijas apkopojumus par

pasākumu norisi un to rezultātiem, citās VRG informācija bija pieejama daļēji, nebija pilnīga vai nebija saglabājusies.

Vēršam uzmanību, ka sabiedrības iesaistes rezultāta (sniegto atbilžu, ideju, viedokļu, priekšlikumu) konspektīvs apkopojums ir ne vien apliecinājums atklātai un caurskatāmai VRG darbībai, bet var kalpot arī kā datu avots, lai novērtētu pārmaiņas vēlākos posmos un analizētu sasniegtos rezultātus. *Lai veicinātu lielāku informācijas pieejamību un atgriezenisko saiti iedzīvotājiem, Valsts kontroles ieskatā vietējās attīstības stratēģijās vai VRG tīmekļa vietnēs būtu skaidri jānorāda sabiedrības iesaistes rezultātus par identificētajām vajadzībām, prioritātēm, kā arī šo vajadzību iekļaušanu vai neiekļaušanu vietējās attīstības stratēģijas īstenošanā.*

Sabiedrības līdzdalība vajadzību apzināšanā stratēģiju īstenošanas laikā

Attīstības vajadzību apzināšanā un novērtējumā jāņem vērā arī pietiekami garais stratēģijas īstenošanas laiks, kurā var mainīties vai parādīties jaunas vietējās vajadzības, un LEADER/SVVA ir efektīvs instruments, kā uz to operatīvi reaģēt. No revīzijas laikā sniegtās informācijas secināms, ka tikai divas no septiņām izlasē iekļautajām VRG ir organizējušas plašākus sabiedrības viedokļa par atbalstāmajām vajadzībām apzināšanas pasākumus stratēģijas īstenošanas laikā. Piemēram, VRG 2018. gadā veica aptauju, uz kā pamata veica grozījumus stratēģijas rīcību rezultātu rādītājos un arī projektu atlases kritērijos. *Valsts kontroles ieskatā, būtu jāpalielina sabiedrības līdzdalības pasākumi vajadzību apzināšanā un aktualizēšanā arī stratēģijas īstenošanas laikā, piemēram, lemjot par prioritāšu, atbalsta nosacījumu maiņu.*

Nepieciešamību aktīvākai komunikācijai ar iedzīvotājiem un informēšanu par līdzdalības nozīmi apliecina arī revīzijas laikā veiktās SKDS aptaujas rezultāti – kopumā par LEADER zina 8 %, kaut ko ir dzirdējuši – 20 % aptaujāto iedzīvotāju. No visiem iedzīvotājiem, kuri kopumā zina par LEADER, **lielākā daļa nav iesaistījusies LEADER aktivitātēs (71 %), trīs ceturtdaļas (76 %) uzskata, ka ir nepieciešama plašāka informācija par LEADER iespējām**, gandrīz pusei (42 %) nav informācijas, kā var iesaistīties LEADER aktivitātēs, tostarp izsakot viedokli par teritorijas attīstības vajadzībām (SKDS rezultātu apkopojumu skatīt 8.pielikumā). Bažas rada, ka gandrīz ceturtdaļa (23 %) netic, ka viņu viedoklim ir nozīme un priekšlikumi tiktu ņemti vērā.

Atbilstoši aptaujas rezultātiem viszemākā informētība par LEADER ir Latgales reģionā – 14 %, bet pārējos reģionos informētība par LEADER pasākumu ir līdzīga (no 31 % līdz 35 %), arī lauku teritorijās un pilsētās (izņemot Rīgu) informētība ir līdzīga. Par LEADER biežāk dzirdējuši iedzīvotāji ar augstākiem ienākumiem un augstāku izglītības līmeni, kā arī publiskajā sektorā strādājošie.

Izmaiņās 2023.-2027.gada plānošanas periodā

2022. gada beigās Institūts izstrādāja VRG vadlīnijas 2023.–2027. gada plānošanas periodam vietējo attīstības stratēģiju izstrādei, tostarp ietverot ierosinājumus dažādām līdzdalības metodēm. Vienlaikus vadlīnijas tika apstiprinātas salīdzinoši vēlā posmā, kad daļa VRG jau bija īstenojušas sabiedrības iesaistes pasākumus. VRG publiski pieejamā informācija liecina, ka, izstrādājot 2023.–2027. gada stratēģijas, daudzas VRG aktīvi organizējušas dažādus iesaistes un informēšanas pasākumus, tomēr joprojām puse VRG aptaujā norādīja uz metodiskā atbalsta nepieciešamību šajā jomā.

Vietējās attīstības stratēģijas, iesaistot iedzīvotājus, izstrādā biedrība (administratīvais vadītājs, padomes, valdes locekļi, darbinieki). Jāvērš uzmanība, ka viena izlasē iekļautā VRG revidenti norādīja uz pieredzes un resursu kapacitātes trūkumu stratēģijas izstrādē. Saskaņā ar VRG padomes lēmumu **vietējās attīstības stratēģijas izstrāde tika nodota fiziskai personai – VRG biedram**,⁹² noslēdzot ārpakalpojuma līgumu, tajā skaitā paredzot gan organizēt sabiedrības līdzdalības pasākumus, gan veikt VRG teritorijas SVID analīzi, noteikt teritorijas galvenās vajadzības, izvirzīt stratēģiskos mērķus un sasniedzamos rezultātus. Jaunajā periodā VRG vietējās attīstības stratēģijas sagatavošanai VRG bija pieejams finansējums

20 000 *euro*, paredzot vietējās attīstības stratēģiju Lauku atbalsta dienestā iesniegt sešu mēnešu laikā.⁹³ Jāvērš uzmanība, ka šajā gadījumā ārpakalpojuma līgums par līguma summu 12 100 *euro* paredz izstrādāt stratēģiju divu mēnešu laikā iesniegšanai Lauku atbalsta dienestam. Vienlaikus savus pienākumus pilda arī VRG administratīvais vadītājs.

Gandrīz trešā daļa (27 %) VRG aptaujā norādīja, ka finansējuma sadales principi vietējās attīstības stratēģijas sagatavošanai 2023.–2027. gada periodā nav bijuši skaidri un pamatoti. Nepieciešamais finansējums vienas vietējās attīstības stratēģijas izstrādei tika noteikts 20 tūkst. *euro*, pamatojoties uz izstrādāto metodiku. Tomēr finansējuma piešķiršanā nav ņemts vērā katras VRG darbības teritorijas un iedzīvotāju skaits un viena vai divu fondu administrēšana. Norādāms, ka, piemēram, Igaunijā un Lietuvā minētie apsvērumi tiek ņemti vērā, aprēķinot finansējumu katrai VRG.

Valsts kontroles ieskatā, lai veicinātu pēc iespējas plašāku sabiedrības līdzdalību un stiprinātu visu VRG vienotu izpratni par sabiedrības līdzdalības metodēm un procesu, Zemkopības ministrijai būtu jānodrošina metodiskais atbalsts VRG, ņemot vērā arī normatīvo aktu nosacījumus, Valsts kancelejas vadlīnijās⁹⁴ un labajā praksē⁹⁵ sniegtos ieteikumus. Metodiskais atbalsts nepieciešams arī VRG darbam ar mazāk aktīvām un grūtāk sasniedzamām iedzīvotāju grupām.

Vēršam uzmanību, ka Valsts kontrole 2023. gada revīzijā vērtēja, cik efektīvas ir pašvaldību darbības, lai veicinātu sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos.⁹⁶

2.2. Vietējās attīstības stratēģijas

Eiropas Komisija uzsvērusi vietējo attīstības stratēģiju izstrādes nozīmīgumu, norādot, ka stratēģijas ir vieta, kur VRG var demonstrēt savas spējas sasniegt rezultātus, ko citas pieejas nevar vai nerasina. Viens no veidiem, kā to īstenot, ir inovatīva pieeja, kas cieši saistās ar jautājumu “ko vietējā sabiedrība vēlas mainīt?”. Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas pēc definīcijas ir vietēja mēroga un mazapjoma, tās nespēj pārveidot dzīves apstākļus visiem un uzreiz, tām ir jākoncentrējas uz darbībām ar pastipriņošu vai “sniega bumbas” efektu uz vietējo attīstību – ar svaigu skatu jāparaugās uz problēmām un iespējām un jāizpēta jauni risinājumu veidi, kas varētu nodrošināt ilgtermiņa un ilgtspējīgākus ieguvumus.⁹⁷ Sabiedrības virzīta vietējā attīstība maina tradicionālo pieeju attīstībai, **primāri kopā ar sabiedrību panākot skaidru redzējumu par vēlamajām pārmaiņām**, kam seko rīcības plāns, kā šīs izmaiņas tiks īstenotas un izmērītas.

Lai arī VRG izstrādātajām vietējās attīstības stratēģijām būtu skaidri jāatspoguļo vietējo iedzīvotāju vajadzībās balstītus mērķus, rezultātus un plānotās pārmaiņas, izlases veidā analizētās stratēģijas lielākoties paredz **plašus un vispārīgus mērķus**, kas pamatā ir pakārtoti LEADER/SVVA atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Vietējās attīstības stratēģijas ne vienmēr kalpo kā dokuments, kas skaidri parāda katras VRG plānoto atbalsta pieeju – konkrētas atbalstāmās vajadzības dažādās teritorijas attīstības jomās, skaidras prioritātes, sasniedzamos rezultātus un tiem novirzāmos resursus, tostarp tieši ar LEADER atbalstu sasniedzamos mērķus un rezultātus. Bieži vien **nav nodrošināta kopēja vairāku stratēģijas elementu sasaiste**, lai varētu teikt, ka ir pilnībā izmantota iespēja LEADER/SVVA atbalstu mērķtiecīgi virzīt izsvērtu nepieciešamāko un prioritārāko vajadzību un problēmu īstenošanai.

Sasniedzamo rezultātu noteikšana ir iespēja VRG demonstrēt, kādas pārmaiņas un rezultātus ar pieejamo LEADER/SVVA atbalstu tās plāno sasniegt, tomēr VRG pieeja darbības rezultātu noteikšanā un aktualizēšanā kopumā neliecina par vienotu un skaidru izpratni, kā arī pietiekami mērķtiecīgu pieeju.

Lai arī vietējās attīstības stratēģijas ir pamata dokuments par LEADER/SVVA atbalsta pieejamību un tā sadales principiem, publiski netiek sniegta pietiekami atklāta un skaidra informācija par stratēģijas īstenošanas laikā veiktajām izmaiņām stratēģijās un to pamatojumu. Minētā rezultātā **potenciālajiem projektu iesniedzējiem nav iespējams gūt priekšstatu par finansējuma pieejamību ilgtermiņā, kā arī sabiedrībai kopumā ir apgrūtināti izprast vienu vai otru izmaiņu pamatojumu un to, kā izmaiņas sekmēs kopējo mērķu sasniegšanu. Turklāt vairākas VRG konsekvēnti nenodrošina caurskatāmu informācijas sniegšanu par stratēģijas izmaiņām un to pamatojumu.**

Galvenās attīstības vajadzības, mērķi un sasniedzamie rezultāti

VRG stratēģijās jāietver vairāki stratēģijas izstrādi un īstenošanu raksturojoši elementi (SVID, teritorijas attīstības vajadzību un potenciāla analīze, mērķi, izmērāmi sasniedzamie rezultāti u.c.) un jānodrošina iepriekšminēto elementu savstarpēja sasaiste – teritorijas vajadzību (problēmu, iespēju) ietveršanu mērķos un mēģinājumu risināt šīs vajadzības (sasniegt mērķus) ar projektu/pasākumu kopumu, izmantojot VRG atbalstu un finansējumu,⁹⁸ tādējādi nodrošinot stratēģijas intervences loģiku. Eiropas Komisijas vadlīnijās uzsvērta nepieciešamība stratēģijās koncentrēties uz noteiktām prioritātēm/jomām, tostarp secīgi sakārtot vajadzības un potenciālu, nosakot prioritātes, kā arī partnerībai ir jānošķir, ko tā vēlētos sasniegt un ko tā var sasniegt, izmantojot pieejamos resursus un programmas.⁹⁹

Lai arī VRG ir definējušas stratēģijas mērķus un sasniedzamos rezultātus, tomēr iespēju pārliecināties par skaidru pieeju, ko plānots sasniegt un mainīt ar LEADER/SVVA pieeju konkrētajā teritorijā, bieži vien kavē **mērķu vispārīgums, konkrētāku rezultatīvo rādītāju nenoteikšana un vairāku stratēģijas elementu savstarpējas saskaņotības trūkums.**

Stratēģijas elementi	Izlases VRG stratēģiju analīzes konstatējumi
Galvenās attīstības vajadzības, no kurām būtu jāizriet konkrētiem stratēģijas mērķiem un plānotajiem rezultātiem.	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Izlases veidā iekļautajās septiņu VRG stratēģijās vērojamas dažādas tendences un informācijas detalizācijas pakāpe: <ul style="list-style-type: none"> - lai arī ir ietvertas atsevišķas īpaši atbalstāmas vajadzības (pamatā uzņēmējdarbības jomā, piemēram, <i>jaunu uzņēmumu veidošana, tūrisma attīstība, jauniešu uzņēmējdarbības veicināšana</i>), lielākoties VRG norādījušas plašas un visaptverošas atbalstāmās vajadzības, kas ir vispārīgi attiecināmas plašā mērogā un nesniedz fokusētu/prioritāru skatījumu visās teritorijas attīstības jomās, piemēram, <i>nodarbinātības iespējas, publisko pakalpojumu pieejamība un kvalitātes uzlabošana, apdzīvotu vietu attīstība, kas balstās uz vietējās kopienas spējām un vajadzībām</i>; - divos gadījumos VRG ir noteikušas ievērojami vairāk dažādas atbalstāmās vajadzības, tomēr tās nav secīgi strukturētas prioritārā kārtībā, lai spriestu par šo vajadzību nozīmīgumu un vai to visu plānots risināt ar LEADER/SVVA atbalstu; - VRG lielākoties arī nenorāda atbalstāmās vajadzības dalījumā pa konkrētām teritoriālām vienībām (pagastiem), piemēram stratēģiski/prioritāri nepieciešami projekti/risināmās problēmas dažādos pagastos. ❖ Gadījumos, kad LEADER/SVVA atbalsts tiek sniegts no diviem fondiem – ELFLA un EJZF, vietējo vajadzību novērtējumā atsevišķi nav nodalītas konkrētās vajadzības un prioritārie risinājumi lauku un piekrastes teritorijās, tādējādi apgrūtinot identificēt katras teritorijas konkrētās vajadzības. ❖ Lai arī dažos gadījumos stratēģijā ir izvirzītas konkrētas rīcības kādas prioritāras jomas atbalstam, piemēram, tūrismam, uzņēmējdarbības uzsākšanai, pamatā stratēģijās ir

izvirzīti arī plaši un visaptveroši stratēģiskie mērķi un rīcības, kas ir identiski vai līdzīgi tiesību aktā noteiktajiem atbalsta virzieniem, piemēram, *vietas ekonomikas stiprināšana un uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides radīšana*.

<p>Rezultatīvie rādītāji – stratēģisko mērķu novērtējuma (rezultātu) rādītāji un tiem pakārtoti rīcības plāna rezultātu (iznākuma) rādītāji.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Lai arī stratēģisko mērķu novērtējuma rādītājiem būtu jābūt pamata informācijai, kādus tieši rezultātus un pārmaiņas un kādā apmērā ar īstenotajiem projektiem VRG plāno sasniegt, lielākoties tika noteikti vispārēji sociāli ekonomiski rādītāji, kuru sasniegšanu neietekmē tikai VRG darbības, un tādi rādītāji, kas pietiekami neraksturo VRG plānotos rezultātus un izmaiņas VRG teritorijā, piemēram, “Bezdarba līmenis”, “Teritorijas iedzīvotāju vidējo ienākumu pieaugums (CSP)” u.c. Jānorāda, ka Latvijas Lauku foruma 2015. gada vadlīnijas atbalstīja šādu pieeju. ❖ Lielākā daļa izlasē iekļauto VRG ir izvēlējušās pieeju noteikt dažus (četrus līdz piecus) rīcību rādītājus, kas nesniedz vispusīgu informāciju par vēlamajiem projektu rezultātiem – rādītāji pamatā saistīti ar radīto darbavietu, atbalstīto uzņēmumu skaitu un sabiedriskā labuma projektu skaitu, piemēram, <i>atbalstīti un ieviesti vismaz 20 projekti, atbalstītas vismaz 25 sabiedriskās iniciatīvas</i>. ❖ Tikai viena VRG ir izvirzījusi 24 sasniedzamos rezultātu rādītājus un divas VRG 10 līdz 12 rādītājus, kas skaidrāk norāda, kāda veida projektus plānots īstenot un kādus rezultātus ar projektu atbalstu plānots sasniegt, piemēram, <i>izveidots jauns dabas tūrisma vai vides izglītības objekts, izveidotas vismaz 2 multifunkcionālas atpūtas vietas visai ģimenei</i>.
<p>Dažādu stratēģijas elementu savstarpēja korelācija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Gadījumos, kad ir definētas konkrētas teritorijas attīstības vajadzības un īpaši atbalstāmas jomas, bieži vien tās neparādās sasniedzamajos rezultātos vai projektu atlases kritērijos, piemēram: <ul style="list-style-type: none"> - vienā stratēģijā kā atbalstāmā joma noteikta <i>bioekonomiku atbalstošu uzņēmumu radīšana</i>, citā stratēģijā minēts, ka augstāka prioritāte jāpiešķir tiem projektiem, kas paredz <i>bioloģiskas pārtikas ražošanu vai pievienošanu produktiem</i>, tomēr ne rezultatīvajos rādītājos, ne atlases kritērijos šīs prioritātes neparādās; - visās septiņās izlasē iekļauto VRG stratēģijās kā vietējās teritorijas attīstības vajadzības definētas <i>jauniešu nodarbinātības vai to iniciatīvu un aktivitāšu veicināšana</i>, tomēr tikai viena VRG ir noteikusi kādu rezultatīvo rādītāju saistībā ar jauniešu iesaistes veicināšanu.
<p>LEADER finansējuma saskaņotība ar citiem finanšu instrumentiem</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ No LEADER/SVVA ietvaros īstenotajiem projektiem tiek īstenoti arī tādi projekti, kuriem finansējums ir pieejams arī no citiem finanšu avotiem, piemēram, “Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmas”, “Sakrālā mantojuma saglabāšanas programmas”, pašvaldībām to funkciju īstenošanai tiek piešķirts ES fondu finansējums, pieejami aizdevumi. Tomēr no vietējām attīstības stratēģijām līdz šim skaidri nav izrietējusi atbalsta pieejamības un sniegšanas saskaņotība ar citiem teritorijas attīstības virzītājiem (pašvaldībām) un citu finanšu resursu pieejamību noteiktu pasākumu īstenošanai. ❖ Detalizēta informācija par citu ES fondu un finanšu instrumentu pieejamību dažādām mērķgrupām bija viena no VRG visbiežāk norādītajām metodiskā atbalsta vajadzībām aptaujā (85 % pozitīvas atbildes), norādot, ka šāda informācija ir <i>nepieciešama regulāri, katru gadu, nevis perioda sākumā vienu reizi</i>.

Uz nepilnībām stratēģisko mērķu un rīcību rādītāju noteikšanā, kā arī **nepieciešamību izveidot bāzes rādītāju kopu, kas būtu pielietojama atkarībā no izvēlētām rīcībām un mērķiem stratēģijā**, Institūta eksperti norādīja jau 2018.gada novērtējumā,¹⁰⁰ tomēr Zemkopības ministrija neveica šādas darbības,

jaunajā periodā VRG rekomendējot ņemt vērā Eiropas Komisijas atsevišķus noteiktos rādītājus Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskajā plānā 2023.–2027.gadam un papildu rādītājus nosakot pašām VRG. Ņemot vērā plašo LEADER/SVVA atbalsta mērķi un nepieciešamību vērtēt LEADER/SVVA pievienoto vērtību, VRG izvirzītājiem rezultātu rādītājiem būs arī būtiska nozīme kopējā novērtējuma procesā. Valsts kontroles ieskatā, būtu nepieciešami skaidrāki Zemkopības ministrijas norādījumi VRG izpratnes veicināšanai par darbības rādītāju/rezultātu noteikšanu.

Revidentu vērtējumā, lai sabiedrībai būtu viegli uztverama informācija par vietējās attīstības stratēģijās noteiktajām vajadzībām, mērķiem un plānotajām darbībām, aicinām VRG izvērtēt iespēju stratēģijas pamatinformāciju publicēt arī koncentrētā, interaktīvā veidā.

Informācija par stratēģijas īstenošanas laikā veiktām izmaiņām

VRG regulāri veic grozījumus stratēģijās – pamatā saistībā ar finansējuma sadales izmaiņām, projektu atlases kritērijiem, rīcību un rezultatīvo rādītāju izmaiņām u. c.

Ņemot vērā, ka kopumā 2014.–2022. gada periodā finansējums VRG vietējās attīstības stratēģijas īstenošanai tika piešķirts trīs reizes (sākotnēji, papildus 2019. gadā un pārejas periodā 2021. gadā), vieni no grozījumiem, kas tika izstrādāti, bija saistīti ar nepieciešamību aktualizēt rezultatīvos rādītājus. Vienīgais kopīgais rādītājs visās septiņās izlasēs iekļautajās VRG bija *darbavietu radīšana*, tomēr vērojama **būtiski atšķirīga pieeja, gan sākotnēji** nosakot sasniedzamos rezultātus, gan **koriģējot tos vēlāk** stratēģijas īstenošanas laikā. **Neskatoties uz pieejamo finansējumu un rādītāja izpildes pārsniegumu**, atsevišķas VRG to ir palielinājušas būtiski lielākā apmērā, salīdzinot ar citām (skatīt 4. tabulu).

4. tabula. LEADER ELFLA plānotās darbavietas un izpilde izlases veida VRG attīstības stratēģijās.

Vietējā rīcības grupa	Finansējums uzņēmējdarbības projektiem ¹⁰¹	Plānots 2018. gadā	Izpilde 2018.gadā		Plānots 2020. gadā	Izpilde 2020.gadā		Plānots līdz 2023.gadam
	euro	skaits	skaits	%	skaits	skaits	%	skaits
VRG nr.1	2 183 859	8	47	588	10	68	680	22
VRG nr.2	961 671	10	12	120	25	14	56	25
VRG nr.3	1 609 656	11	14	127	15	40	267	18
VRG nr.4	1 532 231	6	26	433	6	34	567	6
VRG nr.5	1 407 213	10	44	440	44	37	84	65
VRG nr.6	472 603	4	26	650	5	29	580	6
VRG nr.7	351 676	6	17	283	10	24.5	245	12

Lai arī kā pamata apsvērums salīdzinoši nelielai *radīto darbavietu* rādītāja vērtībai tika norādīta piesardzība, tostarp Covid–19 krīzes ietekme, kā arī rādītāja faktisko rezultātu ietekmē situācija pēc projektu īstenošanas, ņemot vērā, ka nodarbinātības veicināšana arī jaunajā periodā ir viens no LEADER atbalsta mērķiem, **būtu nepieciešama vienota VRG izpratne šī rādītāja vērtības noteikšanā.**

Arī attiecībā uz citu rezultatīvo rādītāju (piemēram, sabiedriskā labuma projektu ietvaros atbalstītām sabiedriskajām iniciatīvām, publiskās infrastruktūras/objektu attīstību) vērtību plānošanu un to **aktualizēšanu ne vienmēr vērojama VRG konsekventa un skaidra pieeja**, piemēram, lai arī konkrētā laika posmā sākotnēji izvirzītie rādītāji ir sasniegti un pat pārsniegti, saņemot finansējumu turpmākai stratēģijas īstenošanai, rādītāji netiek mainīti vai dažos gadījumos pat samazināti, neskatoties uz jau sasniegtajiem rezultātiem. Jāņem vērā, ka faktiskā situācija par sasniegtajiem rādītājiem būs zināma pēc projektu pilnīgas izpildes un to izpilde var mainīties, tomēr arī plānošanas perioda laikā ir būtiski skaidri un izsekojami principi rezultatīvo rādītāju plānošanā un izpildes uzskaitē.

Kopumā informācija par dažādu stratēģijās veikto izmaiņu pamatojumu (projektu atlases kritērijiem, rezultatīvajiem rādītājiem u.c.) nav vērtējama kā pietiekami atklāta un izsekojama. Informācija **par izmaiņu pamatojumu ne stratēģijās, ne citur publiski netiek norādīta. Pamatā stratēģijās netiek arī aktualizēta informācija par attīstības vajadzībām un to izmaiņām**, piemēram, mainot sasniedzamos mērķus vai rīcības LEADER pasākuma pārejas periodā.

VRG, aktualizējot un papildinot vietējās attīstības stratēģijas, Lauku atbalsta dienestā jāiesniedz iesniegums, kurā pamatota grozījumu nepieciešamība, kā arī aktualizētā vietējās attīstības stratēģija, ko tālāk izvērtē stratēģiju atlases komiteja.¹⁰² Tomēr tikai vienai no septiņām izlasē iekļautajām VRG padomes sēžu protokoliem tiek pievienota arī detalizēta informācija par veikto grozījumu pamatojumu, kas konsekventi arī tiek iesniegta Lauku atbalsta dienestā un atlases komitejai. Pārējās VRG ne vienmēr ir sniegušas pilnīgu informāciju par veikto grozījumu pamatojumu – dažos gadījumos sniedzot detalizētu informāciju, citos tikai norādot, ka ir veikti grozījumi un papildus nesniedzot citu informāciju.

Informācijas trūkumu un nepilnības stratēģijas grozījumu izvērtēšanas procesā apstiprināja arī revīzijas laikā intervētie atsevišķi stratēģiju atlases komitejas locekļi, minot, piemēram, ka ne vienmēr informācija par veiktajiem grozījumiem ir uzskatāmi atspoguļota vai arī tiek iesniegtas stratēģijas jau ar veiktiem grozījumiem, kur komisijas locekļiem pašiem jāidentificē izmaiņas.

Arī **Valsts kontrolei ne visos gadījumos tika sniegts skaidrojums** par pieeju un pamatojumu atsevišķiem stratēģiju grozījumiem (piemēram, projektu atlases kritēriju, rezultatīvo rādītāju), **pamatā tika sniegta norāde uz jau Lauku atbalsta dienestā sniegto informāciju, mutiskām VRG padomes vai citu darba grupu diskusijām, papildus neiesniedzot citus izvērtējumu apliecinājošus dokumentus** (piemēram, sabiedrības paustā viedokļa, aptauju vai citu datu izvērtējumus u. tml.).

Vietējo rīcības grupu darbības starpposma novērtējums

Zemkopības ministrija VRG darbības rezultātus vērtējusi vienu reizi visā plānošanas periodā – veicot starpposma novērtējumu līdz 2018. gada 31. decembrim¹⁰³ par rīcību rezultātu rādītāju un publiskā finansējuma izpildi, lai varētu saņemt papildu atbalstu stratēģijas turpmākai īstenošanai līdz 2020. gadam (atbalsta saņemšanai minētajiem diviem nosacījumiem bija jāizpildās vismaz 85 % apmērā). Kopumā sasniegtie rādītāji lielākoties bija būtiski pārsniegti – rādītāju izpildes vērtība sasniegta no 92 % līdz 649 %, atsevišķiem rādītājiem, piemēram, *radītās darbavietas* izpilde bijusi līdz pat 775 %, 867 % u. tml., kas norāda arī uz nepieciešamiem pilnveidojumiem rezultatīvo rādītāju plānošanā.

Arī novērtēšanas sistēmā vērojami trūkumi. Lauku atbalsta dienests ir paļāvies uz VRG iesniegto informāciju, tomēr vairākas VRG veikušas neatbilstošus aprēķinus, piemēram, aprēķinā ņemot vērā tikai daļu no visiem rīcību rādītājiem, vienā gadījumā aprēķins veikts, pamatojoties uz stratēģisko mērķu novērtējuma rādītājiem, nevis rīcību rādītājiem, vēl citā gadījumā norādīti tādi rādītāji, kas neatbilst ikgadējos ziņojumos un stratēģijā norādītajai informācijai. Lai arī pēc pārrēķiniem rezultātu izpilde joprojām būtu atbilstoša izvirzītajiem nosacījumiem, tas liecina par VRG izpratnes trūkumu.

Revīzijā pieejamā informācija arī liecina, ka starpposma novērtējuma nosacījumi (85 % rādītāju un finansējuma izpilde) zināmā mērā ietekmē pēc iespējas ātrāku finansējuma apgūšanu un atteikšanos no kādiem izvirzītiem mērķiem, ko sākotnēji nav izdevies sasniegt, piemēram, atsevišķas rīcības jauniešu aktivitātēm izslēgšana. Valsts kontroles aptaujā tika minēts arī, ka *šis ir kvantitatīvs, nevis kvalitatīvs parametrs*. Lai arī plānošanas periodā ir nepieciešams VRG darbības izvērtējums un zināms atskaites punkts, tomēr kopumā tam nevajadzētu kļūt par iemeslu pēc iespējas ātrākai finansējuma apgūšanai un ietekmēt pēc iespējas augstākas kvalitātes un nepieciešamāko projektu atlasī, tostarp kavēt visaptverošu un mērķtiecīgu sasniedzamo rezultātu izvirzīšanu.

Jāmin, ka jaunajā periodā Zemkopības ministrija ir mazinājusi starpposma izpildes nosacījumus, vienlaikus, Valsts kontroles ieskatā, būtu precizējama rādītāju izpildes novērtējuma kārtība, nodrošinot vienlīdzīgāku visu VRG izvērtējumu, lai izvairītos, piemēram, no situācijas, ka viena VRG savu darbību izvērtē pēc trīs vai četriem rādītājiem, cita – 25 vai 45 rādītājiem.

Valsts kontroles ieskatā, lai nodrošinātu visu VRG vienotu izpratni par LEADER/SVVA mērķu raksturojošiem rezultātu rādītājiem un rezultātus varētu visaptveroši analizēt, Zemkopības ministrijai sadarbībā ar VRG nepieciešams vienoties par unificētu rezultatīvo rādītāju kopu, kas ļautu novērtēt vietējās attīstības stratēģijās izvirzīto mērķu sasniegšanu dažādās jomās (attiecībā uz stratēģiju īstenošanu un

teritorijas aktivizēšanu) un paredzēt pamata rādītāju iekļaušanu atbilstoši stratēģijās izvēlētajiem mērķiem un rīcībām (papildus VRG noteiktajiem rādītājiem).

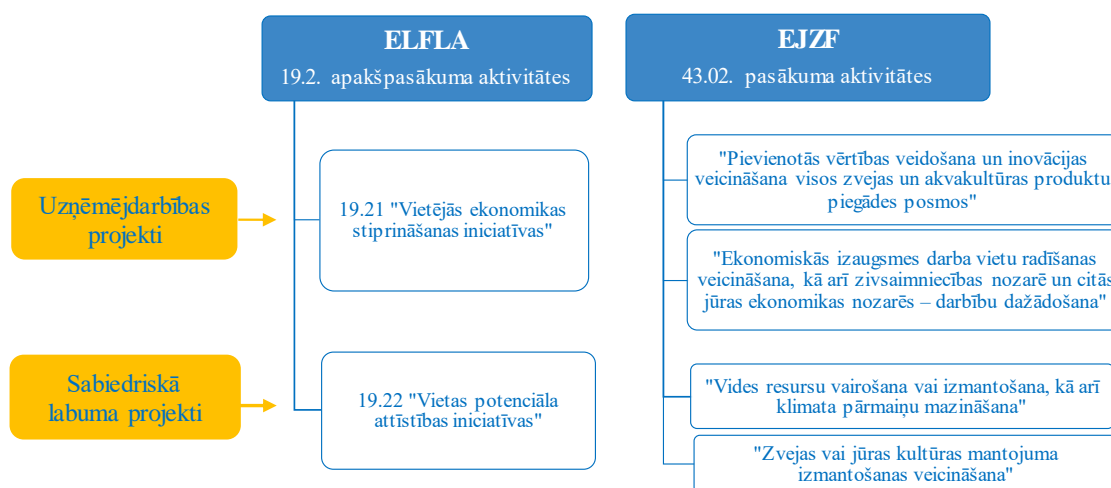
Valsts kontroles ieskatā, ņemot vērā, ka stratēģiju grozījumi pamatā ietver lēmumus, kas ietekmē vietējiem iedzīvotājiem pieejamo atbalstu un tā saņemšanas nosacījumus, VRG būtu nepieciešams nodrošināt lielāku atklātību un caurskatāmību par pieņemtajiem lēmumiem un to izmaiņām stratēģiju īstenošanas laikā, piemēram, nodrošinot padomes sēžu protokolu, darba grupu protokolu publisku pieejamību.

2.3. Projektu pieteikumu atlase

Pētījumos par LEADER/SVVA rezultātiem ES dalībvalstīs norādīts, ka LEADER finansējuma ietekme uz lauku attīstību bieži vien ir neliela vai nenozīmīga. Viens no faktoriem, kas to izskaidro, ir zemais piešķirtā finansējuma apjoms. LEADER vairāk tika izstrādāts kā atbalsta instruments inovatīviem attīstības projektiem un jauna vietējās pārvaldības modeļa ieviešanai (nesot kvalitatīvas pārmaiņas), nevis kā finanšu instruments, kas spēj atrisināt visas lauku apvidu attīstības problēmas (nesot mazāk kvantitatīvu pārmaiņu).¹⁰⁴

Viena no galvenajām VRG priekšrocībām ir tā, ka VRG ne tikai izstrādā stratēģiju, bet arī **organizē projektu atlases procesu un nosaka projektu atlases kritērijus**, lai sasniegtu stratēģijā izvirzītos mērķus. VRG spēj pievienot šiem uzdevumiem arī aktīvus projekta veicināšanas pasākumus, piemēram, spēju veidošanu, vietējās sabiedrības organizēšanu.¹⁰⁵

2014.–2022. gada periodā LEADER/SVVA finansējumu piešķir un attiecīgi projektu izvērtēšanu VRG īstenoja divu fondu pasākumu aktivitātēs, kas pamatā iedalāmi **projektos, kas veicina uzņēmējdarbību un nodarbinātību** (tos lielākoties īsteno dažādi uzņēmēji un fiziskas personas), un projektos, kas nodrošina teritorijas sakārtošanu, infrastruktūras uzlabošanu un sabiedrisko aktivitāšu dažādošanu. Šādus projektus lielākoties īsteno biedrības un pašvaldības, un turpmāk ziņojumā tie analizēti kā **sabiedriskā labuma projekti** (skatīt 8. attēlu).

8. attēls. Uzņēmējdarbības un sabiedriskā labuma projektu iedalījums ELFA un EJZF LEADER/SVVA pasākumos.

Izslases veidā analizētās VRG lielākoties nav pietiekami izmantojušas projektu atlasi kā nozīmīgu instrumentu, lai LEADER finansējumu **mērķtiecīgāk novirzītu iepriekš noteiktām vietējām vajadzībām un pēc iespējas vairāk veicinātu LEADER/SVVA mērķu un principu ieviešanu**. Lai

arī projektu īstenošana ir ciešā mērā saistāma ar pašu projektu iesniedzēju interesi, tomēr plaši noteikti **specifiski kritēriji un to ietekmes lielums vērtējumā vai konkrēti ierobežojumi finansējuma pieejamībā sniedz iedzīvotājiem arī skaidru vēstījumu** par nepieciešamību īstenot noteikta veida projektus, piemēram, konkrētās jomās, teritorijās u.tml.

Joprojām ir stiprināma VRG izpratne un pieeja dažādu projektu atlasē kritēriju definēšanā un piemērošanā, būtu pilnveidojama arī projektu vērtēšana, lai pēc vienotiem principiem tiktu atlasīti projekti ar labākiem plānotajiem rezultātiem.

VRG īpašais piensums izpaužas labākās zināšanās un spējā atlasīt teritorijas vajadzībām atbilstošākos un nepieciešamākos projektus, vienlaikus būtiski nodrošināt arī LEADER/SVVA nozīmīgu principu ievērošanu un pievienotās vērtības radīšanu. VRG projektu atlasē būtu jānodrošina dažādu kritēriju piemērošana – gan tādu, kas būtiski valsts vai reģionālā līmenī (piemēram, darbavietu radīšana, nodarbinātības nodrošināšana sievietēm vai nelabvēlīgām iedzīvotāju grupām, vietējo resursu izmantošana, veicinoša ietekme u.c.), gan vietējā teritorijā būtiskām vajadzībām (piemēram, prioritāte teritorijām vai grupām ar īpašām vajadzībām vai vietēji īpaši svarīgiem sektoriem un problēmām).¹⁰⁶

Lauku attīstības programmā VRG tika **ieteikti principi** projektu atlasē kritēriju noteikšanai, proti, priekšroka būtu dodama projektiem, piemēram, kas atstāj *ilgtspējīgu efektu*, paredz *inovatīvus risinājumus*, veicina *nodarbinātību*, ir *kopdarbība*.

Izslases veidā analizējot VRG noteiktos atlasē kritērijus (vispārīgos un specifiskos), pamatā VRG bija ietvērušas tādus kritērijus, kas saistīti ar darbavietu radīšanu vai saglabāšanu, kopdarbību, arī ilgtspēju/dzīvotspēju un inovatīviem risinājumiem, tajā pat laikā:

- ❖ **VRG atšķirīgā pakāpē iekļauj specifiskus kritērijus**, kuru mērķis ir veicināt tādu projektu atlasē, kas sekmēs prioritāro vajadzību risināšanu, piemēram, piešķirot papildus punktus konkrētās darbības nozarēs/jomās, jaunu uzņēmumu attīstībai, sasaistei ar iepriekš noteiktiem projektu rezultātu rādītājiem, specifisku mērķu sasniegšanai¹⁰⁷ (zaļais kurss, klimata pārmaiņas), neviena VRG nav paredzējusi kritēriju projektiem ar multiplikatoru efektu/kompleksiem risinājumiem u.c. Turklāt tikai dažos gadījumos VRG paredz šiem specifiskajiem kritērijiem būtisku ietekmi – tikai viena VRG ir noteikusi obligātu prasību sasniegt vismaz sešus punktus specifiskajos kritērijos, kas vērtējams kā labā prakse;
- ❖ bieži vien salīdzinoši nozīmīgākiem kritērijiem tiek piešķirts vienāds punktu skaits nekā citiem kritērijiem, piemēram, projekta dzīvotspēja, **inovācija tiek novērtēta līdzvērtīgi ar atbilstošu dokumentu vai projekta tāmes iesniegšanu**. Vienā gadījumā par projekta publicitāti ir iespējams saņemt visvairāk punktus (četrus punktus), salīdzinot ar citiem kritērijiem (viens vai divi punkti), kas turklāt ir pretendenta nākotnes solījums, un ir apgrūtināši rast kādas sankcijas neizpildes gadījumā;
- ❖ kā iepriekš aprakstīts, vērojami gadījumi, ka projektu atlasē kritērijos netiek iekļauti tādi kritēriji, kas veicinātu stratēģijā definētās **vajadzības/īpaši atbalstāmās jomas**.

Vērtējot, vai VRG projektu atlasē paredz kritērijus, lai papildus atbalstītu teritorijas, kurās risināmas kādas problēmas (piemēram, bezdarbs) vai līdz šim nav bijusi līdzvērtīga atbalsta sniegšana, tādējādi **piemērojot arī LEADER/SVVA pieejas teritoriālo principu**, secinājām, ka:

- ❖ trīs no septiņām VRG projektu atlasē paredzējušas papildu punktus **lauku teritorijās** (ārpus pilsētas vai attīstības centriem), trīs VRG – teritorijās ar **lielāku bezdarba līmeni**, tomēr kritērijs tiek piemērots tikai tajos gadījumos, kad vairākiem projektiem ir konstatēts vienāds punktu skaits;
- ❖ divas no septiņām VRG noteikušas arī kritēriju, kas paredz papildu punktus, ja projekts tiks īstenots **pagasta teritorijā, kurā iepriekšējā plānošanas periodā neīstenoja nevienu LEADER projektu**.

Atbilstoši datiem par īstenotajiem ELFLA LEADER projektiem 2014.–2022. gada periodā neviens uzņēmējdarbības vai sabiedriskā labuma projekts kopumā nav īstenots 42 pagastos jeb 8 % no visiem pagastiem, kas ietilpst kādā VGR teritorijā, savukārt viens projekts īstenots 69 pagastos (13% no kopējā VRG pagastu skaita). Vērtējot pēc projektu veida, neviens uzņēmējdarbības projekts nav īstenots 149 pagastos, savukārt neviens sabiedriskā labuma projekts – 92 pagastos jeb attiecīgi 29 % un 18 % no kopējā pagastu skaita. EJZF darbības teritorijā neviens LEADER projekts nav īstenots vienā pagastā no 26 teritoriālajām vienībām, kas aptver EJZF darbības teritoriju. Īstenoto projektu skaitu un piešķirto finansējumu katras VRG teritorijas pagastos un pilsētās skatīt 5. un 6. pielikumā.

Sabiedriskā labuma projektu atlasē VRG ne vienmēr ir ietvērušas tādas kritērijas kā *labuma guvēju loks, projekta ietekmes teritorija (pagasta, novada vai vairāku novadu līmenis), jauniešu iesaiste un pieejamība cilvēkiem ar īpašām vajadzībām*, kā tas ieteikts Lauku attīstības programmā. Piemēram, pieejamība cilvēkiem ar īpašām vajadzībām ietverta tikai vienā gadījumā.

Attiecībā uz prioritāru atbalstu projektu atlasē kritērijos **jauniešiem un mazāk aizsargātām grupām** VRG ir bijusi dažāda pieceja. Daļa izlasē iekļautās VRG sākotnēji 2015. gadā ELFLA projektu vērtēšanas kritērijos bija iekļāvušas kādu kritēriju, kas paredz papildu punktus mazāk aizsargātu grupu/jauniešu iniciatīvu veicināšanai,¹⁰⁸ kas lielā mērā bija saistāms ar Labklājības ministrijas pārstāvja aicinājumu. Kā norādīja viena VRG *Labklājības ministrijas pārstāvis praktiski uzspieda šādu nosacījumu pilnīgi visām VRG, bet tas bija mākslīgs, piespiedu nosacījums*. Viena VRG sākotnēji bija paredzējusi arī atsevišķu rīcību un finansējumu jauniešu aktivitāšu atbalstam. Šobrīd viena no septiņām VRG ir atstājusi šādu kritēriju. Neviena no izlasē iekļautajām VRG, kas administrē arī EJZF, projektu kritērijos nebija un arī šobrīd nav noteikusi papildu punktus iepriekšminēto mērķgrupu atbalstam.

Jāvērš uzmanība, ka jaunieši kā prioritāra mērķgrupa ir norādīta gan pašu VRG stratēģijās (nodarbinātības un citu iniciatīvu veicināšanai lauku un piekrastes teritorijās), gan Eiropas līmenī. VRG kā argumentus šo kritēriju maiņai vai neiekļaušanai minēja grūtības to praktiskā pārbaudē, un pašu mērķgrupu neieinteresētība (jauniešu). Vienlaikus VRG īpašais piensums ir mazāk aktīvo iedzīvotāju aktivizēšana un spēju veidošana, kas prasa attiecīgi piemērotāko risinājumu meklēšanu, tajā skaitā sadarbību ar atbildīgajām un citām iesaistītajām institūcijām.

Neviena no izlasē iekļautajām VRG 2014.–2022. gada periodā no ELFLA LEADER finansējuma nebija noteikusi kādu **stratēģisko projektu**¹⁰⁹ jeb iedzīvotājiem īpaši nepieciešamu projektu, kas ir viens no veidiem, kā īstenot stratēģijā noteiktos prioritāros mērķus un vajadzības. Revīzijas laikā vairākas VRG norādīja uz nepietiekamu izpratni šādu projektu noteikšanai un īstenošanai.

Būtiska loma projektu vērtēšanas procesā ir **projektu vērtētājiem**, kuri veic projektu novērtēšanu pirms to apstiprināšanas biedrību padomē. Projektu vērtēšanā VRG kopā iesaistīti vismaz 100 cilvēki, jo katra VRG individuāli piesaista vismaz trīs projektu vērtētājus katrā vērtēšanas kārtā – gan biedrības Padomes/valdes locekļus, gan citu VRG pārstāvjus, gan atsevišķos gadījumos ekspertus, piemēram, akciju sabiedrības “Attīstības finanšu institūcijas “Altum”” speciālistus.

Projektu vērtēšanas principi aprakstīti projektu vērtēšanas vadlīnijās/metodikās, atsevišķos gadījumos – tikai pašos projektu vērtēšanas kritērijos. Tomēr ne vienmēr VRG ir noteikušas viennozīmīgi saprotamus projektu vērtēšanas kritēriju izvērtējuma nosacījumus, piemēram, tiek vērtēta *atbilstība vietējās pašvaldības konkrētajiem plānošanas dokumentiem*, tomēr nav norādīts, kādā līmenī tai jābūt, vērtējot, vai *projekta iesniegumā pamatots, kāpēc projekta ideja ir oriģināla*, nav sniegti papildu skaidrojumi, citā gadījumā sniegta neatbilstoša atsauce par vērtējumā piemērojamiem nosacījumiem (attiecībā uz rezultatīvajiem rādītājiem, kas ņemami vērā vērtējumā).

Izlasēs veidā analizējot arī 2019. – 2022. gadā iesniegto projektu individuālos vērtējumus, konstatējam vairākus gadījumus, kad viena projekta dažādi vērtētāji ir atšķirīgi interpretējuši projektu atlasē kritērijos – gan tādas, kas ir būtiski LEADER/SVVA mērķu sasniegšanā, piemēram, vai projekts uzskatāms par inovatīvu, dzīvotspējīgu, radīs darbavietas, gan tādas, kas revidentu vērtējumā, ir viennozīmīgi

interpretējami, piemēram, “ir vai nav kopdarbība”, “projekta attiecināmās summas lielums projektu iesniegšanas kārtā”. Turklāt vienā no septiņām izlasē iekļautajām VRG individuālajos projektu vērtējumos¹¹⁰ regulāri netiek norādīti projektu vērtētāju komentāri, ne vienmēr arī tiek norādīti pilnīgi vērtētāju komentāri, lai izsekotu vērtējuma pamatojumam,

Projektu atlasē kritērijus VRG stratēģijas īstenošanas laikā ir vairākkārtīgi mainījušas un pilnveidojušas, tostarp atsevišķus kritērijus sākotnēji iekļaujot, vēlāk svītrojot. **Projektu atlasē kritēriju definēšana un interpretācija** (piemēram, inovācija, pievienotā vērtība, lielāks sabiedriskais labums u.tml.) **bija viena no visvairāk norādītajām jomām, kur partnerībām būtu nepieciešams metodiskais atbalsts – 88 % gadījumu, 21 VRG jeb 62 % norādīja arī uz vienotu projektu vērtētāju apmācības nepieciešamību.** 88 % VRG uzskata, ka jomu ekspertu – projektu vērtētāju piesaiste varētu palielināt VRG darba efektivitāti. Kvalitatīvu projektu atlasē kritēriju definēšana ir īpaši būtiska jaunajā periodā, ņemot vērā, ka projektu atlasē kritēriji nebūs jāiekļauj vietējās attīstības stratēģijā, un tos neizskatīs stratēģiju atlasē komiteja.

Lai visās VRG nodrošinātu vienlīdzīgāku un mērķtiecīgāku pieeju projektu atlasē (vispārīgo un specifisko) kritēriju definēšanā un piemērošanā, Valsts kontroles ieskatā, šī ir viena no jomām, kurā Zemkopības ministrijai nepieciešams nodrošināt metodisko atbalstu VRG.

2.4. ELFLA projektu rezultāti

Atbilstoši projektu rezultātiem un finansējuma izlietojumam līdz 2022. gada beigām no ELFLA īstenoti 3891 LEADER projekti¹¹¹ ar publisko finansējumu 63 842 826 euro apmērā (līdz perioda beigām plānots apgūt finansējumu 83,4 milj. euro).¹¹² Īstenoto ELFLA LEADER projektu skaitu un piešķirto finansējumu VRG teritoriju pagastos un pilsētās skatīt 5.pielikumā.

Finansējums uzņēmējdarbības un sabiedriskā labuma projektiem novirzīts apmērām līdzīgās daļās – uzņēmējdarbībai 33 723 895 euro, sabiedriskā labuma projektiem – 30 036 409 euro.

ELFLA LEADER finansējums aktivitātē “Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas” (uzņēmējdarbības projekti)

Salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem 2014.–2022. gada periodā ELFLA LEADER finansējums vairāk tika novirzīts uzņēmējdarbības projektiem, sniedzot ieguldījumu nodarbinātības veicināšanā lauku un pilsētu teritorijās, kā arī dažādu pakalpojumu un preču radīšanai un attīstīšanai, kas kopumā vērtējams pozitīvi.

Tomēr LEADER pieeja paredz ne tikai vienkārši uzņēmējdarbības projektu atbalstīšanu, bet tādu projektu īstenošanu, kas sniedz labākus rezultātus un pienesumu. Kopumā pozitīvi vērtējams sniegtais atbalsts iedzīvotājiem darbavietu radīšanā un pakalpojumu pieejamības dažādošanā, vienlaikus būtu vairāk jāveicina tādu projektu īstenošana, kas paaugstina LEADER efektivitāti un sniedz pievienoto vērtību, tostarp inovatīvo un kopdarbības projektu, jaunu uzņēmumu pieaugums. Piemēram, inovatīviem projektiem sešu gadu garumā nav vērojams pieaugums, turklāt inovācijām kā vienam no LEADER principam nav paredzēts būtisks atbalsts projektu atlasē, salīdzinot ar citiem nosacījumiem. Inovatīvie projekti lielākoties tiek noteikti, vadoties pēc tā, vai tiek īstenots līdz šim nebijis projekts VRG teritorijā vai pilsētas/pagasta līmenī, nenodrošinot gradāciju arī nozīmīgām inovācijām.

Revīzijā iesniegtie VRG dati liecina, ka būtu vairāk veicināmi arī projekti, kas vērsti uz sociālo uzņēmējdarbību, sniedz atbalstu mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām, tostarp jauniešiem, kas kā prioritāra mērķgrupa minēta lielākajā daļā vietējās teritorijas attīstības stratēģiju. Būtu vērtējamas arī iespējas maza mēroga uzņēmējdarbības projektiem finansējumu piešķirt no citu valsts/ES fondu

līdzekļiem, lai LEADER finansējums nav vienīgais, ar ko tiek veicināta maza mēroga uzņēmējdarbība lauku teritorijā.

ELFLA aktivitātē “Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas” projektu pieteicēji varēja īstenot projektus četrās darbībās. LEADER uzņēmējdarbības atbalsts tiek uzsvērts kā pamata atbalsts mazajai uzņēmējdarbībai nelauksaimniecības jomā. Līdz 2022. gada beigām kopumā bija īstenoti 1838 uzņēmējdarbības projekti par kopējo finansējumu 33 723 895 euro, no tiem lielākā daļa īstenoti jaunu produktu un pakalpojumu radīšanai, esošo produktu un pakalpojumu attīstīšanai – attiecīgi 83 % no kopējā īstenoto projektu skaita un kopējā izlietotā aktivitātes finansējuma. Atbalsta nosacījumi, projektu skaits un finansējums norādīti 5. tabulā.

5. tabula. Atbalsta nosacījumi, īstenoto projektu skaits un finansējums ELFLA aktivitātē “Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas” 2014.–2022. gadā.

ELFLA 19.21 aktivitāte “Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas”		Īstenoto projektu skaits līdz 31.12.2022.	Piešķirtais publiskais finansējums līdz 31.12.2022. (euro)
Atbalstāmās darbības	Jaunu produktu un pakalpojumu radīšanai, esošo produktu un pakalpojumu attīstīšanai, to realizēšanai tirgū un kvalitatīvu darba apstākļu radīšanai;	1531	28 234 672
	Lauksaimniecības produktu pārstrādei, to realizēšanai tirgū un kvalitatīvu darba apstākļu radīšanai;	216	3 863 980
	Vietējās produkcijas realizēšanai paredzētas vides radīšanai vai labiekārtošanai, kā arī jaunu realizācijas veidu ieviešanai un to atpazīstamības tēla veidošanai;	47	826 436
	Darbinieku produktivitātes kāpināšanai.	1	14 000
	<i>Projekti, kuru ietvaros atbalstītas vairākas iepriekšminētās darbības (piemēram, jaunu produktu un pakalpojumu radīšana un darbinieku produktivitātes kāpināšana u.c.)</i>	40	756 701
Kopā		1838*	33 723 895
Atbalsta intensitāte – līdz 70 % (kopprojektam – līdz 80 %)			
Viena projekta maksimālā attiecināamo izmaksu summa - līdz 100 000 euro			

* Ieskaitot projektus, kuru ietvaros konkrēta darbība nav norādīta

Neskatoties uz salīdzinoši bieži norādītajiem izaicinājumiem un projektu atsaukšanu, kopumā ir izdevies īstenot projektus dažādās jomās, un sniegtais LEADER atbalsts **nenoliedzami ir sniedzis ieguldījumu gan jaunu darbavietu izveidošanā,¹¹³ gan arī dažādu produktu un pakalpojumu radīšanā un attīstīšanā.** Piemēram, izveidoti amatniecības, galdniecības uzņēmumi, mobilā veterinārā prakse, attīstīta pārtikas produktu ražošana un pārstrāde (ogu, sulu, gaļas u.c.), piedāvāti tūrisma, fizioterapijas, autoservisa u.c. pakalpojumi. Tikšanās laikā vairāki VRG pārstāvji vērsa uzmanību, ka ar LEADER finansējumu tiek mēģināts palīdzēt visām mērķgrupām un visām jomām/nozarēm, kurām nav pieejami citi finanšu instrumenti.

Vienlaikus **LEADER principi un pieeja paredz tādu projektu atbalstu, kas sniedz labākus rezultātus un pievienoto vērtību.** Šādus projektus veido gan inovatīvi projekti, jaunu projektu īstenotāju (uzņēmumu), jauniešu un mazāk aizsargāto grupu iesaiste, arī projekti, kas vērsti uz sadarbību (kopprojekti) un sniedz multiplikatoru efektu, perioda noslēgumā aktuāla kļuva arī specifisku mērķu sekmēšana (zaļais kurss u.tml.).

Kopumā vispusīgi dati par dažāda veida projektu rezultātiem tiek uzkrāti un ir pieejami ierobežotā apmērā. Revīzijā tika analizēta informācija no Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēmas par inovatīvajiem projektiem (VRG vērtējumā) un kopprojektiem.

Inovācija, tostarp inovatīvu projektu ieviešana ar LEADER atbalstu, uzskatāma par vienu no pamata LEADER principiem. Attiecīgi par labākiem projektu rezultātiem liecinātu arī arvien pieaugoša inovatīvo projektu tendence. Kopumā no LEADER uzņēmējdarbības projektiem VRG kā inovatīvus atzinušas **37 % īstenoto projektu.** Tomēr to īpatsvars pa gadiem ir bijis nevienmērīgs un, salīdzinot ar plānošanas perioda sākumu, ir samazinājies, tostarp visvairāk 2021. un 2022. gadā (skatīt 6. tabulu).

6. tabula. Īstenoto inovatīvo projektu skaits 2014.–2022. gadā.

Gads	Projektu skaits uzņēmējdarbībā	Inovatīvie projekti projektu iesniedzēju vērtējumā	Inovatīvie projekti VRG vērtējumā	Inovatīvo projektu VRG vērtējumā īpatsvars (%)
2016	256	232	114	45
2017	308	278	120	39
2018	199	178	70	35
2019	353	315	141	40
2020	392	333	129	33
2021	147	112	37	25
2022	183	116	62	34
Kopā	1838	1564	673	37

VRG līmenī inovatīvo projektu skaita īpatsvars visā periodā bijis no 12 līdz 88 %. Jānorāda, ka vienā gadījumā (88 % inovatīvi projekti) kā inovatīvi atzīti visi projekti, ko kā inovatīvus bija norādījuši paši projektu pieteicēji. Tieši ar **inovācijas** definīciju un attiecīgi inovatīvu projektu izvērtējumu bijušas būtiskākās **interpretācijas** problēmas, uz ko norādījuši gan pētnieki, gan pašas VRG, piemēram, norādot, ka *šajā jautājumā bija jābūt vienotai pieejai*.

Inovāciju pamatā izvērtē, pamatojoties uz teritoriālo aspektu, vērtējot, vai projekts rada inovāciju VRG teritorijā vai pilsētas/pagasta līmenī. Ņemot vērā minētos nosacījumus, būtu jāveicina lielāks šādu projektu īpatsvara pieaugums. Vienlaikus būtu izvērtējama plašāka inovatīvo projektu vērtējuma gradācija, jo šādi izvērtējuma kritēriji pieļauj, ka **pilnīgi jaunas un nozīmīgas** inovatīvas idejas ieviešana tiek pielīdzināta tādās idejas ieviešanai, kas vienkārši līdz šim nav tikusi īstenota konkrētajā teritorijā, piemēram, peintbola, veikparka vai velo nomas izveide. Minētais aspekts būtisks kontekstā ar izmaiņām jaunajā plānošanas periodā, paredzot īstenot gan finansiāli apjomīgākus projektus (līdz 200 000 euro), gan noteiktos gadījumos (piemēram, inovatīviem projektiem) palielinot atbalsta intensitāti (no 40 % līdz 65 %).

Līdz šim izdevies atbalstīt tikai 23 projektus, kas īstenoti kopdarbībā (**kopprojekts**) un veido tikai 1 % no visiem uzņēmējdarbības projektiem. Minētie projekti atbalstīti 14 VRG. Lai arī kā galveno iemeslu VRG lielākoties norādījušas pašu projektu īstenotāju neaktivitāti un gatavības trūkumu sadarboties, ir būtiski arvien veicināt izpratni kopienā par šādu projektu nozīmi, kā arī izvērtējams, vai minimāls punktu skaits projektu vērtēšanā pietiekami stimulē projektu pieteicēju interesi.

Papildus Lauku atbalsta dienesta projektu datiem analizējot arī datus¹¹⁴ par uzņēmumu darbības ilgumu projekta iesniegšanas brīdī, secināms, ka no 1207 projektiem, kurus bija iesnieguši *uzņēmumi*,¹¹⁵ projekti, kuros atbalstīti **jauni uzņēmumi**, kas uz iesniegšanas brīdi dibināti viena gada laikā, bija 235 jeb 19 %. Ņemot vērā, ka atbalsts jauniem uzņēmumiem bieži vien minēta kā prioritāra vajadzība VRG stratēģijās, šādu uzņēmumu īpatsvars būtu veicināms vairāk. Informāciju par iepriekš minētajiem projektu rezultātiem VRG līmenī skatīt 2.pielikuma 1.tabulā.

Revīzijā tika apkopoti arī VRG iesniegtie dati par projektu rezultātiem, kas liecinātu par LEADER pieejas pievienoto vērtību (kritēriji noteikti sadarbībā ar biedrību “Latvijas Lauku forums”). VRG līmenī dati norādīti 2.pielikuma 3.tabulā.

Projekti, kas radīja uzņēmējdarbības attīstības “izrāvienu” – no 30 VRG, kuras iesniedza datus, 29 VRG bija īstenots kāds projekts, kas radīja uzņēmējdarbības “attīstības” izrāvienu. Lai arī tika sniegta šādu projektu definīcija¹¹⁶, projektu skaitu VRG norādīja atšķirīgā amplitūdā – no 2 % līdz 105 % no kopējiem īstenotajiem uzņēmējdarbības projektiem, vairākām VRG norādot dažus projektus (vienu, četrus, sešus), citām – gandrīz visus vai visus īstenotos uzņēmējdarbības projektus (piemēram, 56, 77), kas kavēja korektu datu interpretāciju.

Projekti, kas vērsti uz jauniešu (15–25 gadi) sociālo iekļaušanos/iniciatīvām/aktivitātēm, un projekti, kas vērsti uz sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto mērķgrupu sociālo iekļaušanos, bijuši attiecīgi 3 % un 2 % no kopējiem īstenotajiem uzņēmējdarbības projektiem. Uzņēmējdarbības projekts,

kas tieši vērsti uz jauniešu sociālo iekļaušanos un kas bieži vien norādīta kā prioritāra vajadzība VRG vietējās attīstības stratēģijās, kopumā īstenojušas 11 jeb 36 % VRG, projektus citu mazāk aizsargāto grupu sociālai iekļaušanai – 9 VRG jeb nepilna trešā daļa.

Projekti, kas veicinājuši sociālo uzņēmējdarbību, no 30 VRG īstenoti piecās VRG, un kopā veidojuši 2 % no visiem uzņēmējdarbības projektiem.

Aptaujas anketā gandrīz visas VRG atzina, ka *pietiekami* un *gandrīz pietiekami* 2014.–2022. gada periodā atbalstīti projekti, kas radījuši darbavietas, kā arī preces un pakalpojumus, savukārt kā *drīzāk nepietiekami* un *nepietiekami* atbalstīti **kopprojekti** (sadarbības projekti), **projekti specifisku mērķu sekmēšanai** (zaļais kurss, tostarp bioekonomika, klimata pārmaiņas, aprites ekonomika u.c.), **sociālās uzņēmējdarbības projekti**, arī **projekti sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto grupu sociālai iekļaušanai, jauniešu iniciatīvu veicināšanai** un arī projekti ar **multiplikatoru efektu/kompleksiem risinājumiem**.

Jāvērš uzmanība, ka aptaujā tika norādīts arī uz kopēju (VRG, uzņēmēju) izpratnes trūkumu par dažādu iepriekš minēto projektu (kopprojektu, sociālas uzņēmējdarbības, stratēģisko projektu) priekšrocībām, projektu piemēriem un īstenošanas nosacījumiem.

ELFLA LEADER finansējums aktivitātē “Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas” (sabiedriskā labuma projekti)

2014.–2022. gada periodā 16,5 milj. *euro* jeb 55 % no aktivitātē pieejamā finansējuma piešķirts **pašvaldībām dažādu sabiedriski nozīmīgu projektu īstenošanai**. Jebkurš LEADER realizētais projekts sniedz ieguldījumu uzņēmējdarbības, dabas vai kultūras objektu sakārtošanā vai pieejamības uzlabošanā, tajā **skaitā jebkurš pašvaldības īstenotais projekts rada labumu vietējās teritorijas attīstībā**.

Ņemot vērā minēto, aktuāls ir jautājums, **cik lielā mērā šādi projekti īsteno LEADER pieejas būtību, kas paredz radīt projektus ar labāku rezultātu, inovatīvus projektus, vietējo teritoriju dalībnieku kopdarbības projektus**. Turklāt konkrētajā aktivitātē līdz ar pašvaldību īstenotiem projektiem projektu pieteikumus iesniedz arī nevalstiskās organizācijas, līdz ar to tām jākonkurē par finansējumu ar salīdzinoši labākiem resursiem apveltītām pašvaldībām.

Lielā mērā šis ir VRG un pašvaldību izpratnes, tradīciju un pārliecības jautājums par to, kā vislabāk izmantot LEADER finansējumu un pieejas iespējas, ko apliecina katras VRG pašvaldību projektiem piešķirtā finansējuma un projektu skaits. Ierobežojumu trūkums normatīvajā regulējumā, kā arī iepriekš skaidri definētu sadarbības principu neesamība vietējās attīstības stratēģijās rada kopumā neskaidru un necaurskatāmu pieeju. Iepriekš minētais arī rada jautājumu, vai situācijā, ja VRG piešķirusi finansējumu pašvaldību īstenotiem projektiem 77 % no kopējā aktivitātē piešķirtā finansējuma, šādu projektu administrēšanai ir nepieciešama VRG kā starpnieks finansējuma administrēšanai.

Lai novērstu risku par pārlietu lielu pašvaldību ietekmi uz VRG lēmumiem par atbalsta piešķiršanu pašvaldībai noteikto uzdevumu finansēšanai, kā arī, ņemot vērā jaunajā periodā pašvaldībām papildus pieejamos finansējuma avotus teritorijas labiekārtošanas projektu īstenošanai, ir īpaši būtiski VRG skaidri definēt sadarbības principus ar pašvaldībām. Tostarp normatīvajā regulējumā vai vietējās attīstības stratēģijās noteikt izņēmuma nosacījumus, kādiem iestājoties un kādā apmērā LEADER finansējums būtu piešķirams pašvaldību īstenotiem projektiem.

Vietējās teritorijas attīstības kontekstā sabiedrības iesaiste tiek sagaidīta vairākos līmeņos. Lai mazinātu sadrumstalotu sabiedrības iesaistes procesu, **VRG un pašvaldībām mērķtiecīgi un koordinēti būtu jānodrošina vienota un skaidra sabiedrības līdzdalība, lemjot par nepieciešamāko projektu īstenošanu.**

ELFLA aktivitātē “Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas” līdz 2022. gada beigām īstenoti 2053 sabiedriskā labuma projekti par kopējo finansējumu 30 036 409 euro¹¹⁷. Šajā aktivitātē pamatā tiek īstenoti vietējās teritorijas sakārtošanas projekti un projekti dažādām sabiedriskām aktivitātēm, ko pamatā īsteno biedrības, nodibinājumi un pašvaldības (skatīt 7. tabulu).

7. tabula. Atbalsta nosacījumi, īstenoto projektu skaits un finansējums ELFLA aktivitātē “Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas” 2014.–2022. gadā.

ELFLA 19.22 aktivitāte “Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas”		Īstenoto projektu skaits līdz 31.12.2022	Piešķirtais publiskais finansējums līdz 31.12.2022. (euro)
Atbalstāmās darbības	Vietējās teritorijas, tostarp dabas un kultūras objektu, sakārtošanai, lai uzlabotu pakalpojumu pieejamību, kvalitāti un sasniedzamību;	715	15 842 068
	Sabiedrisko aktivitāšu (tostarp apmācību un interešu klubu, sociālās aprūpes vietu, kultūras, vides aizsardzības, sporta un citu brīvā laika pavadīšanas veidu) dažādošanai.	1326	14 060 405
Kopā		2053*	30 036 409
Atbalsta intensitāte - līdz 90 %			
Viena projekta maksimālā attiecināamo izmaksu summa - līdz 50 000 euro			

* Ieskaitot projektus, kuru ietvaros īstenotas vairākas darbības vai konkrēta darbība nav norādīta

Analizējot kopumā šajā aktivitātē īstenotos projektus, secināms, ka lielākoties LEADER finansējums novirzīts teritorijas labiekārtošanas, ar kultūras un sporta aktivitātēm saistītiem projektiem, mazāk īstenoti ar mācību, sociālās aprūpes, reliģiju un vides aizsardzības jomu saistīti projekti.

VRG aptaujas anketā lielākoties norādīja, ka atbalsts teritorijas labiekārtošanai un sabiedrisko aktivitāšu dažādošanai 2014.–2022. gada periodā bijis pietiekams, kā vismazāk atbalstītās jomas norādot sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto grupu sociālo iekļaušanu un jauniešu iniciatīvu veicināšanu.

Viens no LEADER mērķiem ir dažādu mērķgrupu atbalsts un arī Lauku attīstības programmā bija ieteikums projektu atlasē paredzēt kritērijus jauniešu iesaistei un pieejamībai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēmas dati liecina, ka kopumā ir īstenoti vairāki projekti, kas veicinājuši iepriekšminēto grupu atbalstu un iekļaušanu, piemēram, *vingrošanas laukums senioriem, kanisterapija vardarbībā cietušiem bērniem*, tomēr dati par projektiem ar sociālu ievirzi nav pilnīgi (tie ir balstīti uz pašu projektu iesniedzēju vērtējumu, kas bieži vien nav konsekvents un nav objektīvi izmantojams).

VRG papildus iesniegtie dati norāda, ka liela daļa VRG ir īstenojušas projektus, kas vērsti uz mazāk aizsargātām mērķgrupām, tomēr iesniegtie dati apliecina, ka ir nepieciešams veidot kopēju izpratni un metodiku par plašāku projektu rezultātu uzkrāšanas nepieciešamību, uzskaiti un novērtējumu (VRG līmenī dati apkopoti 2.pielikuma 3.tabulā).

Projekti, kas vērsti uz jauniešu (15–25 gadi) sociālo iekļaušanos/iniciatīvām/aktivitātēm, un projekti, kas vērsti uz sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto mērķgrupu sociālo iekļaušanos – no 30 VRG, kuras iesniedza datus, attiecīgi 27 un 22 VRG ir īstenoti projekti, kas tieši veicinājuši jauniešu un citu mazāk aizsargāto grupu sociālo iekļaušanos. Vienlaikus iesniegtie dati apliecina, ka VRG bijusi atšķirīga pieeja projektu skaita noteikšanā. Piemēram, daļa VRG uzskaitīja tikai tādus projektus, kas

bijuši tieši vērsti minēto mērķgrupu atbalstam, citas – arī tādus projektus, kas kopumā vērsti plašam iedzīvotāju lokam un pieejami arī konkrētām mērķgrupām.

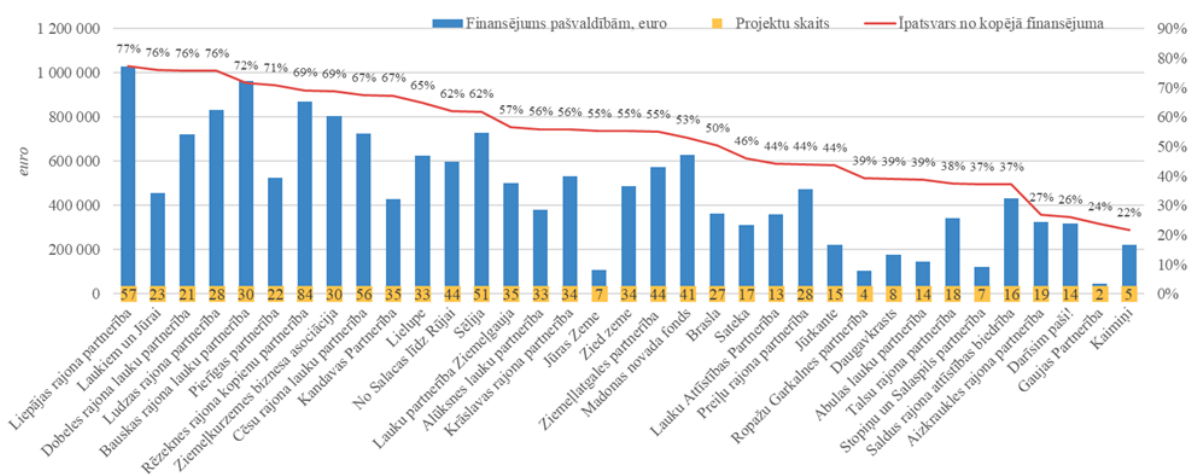
Projekti, kas uzlabojuši pieejamību personām ar kustību traucējumiem, īstenoti 17 no 30 VRG un veidojuši 4 % no kopējiem sabiedriskā labuma projektiem.

ELFLA LEADER finansējums pašvaldībām

2014.–2022. gada periodā pašvaldību īstenotiem¹¹⁸ projektiem piešķirts LEADER finansējums **16,5 milj. euro apmērā** jeb 55 % no kopējā izlietotā finansējuma (949 projektiem) aktivitātē (ņemot vērā arī uzsāktos projektus¹¹⁹ – 18,2 milj. euro apmērā jeb 54 % 1024 projektu īstenošanai). Lielākoties finansējums piešķirts projektiem, kas saistīti ar *teritorijas labiekārtošanu, kultūras un sporta/aktīvās atpūtas jomu saistītiem projektiem, piemēram, atpūtas vietu izveidei, stāvvietu izveidei, sporta centra inventāra iegādei, pastaigas taku izveidei, tūrisma informācijas zīmju izgatavošanai, tautas tērpu iegādei, parka rekonstrukcijai, kultūras nama inventāra iegādei, apgaismojuma izveidei, rotaļu laukumu izveidei, kapsētu digitalizācijai* u.tml. Atsevišķos gadījumos finansējums piešķirts arī *aprikojuma iegādei (sociālās gultas) un pakalpojumu pieejamībai sociālās aprūpes centros*.

Latvijā pašvaldībām ir plašs funkciju klāsts. Saskaņā ar Pašvaldību likumu¹²⁰ **pašvaldību autonomās funkcijas** ir gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību (piemēram, publiskai lietošanai paredzēto teritoriju apgaismošana un uzturēšana; parku, skvēru un zaļo zonu ierīkošana un uzturēšana; gādāt par pašvaldības īpašumā esošo ceļu būvniecību, uzturēšanu, gādāt par iedzīvotāju izglītību; sniegt iedzīvotājiem daudzveidīgu kultūras piedāvājumu un iespēju piedalīties kultūras dzīvē, sekmēt pašvaldības teritorijā esošā kultūras mantojuma saglabāšanu un sniegt atbalstu kultūras norisēm; veicināt sporta attīstību u.c.

Vērtējot VRG līmenī, secināms, ka VRG līdz 2022. gada beigām pašvaldību projektiem¹²¹ piešķirušas finansējumu no **22 % līdz 77 % no VRG kopējā ELFLA aktivitātē izlietotā finansējuma**, kas paredzēts vietējās teritorijas sakārtošanai un sabiedrisko aktivitāšu dažādošanai (skatīt 9. attēlā).

9. attēls. Īstenoto pašvaldību projektu skaits, finansējums un tā īpatsvars ELFLA 19.22.aktivitātē 2014. – 2022. gadā.

Jāvērš uzmanība, ka ES institūcijas pauda bažas par LEADER finansējuma piešķiršanu pašvaldību īstenotiem projektiem. Eiropas Revīzijas palāta 2010. gadā un atkārtoti 2022. gadā norādīja, ka valstu, reģionālo un vietējo struktūru tiesību aktos noteikto uzdevumu finansēšana no LEADER nav atbalstāma prakse.¹²² 2022. gada ziņojumā Eiropas Revīzijas palātas revidenti norādīja uz Īrijas un Zviedrijas iestādes piemēriem, kas, pateicoties attiecināmajām izmaksām, novērsa iepriekšējā Eiropas Revīzijas palātas ziņojumā konstatēto situāciju, norādot to kā labo praksi, kas varētu veicināt **pareizu programmas**

LEADER finanšu pārvaldību. Uz Valsts kontroles lūgumu sniegt papildu skaidrojumu Eiropas Revīzijas palāta atzina, ka apstākļi atsevišķās dalībvalstīs var atšķirties, vienlaikus LEADER finansējumam **nevajadzētu aizstāt vietējo, nacionālo vai reģionālu fondu finansējumu**, kā arī vērsa uzmanību, ka saskaņā ar Eiropas Komisijas norādēm **LEADER finansētiem projektiem būtu jāsniedz labāki rezultāti, salīdzinot ar projektiem, kas nav īstenoti ar LEADER/SVVA pieeju.**¹²³

Nacionālajā līmenī atšķirībā no citām ES fondu programmām, kas, piemēram, ievērojot reģionālās attīstības principu, nosaka finansējuma apmēru katram plānošanas reģionam/pašvaldībai, lielāku finansējumu novirzot mazāk attīstītiem reģioniem, **LEADER regulējošie normatīvie akti nenosaka īpašus ierobežojumus.** ELFLA 2014.–2020. gada plānošanas periodā ministrija paredzēja nosacījumu vismaz 50 % novirzīt uzņēmējdarbības projektiem (minētais nosacījums tiks saglabāts arī jaunajā plānošanas periodā).¹²⁴

Skaidri definēti nosacījumi (sadarbības principi), kādā apmērā un pie kādiem nosacījumiem tiks piešķirts LEADER finansējums pašvaldību īstenotiem projektiem, nav noteikti arī vietējās attīstības stratēģijās. Skaidra pieeja, pēc kādiem kritērijiem ar LEADER atbalstu finansēti projekti, netika konstatēta arī skatot pašvaldību investīciju plānus.

Izlasē iekļauto VRG pieeja bijusi krasi atšķirīga – viena VRG jau sākotnēji stratēģijas izstrādes laikā vienojās ar pašvaldību par projektiem, kas prioritāri tiks atbalstīti ar LEADER finansējumu (apgaisojuma izveidošana, gājēju ceļu un ietvju rekonstrukcija u.tml.). Cita VRG – neformāli vienojās ar pašvaldībām par ne vairāk kā viena projekta iesniegšanu katrā kārtā. Kā norāda VRG *šāda pieeja ir apzināti veidota. (..) lai dotu iespēju biedrībām pašām īstenot savas ieceres tādējādi stiprinot viņu kapacitāti. Tas pilnīgi noteikti ir veicinājis lielāku NVO aktivitāti.* Citās VRG principi nebija skaidri definēti.

Valsts kontroles aptaujā no 35 VRG 13 (37 %) norādīja, ka LEADER finansējums pašvaldībām to autonomo funkciju īstenošanai turpmāk būtu jāpiešķir kā līdz šim, savukārt kopumā 15¹²⁵ (43 %) norādīja, ka finansējums **būtu jāpiešķir ar papildu ierobežojumiem** (piemēram, atbalsta intensitātē, pieejamā atbalsta apmērā un citiem tml. ierobežojumiem), norādot *drīzāk ieteiktu šādu regulējumu normatīvajos aktos: pašvaldības var rosināt LEADER projekta īstenošanu tikai sadarbībā ar vietējiem iedzīvotājiem, projekta iesniegumā jābūt skaidri norādītai iedzīvotāju grupai, kas līdzdarbojas projekta sagatavošanā un īstenošanā vai nebūtu jāpiešķir vispār*, norādot, piemēram, ka *LEADER nav jārisina pašvaldības funkcijas, nepieciešams noteikt konkrētas aktivitātes, uz kurām var pieteikties pašvaldības.* Septiņas (20%) VRG nesniedza skaidru nostāju, norādot, ka, ir *grūti komentēt, neesam veikuši padziļinātu analīzi, nesaprotu, kas ir pašvaldību autonomās funkcijas.*

Savukārt VARAM kā atbildīgā ministrija par reģionālās attīstības politiku revīzijā norādīja¹²⁶, ka no LEADER nebūtu atbalstāmi pašvaldību īstenotie projekti. LEADER būtu jāliek uzsvars uz uzņēmējdarbības attīstību, vairāk finansējumu piešķirot mazajiem uzņēmējiem, novirzot finansējumu, piemēram, jaunu darbavietu izveidei kā investīcijai. Pašvaldībām ir pieejamas aizdevumu programmas, bez tam 2016., 2017. un 2022. gadā pašvaldībām infrastruktūras un attīstības veicinošu pasākumu īstenošanai tika piešķirtas valsts mērķdotācijas.

Vietējā pašvaldība ir būtisks teritorijas attīstības virzītājs un nenoliedzami ir būtiski LEADER pieejas ieviešanā sadarbīties ar pašvaldībām, tostarp bieži vien pašvaldībām ir lielāka kapacitāte nodrošināt kvalitatīvāku un apjomīgāku sabiedrībai īpaši/stratēģiski svarīgu projektu pieteikumu izstrādi, īstenošanu un uzturēšanu arī pēc uzraudzības termiņa beigām. Tomēr LEADER būtība nav finansējuma novirzīšana **dažādu teritorijas pamatvajadzību apmierināšanai**, piemēram, gājēju ceļu, apgaisojuma izveidei.

Jāvērš uzmanība, ka 2023.–2027. gada plānošanas periodā pašvaldībām teritorijas labiekārtošanas projektiem būs pieejams ERAF finansējums.¹²⁷ Rīcību sinerģijas un papildinātības nozīme akcentēta Institūta 2022. gada vadlīnijās, tostarp uzsvērts, ka LEADER pieejas pamatā ir atbalstīt un īstenot iniciatīvas, **kurām nav pieejams finansējums no citiem avotiem.** Tāpēc VRG būtiski jau sākotnēji definēt

skaidru sadarbības principus ar pašvaldībām, nodrošinot tikai tādu projektu finansēšanu, kas rada papildus pievienoto vērtību un to kā prioritāru norādījuši vietējie iedzīvotāji.

Sabiedrības līdzdalība VRG un pašvaldību līmenī

Sabiedrības iesaistes un viedokļu apzināšanas jautājums skatāms plašākā kontekstā, jo sabiedrības iesaiste tiek sagaidīta visu līmeņu – pašvaldību, plānošanas reģionu un nacionālā līmeņa teritorijas attīstības dokumentu izstrādē. Šo dažādo līmeņu teritoriju attīstības dokumentiem būtu jābūt savstarpēji izrietošiem un papildinošiem. Tas nozīmē, ka teritorijas attīstību regulējošiem dokumentu izstrādē atbildīgajām institūcijām būtu jānodrošina koordinēta darbība sabiedrības iesaistes un viedokļa apzināšanā.

VRG vietējām attīstības stratēģijām ir tieša un cieša sasaiste ar pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem. Abu veidu plānošanas dokumentu pamatā vajadzētu būt iedzīvotāju vajadzību apzināšanai, kas veicama iedzīvotājiem vēl tuvākās teritorijās – pašvaldību teritoriālajās vienībās – novadu pagastos un pilsētās, apdzīvotās vietās (ciemos, pilsētās), un arī pilsētu apkaimēs. Norādāms, ka bieži vien atšķiras periodi, par kādu tiek izstrādāti teritorijas attīstības plānošanas dokumenti pašvaldībām un VRG līmenī. Aptaujā VRG pozitīvi novērtēja sadarbību vietējās teritorijas vajadzību apzināšanā. Vienlaikus revīzijā **bija apgrūtināti konstatēt, vai un kā tiek nodrošināta VRG un pašvaldību kopīga iedzīvotāju vajadzību, sniegto ierosinājumu un priekšlikumu identificēšana un tas, kā tiek noteikti principi un projekti, kurus īsteno pašvaldība par saviem līdzekļiem un kas varētu tikt finansēti no LEADER.**

Sabiedrības vajadzības tiek apzinātas arī vēlāk projektu pieteikumu līmenī aktivitātē sabiedriskā labuma projektu īstenošanā, kur **visas izlasē iekļautās VRG projektu atlases kritērijos ietverušas kritēriju, kas paredz pieteikuma iesniedzējam pamatot iedzīvotāju vajadzību apzināšanu un projekta nepieciešamību.**

Tomēr pieeja kritērija atbilstības novērtēšanai un prasības atšķiras. Daļa VRG ir paredzējusi papildus punktus gadījumos, ja tiek iesniegta dokumentācija, kas apstiprina iedzīvotāju iesaisti projekta vajadzības apzināšanā (piemēram, anketas, forumi u.tml.), daļa – akceptē arī aprakstošā veidā projekta pieteikumā vai norāde uz saskaņotību ar pašvaldības plānošanas dokumentiem. Revīzijā konstatētais liecina, ka starp VRG nav vienots redzējums arī attiecībā uz iepriekšminētās papildu dokumentācijas nepieciešamību, piemēram, no vienas puses norādot, ka attiecībā uz pašvaldību īstenotiem projektiem tiem jau jābūt saskaņotiem ar vietējo sabiedrību pašvaldības plānošanas dokumentu izstrādes un apspriešanas posmā, no otras puses, lūdzot iesniegt papildus dokumentāciju, projektu pieteicēji tiek aicināti vairāk pievērst uzmanību sabiedrības viedoklim.

Pozitīvi vērtējams, ka VRG, atlasot projektus, pievērš uzmanību iedzīvotāju viedoklim, tomēr revīzijā konstatētais un vairāku VRG norādītais liecina, ka šādas iedzīvotāju aptaujas liecina par šauru mērķgrupu interesi un nesniedz priekšstatu par kopējām vajadzībām un konkrētā projekta aktualitāti uz citu projektu fona. Iesniegtās aptaujas liecina, ka vienā gadījumā par konkrētā projekta nepieciešamību parakstījušies vien daži iedzīvotāji. Neesot šādu iedzīvotāju aptauju/apzināšanas un kvantitatīvi noteicošiem kritērijiem, revidentu ieskatā, šāds kritērijs ir diskutabls.

Jaunus VRG un pašvaldību sadarbības akcentus un iespējas radījusi līdzdalības budžeta izveide. Jau šobrīd brīvprātīgi vairākas pašvaldības ir ieviesušas līdzdalības budžetu, bet līdz 2025.gadam tam jābūt ieviestam visās pašvaldībās.¹²⁸ Provizoriskie aprēķini liecina, ka līdzdalības budžets Latvijā varētu veidot apmēram 8,5 milj. euro gadā, LEADER/SVVA teritorijās apmēram uz pusi mazāk. Līdzdalības budžets paredz nodrošināt iespēju **pašiem iedzīvotājiem nepastarpināti noteikt to, kā tiek izlietota kaut neliela, bet daļa no pašvaldības budžeta teritorijas attīstībai.** Ir paredzēts, ka līdzdalības budžeta pārvaldību nodrošinās koplietošanas platformas, kas visām pašvaldībām nodrošinās iespēju automatizēti organizēt līdzdalības budžeta projektu ideju konkursu iedzīvotāju vidū. **Pieeja pašvaldībās, kurās jau tiek īstenots līdzdalības budžets, liecina, ka finansējums tiek piešķirts pēc būtības LEADER līdzīgiem projektiem sabiedrībai pieejamas publiskas ārtelpas sakārtošanai – ielu apgaismojuma izbūvei, āra nojumes un**

lielās dārza spēles brīvā laika pavadīšanas iespēju dažādošanai, daudzfunkcionālas estrādes būvniecībai, peldēšanās vietu labiekārtošanai.¹²⁹ *Minētais atkal norāda, ka VRG jādefinē tādas atbalstāmās vajadzības, kas novērstu neskaidru finansējumu pieejamību vienāda veida projektiem.*

Tā kā LEADER finansējums sabiedriskā labuma aktivitātē ir 90 % no attiecināmajām izmaksām un ne vienmēr nevalstiskajām organizācijām ir pieejami šādi resursi, pozitīvi vērtējams, ka virkne pašvaldību nevalstiskajām organizācijām piešķir finansējumu ES fondu, tajā skaitā LEADER, projektiem. Vienlaikus, ņemot vērā pašvaldībām noteikto pienākumu ieviest līdzdalības budžetu, pastāv risks, ka šādas iniciatīvas var netikt turpinātas. Pašvaldību finansējuma kontekstā minams Somijas piemērs, kurā VRG finansējumu veido ES, valsts un pašvaldības finansējums (pašvaldību finansējums 20 % apmērā no kopējā finansējuma).

Lai nodrošinātu vietējo kopienu iedzīvotāju interešu pārstāvību un pašvaldības teritorijas attīstību, veicinot iedzīvotāju savstarpējo sadarbību un saskaņotu rīcību kopējam labumam, Pašvaldību likums¹³⁰, kas stājās spēkā 2023. gada 1. janvārī, paredz pašvaldību tiesības izveidot konsultatīvas pašvaldības institūcijas — iedzīvotāju padomes. **VRG aptaujā 76 % VRG norādīja, ka tām būtu nepieciešami papildus pasākumi, lai paaugstinātu kopējo izpratnes līmeni par iedzīvotāju padomēm un līdzdalības budžetu.** VRG sniegtie komentāri liecina gan par gadījumiem, kad tieši VRG ir uzņēmusies vidutēja lomu starp iedzīvotāju padomēm un pašvaldībām, gan par gadījumiem, kad process netiek iniciēts no pašvaldību puses. VRG aptaujā norādīja, ka *par šo jautājumu NOTEIKTI jābūt padziļinātākām sarunām, skaidrojumiem. Mūsu novadā vēl par to nerunā, VRG varētu atbalstīt un stiprināt iedzīvotāju padomju darbu, jo pašvaldība šo visticamāk nedarīs, jo šo redz kā papildus apgrūtinājumu nevis palīgmehanismu.*

2.5. EJZF projektu rezultāti un finansējuma sadale

Neskatoties uz vienu no EJZF atbalsta pamata mērķiem – veicināt uzņēmējdarbības attīstību piekrastes teritorijā –, EJZF finansējums ievērojami lielākā apmērā (81 % no kopējā finansējuma) novirzīts piekrastes teritorijas un infrastruktūras labiekārtošanai. Minētajai situācijai ir bijuši vairāki iemesli – salīdzinot ar ELFLA SVVA finansējumu, ievērojami lielāka EJZF finansējuma pieejamība piekrastes teritorijai, gan arī pašvaldībām pieejamais atbalsta apmērs viena projekta īstenošanai, gan salīdzinoši mazāka projektu pieteicēju interese zivsaimniecības uzņēmējdarbības un ar to saistītajās nozarēs.

Vienlaikus skaidras informācijas trūkums par VRG organizētajiem informēšanas pasākumiem noteiktām mērķgrupām liedz apgalvot, ka VRG darbība piekrastes teritorijas iedzīvotāju iesaistē un aktivizēšanā ir bijusi pietiekama, lai veicinātu pēc iespējas lielāku zivsaimniecības un ar to saistīto nozaru uzņēmēju iesaistīšanos.

Salīdzinot ar ELFLA LEADER finansējuma izlietojumu, no EJZF pašvaldību projektu īstenošanai bijis pieejams vēl lielāks finansējuma īpatsvars – ņemot vērā arī uzsāktos projektus, pašvaldībām¹³¹ kopumā piešķirti 76 % no kopējā EJZF SVVA finansējuma¹³² un 92 % no kopējā finansējuma sabiedriskā labuma projektiem.

Minētā finansējuma apmēru lielā mērā ietekmēja 2020. gadā piešķirtais papildu finansējums 10 milj. euro apmērā. Tomēr **Zemkopības ministrijas lēmumu pieņemšanas process kopumā nav bijis atklāts un vērtējams kā labā prakse** gan attiecībā uz finansējuma sadalījumu starp VRG, gan uz atbalsta nosacījumu maiņu, kas bija labvēlīgi pašvaldībām. Lai arī visas zivsaimniecības VRG bija gatavas apgūt papildus pieejamo finansējumu, **Zemkopības ministrija neizmantoja iespēju finansējumu piešķirt, balstoties uz vienlīdzīgiem iepriekš noteiktajiem nosacījumiem.**

Rezultātā atsevišķās VRG to teritorijā esošajām **pašvaldībām**, tostarp arī pašvaldībām ar vieniem no augstākajiem budžeta kapacitātes rādītājiem, **tika radītas ievērojamas priekšrocības finansējuma pieejamībā.**

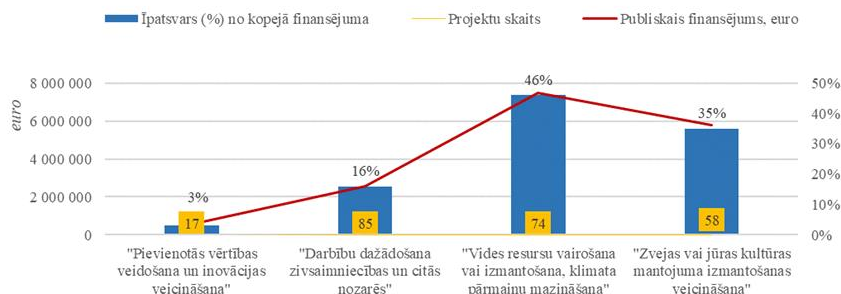
Valsts kontroles ieskatā, ir ņemams vērā fakts, ka SVVA īstenošanai no EJZF ir pieejams salīdzinoši lielāks finansējuma apmērs, ko grūti būtu apgūt bez pašvaldības iesaistes, un šo projektu īstenošana ir sniegusi arī pienesumu piekrastes teritoriju sakārtošanā. Tomēr, ņemot vērā pašvaldību pārziņā īstenojamās funkcijas un ievērojami lielāko pieejamo finansējuma apmēru pašvaldību projektiem arī nākamajā plānošanas periodā (650 000 euro vienam projektam), pastāv risks par finansējuma novirzīšanu lielākoties pašvaldībām, kas, revidentu ieskatā, nav labā prakse.

Kopumā EJZF SVVA finansējums 2014.–2022. gada periodā bija pieejams sešām VRG gandrīz 25 milj. euro apmērā četrās aktivitātēs, tostarp divās no tām uzņēmējdarbības veicināšanai piekrastes teritorijās. Īstenoto EJZF SVVA projektu skaitu un piešķirto finansējumu piekrastes teritoriju pagastos un pilsētās skatīt 6. pielikumā.

8. tabula. Atbalsta nosacījumi, īstenoto projektu skaits un finansējums EJZF pasākumā “Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju īstenošana” 2014. – 2022. gadā.

EJZF 43.02 pasākuma “Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju īstenošana” (SVVA)		Īstenoto projektu skaits līdz 31.12.2022.	Piešķirtais publiskais finansējums līdz 31.12.2022. (euro)
Atbalstāmās darbības	Pievienotās vērtības veidošana un inovācijas veicināšana visos zvejas un akvakultūras produktu piegādes posmos	17	552 096
	Ekonomiskās izaugsmes veicināšana, darbavietu radīšanas veicināšana, kā arī zivsaimniecības nozarē un citās jūras ekonomikas nozarēs – darbību dažādošana	85	2 586 789
	Vides resursu vairošana vai izmantošana, kā arī klimata pārmaiņu mazināšana	74	7 499 925
	Zvejas vai jūras kultūras mantojuma izmantošanas veicināšana	58	5 768 857
Kopā		234	16 407 667
Atbalsta intensitāte – uzņēmējdarbības projektiem – līdz 50 %, inovatīviem projektiem – līdz 70 %, kopprojektiem un piekrastes zvejniecības projektiem – līdz 80 %, sabiedriskā labuma projektiem – līdz 90 %.			
Viena projekta maksimālā attiecināamo izmaksu summa – uzņēmējdarbības projektiem – līdz 100 000 euro, sabiedriskā labuma projektiem – līdz 100 000 euro, pašvaldībām – 650 000 euro (perioda sākumā 400 000 euro).			

Līdz 2022. gada beigām kopumā bija īstenoti 234 projekti¹³³ 16,4 milj. euro apmērā (līdz perioda beigām plānots apgūt finansējumu 24,5 milj. euro).¹³⁴ Īstenoto projektu rezultāti līdz 2022. gadam liecina, ka finansējums pamatā novirzīts aktivitātēs, kas saistītas ar teritorijas sakārtošanas, infrastruktūras uzlabošanas un kultūras mantojuma saglabāšanas pasākumiem (13,3 milj. euro jeb 81 %), ievērojami mazāk – projektiem uzņēmējdarbības veicināšanai zivsaimniecībā un ar to saistītās nozarēs (3,1 milj. euro 19 %) (skatīt 10. attēlu).

10. attēls. Īstenoto SVVA projektu skaits un publiskais finansējums sadalījumā pa EJZF aktivitātēm 2014. – 2022. gadā.

Nacionālā līmenī Zemkopības ministrija kā vienīgo rādītāju, ko plānots sasniegt SVVA pieejas ietvaros, izvirzījusi radītās **darbavietas**. Līdz 2022. gada beigām faktiski bija radītas sešas darbavietas, bet projektu īstenotāji apņēmušies kopumā radīt 180 darbavietas.

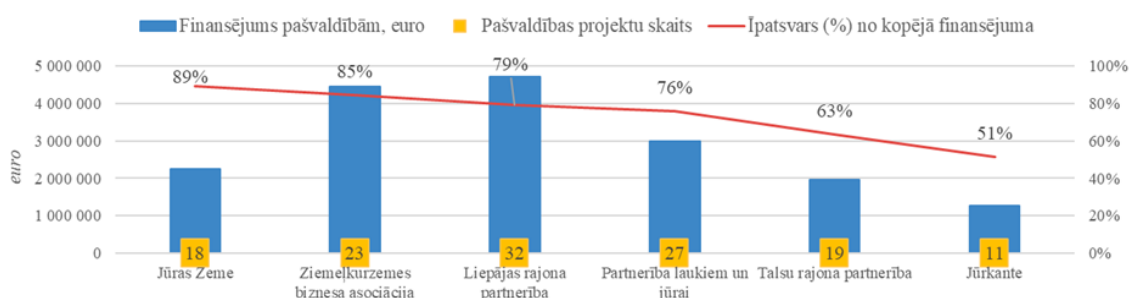
Vietējā līmenī VRG, salīdzinot ar sākotnējiem mērķiem, ir arvien mazinājušas finansējumu uzņēmējdarbības atbalstam (piemēram, no sākotnēji plānotajiem 40 % līdz 20 %), perioda beigās vietējās attīstības stratēģijās pat vairāk nenorādot plānoto finansējumu tieši uzņēmējdarbībai. VRG vērtējumā finansējuma apgūšana šajā jomā ir lielā mērā bijusi saistīta ar pašas nozares dalībnieku ieinteresētību, kā arī atrašanos konkrētā piekrastes teritorijā. Pieteikto projektu nevienādabīgumu apliecina arī rezultāti dažādās VRG – uzņēmējdarbības projektu īpatsvars bijis no pieciem līdz 28 jeb no 23 % līdz 50 %, savukārt finansējums novirzīts no astoņiem līdz 30 %.

Norādāms, ka, neskatoties uz papildu atbalsta intensitāti un mērķi atbalstīt **kopprojekta un piekrastes zvejniekus**, plānošanas periodā nav īstenots neviens kopprojekts, savukārt projekti piekrastes zvejniecībā bijuši 16 % no visiem uzņēmējdarbības projektiem, kas pamatā īstenoti divās VRG (14 no 16 projektiem). Informāciju par projektu rezultātiem VRG līmenī skatīt 2.pielikuma 2.tabulā.

Institūta eksperti 2018. gadā jau norādīja uz nepieciešamību aktivizēt VRG un Zivsaimniecības sadarbības tīkla darbu piekrastes iedzīvotāju un zivsaimniecības uzņēmumu iesaistes sekmēšanā un projektu pieteikumu kvalitātes uzlabošanā. Lai arī ar zivsaimniecības nozares pārstāvjiem ir bijušas diskusijas VRG padomes un biedru līmenī, ir apgrūtināti kopumā izvērtēt VRG darbu piekrastes zvejnieku un uzņēmumu pietiekamā aktivizēšanā. Lielākoties **VRG ikgadējos ziņojumos nav norādījušas informāciju par īstenotajiem aktivizēšanas pasākumiem tieši EJZF ietvaros**, izlasē analizētājās VRG nav bijusi arī pieeja uzkrāt informāciju par pasākumiem ar konkrētām mērķauditorijām, piemēram, zivsaimniecības nozares pārstāvjiem. Viena VRG pat norādīja, ka *netiek veikta cilvēku gradācija, visi ir dalībnieki*.

Attiecībā uz Zivsaimniecības sadarbības tīkla darbu informēšanas jomā un aktuālas informācijas sniegšanu VRG gandrīz visu (piecu no sešām) VRG vērtējums Valsts kontroles aptaujā ir bijis negatīvs. Vienlaikus arī VRG pienesums un pievienotā vērtība ir darbs ar konkrētiem nozares pārstāvjiem, dažādu komunikācijas veidu un kanālu izmantošana, tādējādi arī veicinot stratēģijās izvirzīto mērķu sasniegšanu.

Līdzīgi kā ELFLA gadījumā un vēl lielākā apmērā **EJZF finansējums novirzīts pašvaldībām** – līdz 2022. gada beigām īstenoti 100 pašvaldību projekti 12,1 milj. euro apmērā, savukārt, **ņemot vērā arī uzsāktos projektus, pašvaldībām¹³⁵ kopumā piešķirti¹³⁶ 17,6 milj. euro jeb 76 % no kopējā EJZF SVVA finansējuma¹³⁷ un 92 % no kopējā finansējuma sabiedriskā labuma projektiem** (130 projektiem). VRG līmenī attiecīgi pašvaldību projektiem finansējums piešķirts no 51 % līdz 89 % no kopējā finansējuma un no 61 % līdz 99 % no kopējā finansējuma sabiedriskā labuma projektiem. (skatīt 11. attēlā). Piemēram, īstenoti projekti – *gājēju un velosipēdu ceļu infrastruktūras atjaunošana, ielas rekonstrukcija uz novada lielāko zivju pārstrādes uzņēmumu, novada pludmaļu un to piegulošo teritoriju labiekārtošana, apgaismotas pastaigu takas izveide pludmalē, autoceļa pārbūve, ūdenstilpju attīrīšanas tehnikas iegāde u.c.*

11. attēls. Īstenoto un apstiprināto pašvaldību projektu skaits, finansējums un īpatsvars no kopējā EJZF finansējuma 2014.–2022. gadā.

Pašvaldību griezumā, vienai pašvaldībai un tās padotības iestādēm piešķirts finansējums no 130,7 tūkst. *euro* līdz 3 milj. *euro*. Savukārt trīs valstspilsētām, kas ietilpst piekrastes teritorijā, finansējums attiecīgi piešķirts 1,1 milj.*euro*, 1,7 milj.*euro*, 2,7 milj. *euro*.

Pašu VRG vērtējumā ar EJZF SVVA finansējumu 2014.–2022. gada periodā visvairāk atbalstītās jomas bijušas teritorijas/infrastruktūras objektu labiekārtošana un zvejas vai jūras kultūras mantojuma saglabāšana, vidēji un mazāk atbalstīta inovāciju veicināšana, nodarbinātības veicināšana zivsaimniecības nozarē, pievienotās vērtības radīšana, arī jauniešu iniciatīvu veicināšana un sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto grupu sociālā iekļaušana.

Papildu 10 milj. *euro* finansējuma piešķiršana EJZF SVVA pasākumiem

Ņemot vērā neizliedzto finansējumu Zivsaimniecības rīcības programmas atsevišķos pasākumos, 2020. gada 30. aprīlī Rīcības programmas uzraudzības komiteja¹³⁸ apstiprināja Zemkopības ministrijas priekšlikumu par grozījumiem Zivsaimniecības rīcības programmā – pārdalīt 10 milj. *euro* no citiem EJZF atbalsta pasākumiem uz SVVA pasākumu.

Papildu finansējums tika aprēķināts un sadalīts, neievērojot līdzšinējos EJZF finansējuma sadales principus (zivsaimniecībā nodarbināto skaitu un jūras krasta robežas garumu), bet tika proporcionāli vienādi samazināts,¹³⁹ ņemot vērā katras VRG pašas noteiktu finansējuma apmēru. Saskaņā ar Zemkopības ministrijas sniegto informāciju¹⁴⁰ sākotnējie finansējuma sadales principi netika piemēroti, jo VRG bija atšķirīgi finansējuma atlikumi, un finansējuma novirzīšana tādām VRG, ko tās, ņemot vērā plānošanas perioda beigās, stratēģijas ietvaros nevarētu piesaistīt, neatbilstu pareizas finanšu pārvaldības principiem. Tomēr jāvērs uzmanība, ka 2020.gada marta aptaujā visas VRG bija gatavas apgūt papildu finansējumu, turklāt VRG kopā pieteicās uz finansējumu 25 milj. *euro* apmērā. Rezultātā divas VRG saņēma proporcionāli lielāku finansējuma apmēru, nekā tas būtu ar līdzšinējiem sadales principiem. Piemēram, viena neliela VRG saņēma gandrīz 19 % papildu finansējumu, lai gan līdz šim tika saņemti ne vairāk kā 5 % no kopējā pieejamā finansējuma.

Pirms papildu finansējuma piešķiršanas **tika mainīti atbalsta saņemšanas nosacījumi**¹⁴¹ – tika palielinātas maksimālās izmaksas vietējo pašvaldību īstenotiem projektiem no 400 000 *euro* līdz 650 000 *euro* un arī paredzētas tādas atbalstāmās aktivitātes, kas līdz šim netika atbalstītas – pašvaldības ceļu vai ielu būvniecības un pārbūves izmaksas, ja šādi ceļi vai ielas paredzētas piekļuvei nekustamajam īpašumam, ko izmanto juridiska persona, kuras komercdarbības joma ir zvejniecība, akvakultūra (..), kā arī piekļuvei piekrastes objektiem. Šajā sakarā jāuzsver, ka **viena pašvaldība vērsās pie Zemkopības ministrijas ar lūgumu paaugstināt pašvaldību projektiem noteiktos publiskā finansējuma maksimālos apmērus.**

Ne Zemkopības ministrijas publiski pieejamā, ne Valsts kontrolei sniegtā informācija par pieņemto lēmumu pamatojumu un apsvērumiem, kas ņemti vērā attiecībā uz papildu finansējuma sadales principiem starp VRG un atbalsta nosacījumu maiņu, kopumā **nav bijusi atklāta un skaidra** – informācija nav pieejama publiski pieejamos Zivsaimniecības konsultatīvās padomes protokolos, kuros regulāri tiek izskatīti un lemti jautājumi par EJZF aktualitātēm, arī Zemkopības ministrijas atbildīgie darbinieki ne mutiski, ne rakstiski nesniedza skaidras atbildes un pamatojošus dokumentus par iepriekšminētajiem jautājumiem. Jāmin, ka sarunā ar Valsts kontroli tika norādīts uz iespējami politiski ietekmētiem lēmumiem¹⁴².

Sarunās vairākas VRG norādīja uz neskaidru un labai pārvaldībai neatbilstošu finansējuma piešķiršanas procesu. Piemēram, divas VRG norādīja, ka par šāda finansējuma pieejamību sākotnēji saņēma informāciju no pašvaldības, nevis Zemkopības ministrijas, tostarp, ka šis finansējums jau sākotnēji tika paredzēts kā papildu finansējums pašvaldībām. Kāda VRG norādīja, ka sākotnēji ir bijusi vēlme vienoties VRG starpā par līdzvērtīgu finansējuma sadalījumu, tomēr tas nav izdevies.

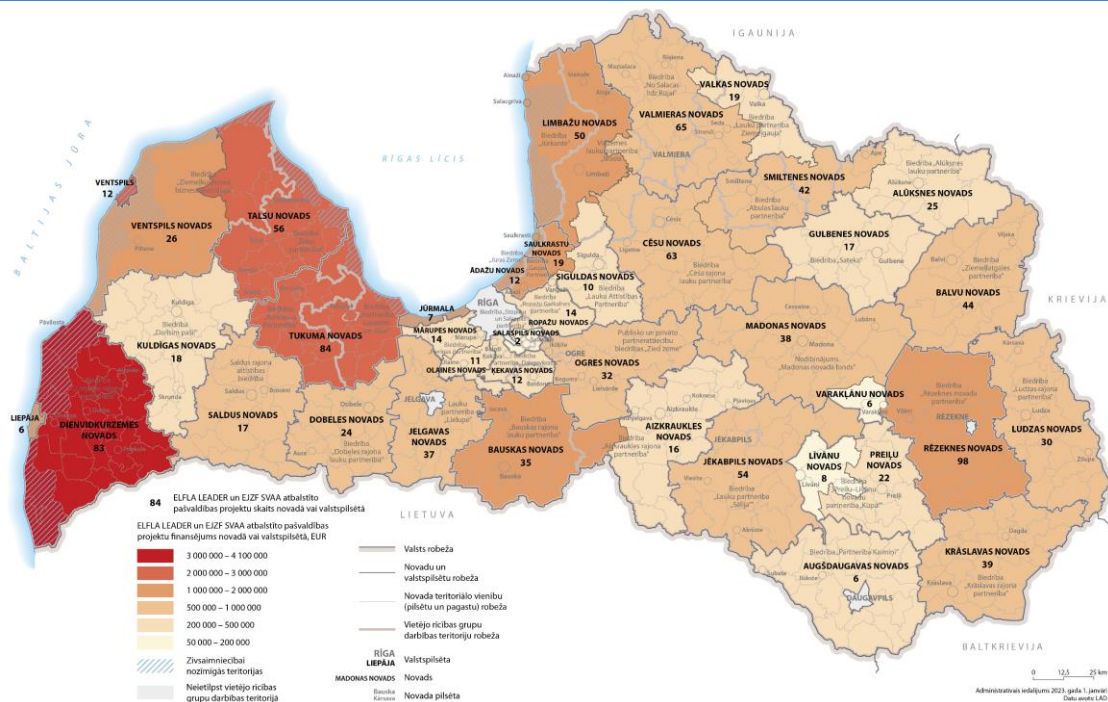
Analizējot VRG pieeju, secināms, ka divās izlasē iekļautajās VRG nepieciešamā finansējuma apzināšanas un pieprasīšanas process nebija pietiekami caurskatāms. Finansējuma pieprasījums pamatā tika balstīts uz

pašvaldību iesniegto informāciju par noteiktu projektu īstenošanu, kas turklāt tika palielināts ar mērķi saņemt pēc iespējas lielāku finansējumu, netika iesniegta informācija par citu iesaistīto, tostarp zivsaimniecības nozares, dalībnieku apzināšanu.

VRG aptaujā vērsta uzmanība kopumā uz Zemkopības ministrijas trūkumiem darbības atklātībā, piemēram, norādot, ka *politikas plānošanas dokumentu un tiesību aktu izstrāde nenotiek pietiekami atklāti un ZVRG netiek pietiekami uzklausi un novērtēti (..) netiek paskaidroti, izskaidroti uzdotie jautājumi.*

Lai arī pašvaldībām ir būtiska loma EJZF SVVA finansējuma apgūšanā, SVVA pieeja primāri paredz pašu iedzīvotāju virzītu teritorijas attīstību, kā arī tādu projektu īstenošanu, kur nav pieejams cits finansējums. Līdz ar to būtu ņemami vērā arī katras pašvaldības iespējas un attīstības rādītāji. Kopumā liela daļa EJZF SVVA finansējuma, tajā skaitā papildu finansējuma tika piešķirta pašvaldībām vairāku apjomīgu infrastruktūras projektu īstenošanai, tostarp to autonomo funkciju veikšanai (*piemēram, publiskas infrastruktūras (publisko ūdeņu, labierīcību, gājēju tiltu) uzlabošana, pašvaldības autoceļu posmu pārbūve, ielu izbūve, zivju resursu kontroles aprīkojuma papildināšana u.c.*). Turklāt radās situācija, ka **dažām pašvaldībām ar EJZF atbalstu bija iespēja apgūt un īstenot projektus ievērojami lielākā apmērā**, piemēram, viena VRG divām pašvaldībām kopumā piešķīrusi 2,2 milj. *euro* (18 projektiem), tajā skaitā 1,7 milj. *euro* no pieejamā papildu finansējuma 2020.gadā sešu stratēģisko projektu īstenošanai, divās teritoriālajās vienībās (vienā pilsētā 1,3 milj. *euro* un vienā pagastā 937,2 tūkst. *euro*). Minētajām pašvaldībām ir viens no augstākajiem budžeta kapacitātes rādītājiem.¹⁴³

Kopumā ar ELFLA un EJZF finansējumu LEADER/SVAA pasākumā 2014.-2022.gada periodā īstenoti un atbalstīti 1173 **pašvaldību projekti**¹⁴⁴ ar kopējo finansējumu **36,6 milj. *euro***. Pašvaldību LEADER/SVAA projektu skaits un tiem novirzītais finansējums pēc 2021.gada administratīvi teritoriālās reformas izveidoto pašvaldību teritorijās sniegts 12.attēlā, bet projektu skaits un finansējums sadalījumā pa pašvaldību teritoriālajām vienībām (pagastiem, pilsētām) sniegts 7.pielikumā. Periodā atbalstīto LEADER pašvaldību projektu skaits pašvaldību teritorijās ir no diviem (Salaspils novadā) līdz 98 (Rēzeknes novadā), šiem projektiem novirzītais finansējums robežās no 54 000 *euro* (Salaspils novadā) līdz 4 022 218 *euro* (Dienvidkurzemes novadā).

12. attēls. 2014.-2022.gada periodā ar ELFLA un EJZF finansējumu īstenotie un atbalstītie pašvaldību projekti (pašvaldību teritorijas pēc 2021.gada administratīvi teritoriālās reformas).

2.6. Vietējo rīcības grupu darbības vietējo teritoriju aktivizēšanā

Teritorijas aktivizēšana ietver sevī virkni LEADER/SVVA principu, tostarp *tīklošanās* un *sadarbības* principus, kas veido pamatu LEADER/SVVA pieejas pievienotās vērtības radīšanai, jo ļauj aktivizēt kopienas un interešu grupas (t.sk., teritorijas iedzīvotājus, uzņēmējus, organizācijas, institūcijas u.c.) stratēģijas mērķu sasniegšanai un teritorijas attīstībai plašākā mērogā un ilgtspējīgākā veidā.¹⁴⁵

2014.–2020. gada plānošanas periodā īpaši uzsvērta VRG loma vietējās teritorijas un iedzīvotāju aktivizēšanā un jaunu ideju veicināšanā, norādot, ka šī plānošanas perioda nosacījumi piedāvā dziļāku un plašāku LEADER/SVVA pieejas īstenošanu un paredzēts lielāks finansiāls atbalsts stratēģiju izstrādē, lai **palielinātu partnerību kapacitāti darboties kā laboratorijām jaunām idejām un pārmaiņu dzinējspēkiem lauku apvidos.**¹⁴⁶

Teritorijas aktivizēšana var ietvert darbības, kas veicina kopienas iniciatīvu un idejas, palielina sabiedrības informētību, aktivitāti un līdzdalību, veido tīklus un struktūras informācijas apmaiņai un sadarbībai starp kopienām, veicina ekonomikas attīstības pasākumu un projektu veikšanai nepieciešamo pārliecību, izpratnes un prasmju veidošanos, mudina izstrādāt inovatīvus projektus, kolektīvus projektus un projektus, kas veicina vietējo interesi par lauku attīstību. Aktivizēšana popularizē un paaugstina LEADER atpazīstamību.

Institūta 2022. gada vadlīnijās vērsta uzmanība, ka VRG savā darbībā var izmantot **pasīvo pieeju**, proti, tās pamatā primāri ir sadarbības veidošana ar LEADER/SVVA mērķauditoriju un tās informēšana un konsultēšana par LEADER/SVVA pieeju un stratēģijas īstenošanu (t.sk., projektu atlasēm, kritērijiem, projektu īstenošanu utt.), kā arī īsteno to projektu rezultātu popularizēšana (piemēram, publikācijas vai sižeti plašsaziņas līdzekļos, sociālajos tīklos, sanāksmēs u.c.). Savukārt **aktīvā pieeja** nozīmē, ka VRG savā teritorijā darbojas kā teritorijas attīstības procesu aktivizētājs un multiplicētājs. Tas nozīmē, ka papildus informēšanai, konsultēšanai un sadarbības uzturēšanai projektu vērtēšanas, īstenošanas un uzraudzības laikā, VRG īsteno arī citus aktivizēšanas pasākumus. Aktīvās sadarbības un informācijas tīklu pieejas izmantošana, ļauj būtiski palielināt potenciālu LEADER/SVVA mērķu sasniegšanā.¹⁴⁷

Darbs ar vietējo kopienu ir LEADER/SVVA pieejas centrālais elements, komunikācijai ar sabiedrību jābūt mērķtiecīgai, tā ir jāplāno, tostarp jānosaka izmērāmi mērķi un uzdevumi, taču VRG stratēģijās **teritorijas aktivizēšanas jomā mērķi un sasniedzamie rādītāji nav noteikti.** Revidentu ieskatā, tas nenodrošina iespēju gūt skaidru priekšstatu par VRG plānotajām darbībām, kā arī biedrības biedriem un sabiedrībai kopumā novērtēt VRG veiktās darbības un darbības rezultātus gada un visa plānošanas perioda ietvaros.

Revīzijā vērtējot, vai VRG darbojas tā, lai kļūtu par nozīmīgu vietējās teritorijas aktivizētāju, var secināt, ka **laika posmā no 2016. līdz 2021. gadam ne visas VRG bijušas aktīvas savu teritoriju aktivizēšanā.** Pēc aktivitāšu skaita var novērot ļoti aktīvas VRG, vidēji aktīvas un VRG, kuru aktivitāte bijusi zema vai aktivitāte nav bijusi (sešu gadu laikā nav bijis neviens izglītojošs vai informatīvs pasākums). Būtiski atšķirīga ir bijusi arī VRG iesaiste dažāda līmeņa lēmēj institūcijās (darba grupās, komitejās), spēja piesaistīt citu finansējumu VRG darbības nodrošināšanai, kā arī spēja pašām radīt inovatīvus/jaunus produktus. Minētais liecina, ka **ne visu VRG darbības bijušas vienlīdz produktīvas.** Tas nozīmē – izmantojot pieejamos resursus, būtu bijis iespējams sasniegt labākus rezultātus/lielāku aktivitāti un labumu sabiedrībai.

Ir izprotams, ka VRG ir atšķirīga kapacitāte un citi apstākļi, tās nevar būt vienlīdz aktīvas visās jomās, tomēr revīzijā konstatētais liecina, ka neatkarīgi no pieejamā finansējuma ir VRG, kuras kopumā ir aktīvas daudzās jomās, un tādas, kuras darbojas *pasīvi*. **Iepriekš minētais liecina ne vien par atšķirīgu VRG ieguldījumu un LEADER/SVVA pieejas būtības izpratni, bet arī par**

LEADER/SVVA pasākuma uzraudzības sistēmas nepilnībām. Sistēma nepilnības rezultātā lielākie ieguvēji ir iedzīvotāji un uzņēmēji, kuru teritorijā VRG sabiedrības izglītošanā un teritorijas aktivizēšanā ir bijušas aktīvākas. Šāda situācija rada jautājumu, vai VRG, kuras sešu gadu laikā nav veikušas vai ir veikušas minimālu skaitu aktivitāšu, faktiski īsteno vietējās sabiedrības virzītu vietējās teritorijas un kopienas attīstību.

Sociālās iekļaušanās mērķi paredz darbu ar grūtāk sasniedzamām grupām, kuras ir nepietiekami pārstāvētas un var gūt labumu no LEADER/SVVA pieejas, taču **revīzijā netika gūts apstiprinājums, ka visās izlases iekļautajās VRG notiek mērķtiecīgs darbs ar šādām grupām.**

Ja VRG nav bijusi aktīva un konsekventi veikusi pasākumus sabiedrības aktivizēšanai visā plānošanas periodā, maz ticams, ka pēkšņi šobrīd – kad pēdējā pusgada, gada laikā VRG aktīvi veic 2023.–2027. gada plānošanas perioda teritorijas vajadzību apzināšanu jaunās stratēģijas izstrādei – vietējās sabiedrības aktivitāte būtiski pieaugs. Aptaujā VRG norādīja, ka uz aptaujas veikšanas brīdi (2023. gada martā) sabiedrības informētība kopumā un zināšanas ir palielinājušās, lai arī ne būtiskā apmērā. Jāvērš uzmanība, ka, neskatoties uz VRG palielinātām aktivitātēm, šajā pašā laikā veiktās SKDS aptaujas dati liecina, ka 67 % respondentu par šo pasākumu nebija dzirdējuši.

Izlases veidā analizējot septiņu VRG vietējās attīstības stratēģijas 2014.–2020. gadam, secināms, **ka nevienā no tām nebija definēti mērķi un sasniedzamie rādītāji, kas raksturo VRG mērķus teritorijas aktivizēšanā** (piemēram, noteiktā procentuālā apmērā palielināt iedzīvotāju aktivitāti, informētību par LEADER/SVVA un VRG, palielināt dažādu mērķgrupu (biedru, projektu saņēmēju, NVO, iedzīvotāju kopumā) apmierinātību ar VRG paveikto) **un veicamās aktivitātes** (piemēram, apņemoties veikt noteiktu skaitu izglītojošu pasākumu, pieredzes apmaiņas braucienus gadā un visā periodā, tostarp konkrētām mērķgrupām). Norādāms, ka kritērijus attiecībā uz VRG aktivitātēm neparedzēja definēt arī vietējo attīstības stratēģiju izstrādes vadlīnijas.

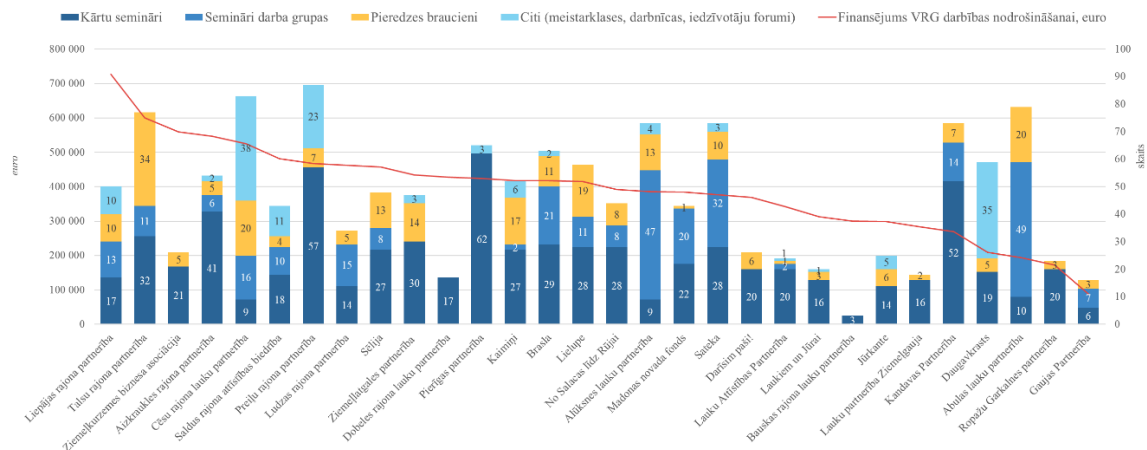
Vietējo rīcības grupu ikgadēji veikto aktivizēšanas pasākumu skaits un veids

Normatīvais akts¹⁴⁸ nosaka, ka, lai sekmētu efektīvu vietējās attīstības stratēģijas īstenošanu, VRG tiek piešķirts **finansējums darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai**, kā arī nosaka VRG **administratīvā vadītāja pienākumus**, kas ietver arī pienākumu nodrošināt VRG darbības publicitāti un veicināt tās atpazīstamību vietējās attīstības stratēģijas īstenošanas teritorijā, kā arī starptautiskā mērogā, nodrošināt potenciālajiem projektu iesniedzējiem regulāras apmācības, konsultācijas un seminārus par atbalstu iniciatīvām.

VRG ikgadējo ziņojumu forma paredz norādīt VRG aktivizēšanas pasākumus **kumulatīvā veidā** (nenorādot konkrētā gada laikā veiktos pasākumos), **neparedzot nodalīt izglītojošus un konsultējošus seminārus par projektu kārtām** (pirms kārtējās projektu kārtas izsludināšanas tiek rīkots informējošs pasākums par kārtas nosacījumiem) **no cita veida kopienas informējošiem un izglītojošiem pasākumiem.**

Ņemot vērā minēto, revīzijā lūdzām VRG iesniegt precizētus datus. Apkopojot un analizējot iesniegtos datus, secināms, ka VRG tām pieejamo administratīvo izdevumu ietvaros laika no 2016. gada līdz 2021. gadam¹⁴⁹ īstenojušas 1411 aktivizēšanas pasākumus,¹⁵⁰ no tiem 712 (51 %) pasākumi bija par projektu kārtas nosacījumiem, kas uzskatāmi par minimāliem/obligāti veicamiem VRG pasākumiem.

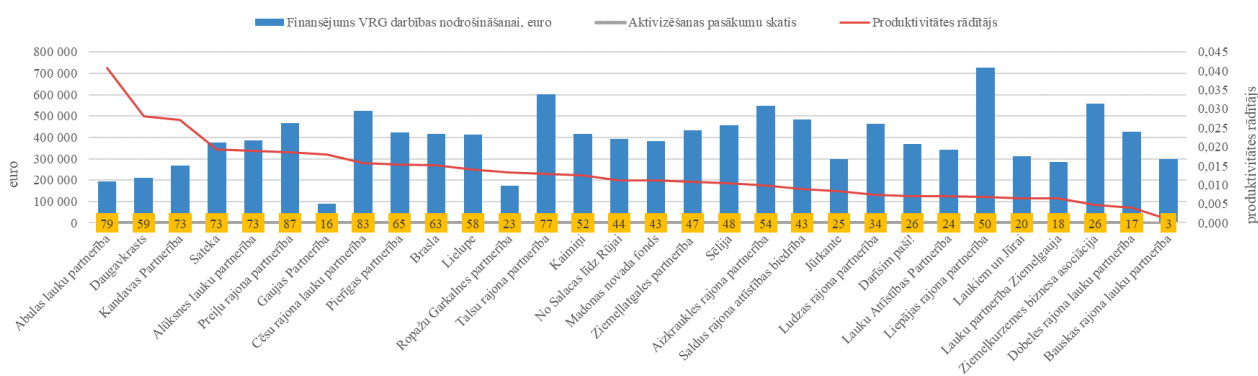
Vērtējot VRG līmenī citus pasākumus (semināri, darba grupas, pieredzes braucieni, citi (meistarklases, darbnīcas, forumi, darbnīcas u.tml.)), kas liecinātu par VRG aktīvo pieeju, var secināt, ka **VRG tos īstenojušas būtiski atšķirīgā pakāpē.** Pasākumu skaitu un veidu skatīt 13. attēlā.

13. attēls. VRG aktivizēšanas pasākumu – semināru, darba grupu, pieredzes apmaiņas un citu pasākumu – skaits 2016. – 2021. gadā.

Kā liecina dati, piemēram, trīs VRG organizējušas vairāk nekā 50 pasākumus (neskaitot seminārus par kārtām), astoņas – visā periodā organizējušas līdz 10 pasākumiem, divas – nav organizējušas nevienu šādu pasākumu. Revīzijā vērtējot, vai aktivitāšu skaits korelē ar VRG pieejamo finansējumu VRG darbības nodrošināšanai, secinājām, ka tieša sasaiste nav vērojama. Salīdzinoši neliels īstenoto pasākumu skaits bijis arī biedrībām ar salīdzinoši lielāku finansējumu un otrādi – VRG ar mazu finansējumu bijis liels aktivitāšu skaits.

Jāvērš uzmanība, ka aptaujā VRG kopumā to kapacitāti (finansējums, cilvēkresursi, zināšanas) teritoriju aktivizēšanā novērtēja kā pietiekamu un gandrīz pietiekamu. Uz kapacitātes nepietiekamību vietējo iedzīvotāju aktivizēšanai, spēju veidošanai un apmācībai norādīja 14,3% VRG. Lai salīdzinātu VRG veikto aktivitāšu skaitu pret tām piešķirto finansējumu VRG darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai, aprēķinājām katras VRG īstenoto pasākumu produktivitātes rādītāju.¹⁵¹ Kā liecina aprēķini VRG veikto aktivitāšu produktivitāte starp mazāko un lielāko aktivitāšu skaitu atšķiras vairāk nekā 41 reizes (tā svārstījās no 0,001 līdz 0,041) (skat 14. attēlu).

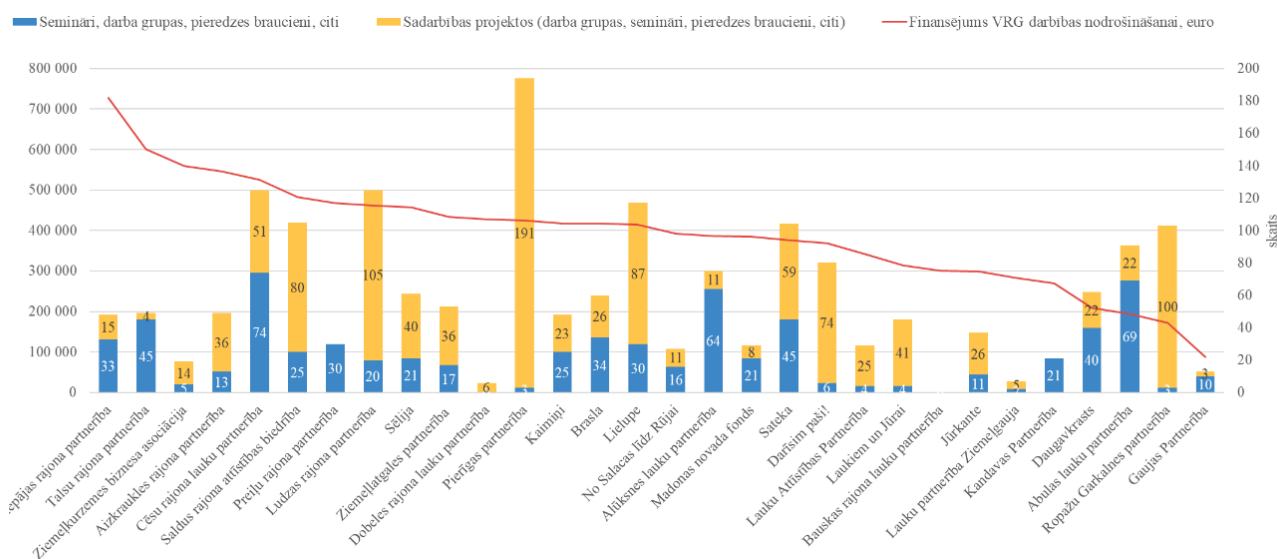

14. attēls. VRG aktivizēšanas pasākumu produktivitātes rādītājs 2016. – 2021. gadā.

Detalizētākai analīzei būtu ņemams vērā arī pasākumos iesaistītais iedzīvotāju skaits un pasākumu būtība (piemēram, VRG ar lielāko finansējumu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai organizēju vienu liela mēroga pasākumu – forumu, iesaistot vairāk nekā tūkstoši klātienē un neklātienē dalībnieku, kamēr cita mazāka VRG organizējusi vairākus mazus pasākumus), kā arī citu piesaistīto finansējumu ietvaros veiktie pasākumi. Taču šādu datu uzkrāšana nav bijusi un prasītu padziļinātu datu ieguves metodoloģiju un lielus VRG resursus. Vienlaikus, revidentu ieskatā, krasi atšķirīgs aktivizēšanas pasākumu

skaits sešu gadu laikā VRG darbības nodrošināšanai piešķirtā finansējuma ietvaros, turklāt VRG ar līdzīgu LEADER finansējumu, ļauj izdarīt secinājumus par VRG aktivitātēm.

Lai veicinātu partnerību kvalitatīvu pieredzes apmaiņu, tās mācītos viena no otras, dalītos idejās jaunu un inovatīvu sadarbības ideju īstenošanā, papildus LEADER/SVVA finansējumam darbības nodrošināšanai VRG varēja pieteikties un īstenot sadarbības projektus. Finansējums sadarbības projektiem VRG bija pieejams vienā no LEADER/SVVA apakšpasākumiem “Starpterritoriālā un starpvalstu sadarbība”. Sadarbības projektiem nacionālā (starpterritoriālā) un starptautiskā (starpvalstu) līmenī VRG piešķirts finansējums 3 869 834 euro apmērā no ELFLA un 533 504 euro no EJZF. Sadarbības projektus kā vadošais partneris īstenojušas 23 VRG. Sadarbības projektu ietvaros katras VRG organizēto pasākumu skaitu skatīt 15. attēlā.

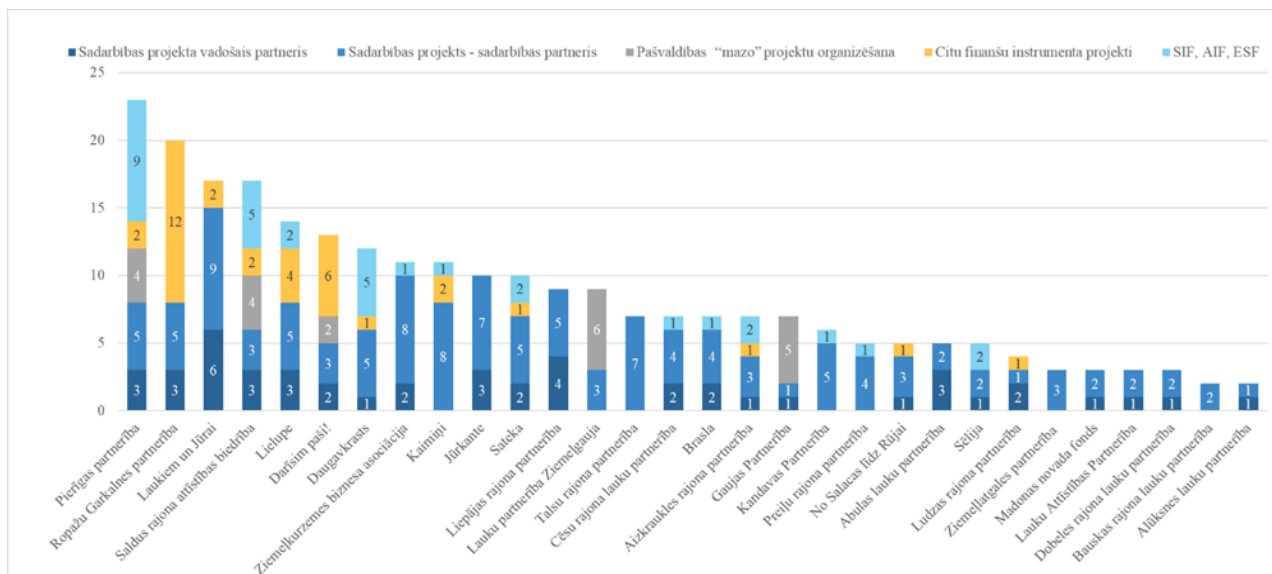
15. attēls. VRG organizētie pasākumi¹⁵² VRG darbības nodrošināšanai un sadarbības projektu finansējumu ietvaros 2016. – 2021. gadā.

VRG papildu darbības rādītāji aktivizēšanas jomā

Lai gūtu priekšstatu, vai un cik lielā mērā VRG veikušas darbības, kas liecina par atsevišķiem LEADER/SVVA pieejas pievienotās vērtības aspektiem, lūdzām VRG sniegt papildu informāciju par darbībām savas kapacitātes palielināšanai un vietējās teritorijas aktivizēšanai laika posmā no 2016. gada līdz 2021. gadam (kritēriji noteikti sadarbībā ar biedrību “Latvijas Lauku forums”).

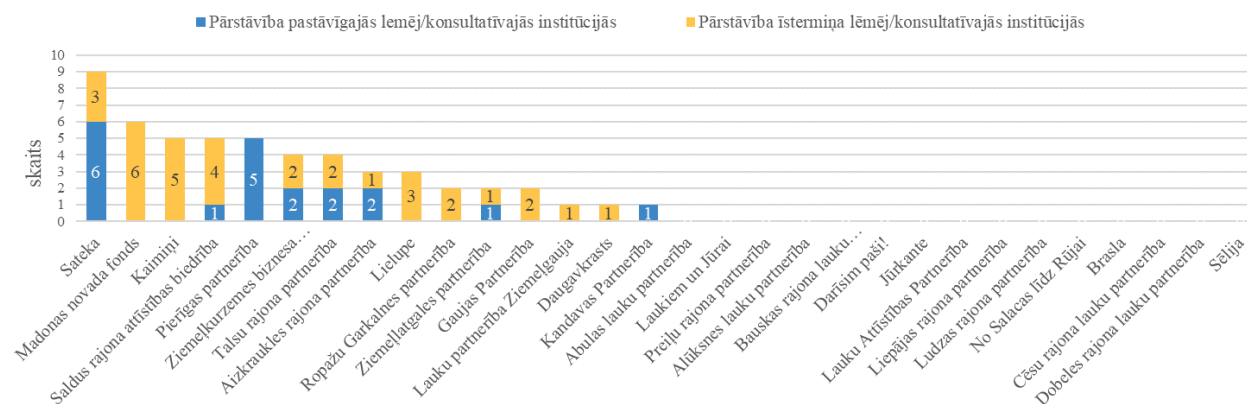
Citu ES fondu un finanšu instrumentu piesaiste – viens no kritērijiem, kas liecina par VRG spējām, kapacitāti un ambīcijām, ir VRG pieteikšanās projektu konkursos uz citiem valsts, ES vai citu finansējumu avotu finansētiem projektiem VRG darbības kapacitātes palielināšanai un konkrētu mērķu sasniegšanai. Pamatā šādu finansējumu piešķir Sabiedrības integrācijas fonds, Aktīvo iedzīvotāju fonds un daļēji arī Eiropas Sociālais fonds. No 30 VRG, kas iesniedza datus, 13 VRG, piesaistot citu finansējuma avotu, īstenojušas vismaz vienu no minētajiem projektiem, t.sk. viena VRG īstenojusi deviņus projektus, 17 VRG nav īstenojušas nevienu projektu. Norādāms, ka aptaujā uz kapacitātes nepietiekamību citu finansējuma avotu piesaistē un projektu īstenošanā norādīja 51% VRG.

Pašvaldību mazo projektu administrēšana – kritērijs, kas liecina par VRG nozīmību vietējā teritorijā. Gadījumos, kad pašvaldība piešķir finansējumu mazo projektu konkursiem, tās ir deleģējušas šādu konkursu organizēšanu VRG. Šādus projektu konkursus ir administrējušas piecas VRG (skatīt 16. attēlā).

16. attēls. VRG citu projektu īstenošana 2016.–2021. gadā.

VRG pārstāvība pastāvīgā (uz konkrētu periodu, piemēram, attīstības plānošanas dokumentu izstrāde u.tml.) un/vai īstermiņa (vairāk par vienu reizi, piemēram, uzņēmējdarbības konkursu izvērtēšana u.tml.) lēmēj vai konsultatīvā institūcijā (komisijā, darba grupā u.c.) – kritējs, kas arī liecina par VRG aktivitāti vietējā teritorijā. No 30 VRG vismaz vienā lēmēj institūcijā bija 15, tajā skaitā viena VRG deviņas lēmēj institūcijās, 15 VRG nebija pārstāvētas nevienā lēmēj institūcijā (skatīt 17.attēlu).

17. attēls. VRG pārstāvība lēmēj vai konsultatīvās institūcijās 2016.-2021.gadā.

Pašu VRG īstenoti vai izmēģināti jauninājumi/inovācijas (aktivizēšanas produkti) – tiek prezumēts, ka inovācijas ir LEADER/SVAA pieejas “preču zīme”. LEADER pieejā īpašs uzsvars tiek likts uz jaunu un inovatīvu ideju izstrādi un atbalstīšanu ne vien attiecībā uz iesniegtajiem projektiem, bet arī pašu VRG darbībā.

Revīzijā iesniegto datu analīze liecina, ka virkne VRG organizējušas ne vien ierastās aktivitātes (semināri, darba grupas), bet arī radošā un inovatīvā veidā iesaistījušas iedzīvotājus, piemēram, *organizējot ikgadējus iedzīvotāju forumus, pusdienas ar uzņēmējiem, kā arī radījušas jaunus “produktus” – datu bāzes* utt. Norādāms, ka iesniegtie dati liecina par plašu inovāciju/jauninājumu gradāciju – no vienkāršiem pasākumiem līdz tādiem, kas radījuši specifiskus, jaunus risinājumus, kas liecina, ka turpmāk būtu nepieciešams definēt inovācijas ietvaru, lai dati būtu daudz maz salīdzināmi. Astoņas no 30 VRG norādīja, ka to darbības rezultātā nav īstenoti vai izmēģināti jauninājumi/inovācijas.

Darbs ar kopienu līderiem¹⁵³ – sniedzot informāciju par to, vai no 2016. gada VRG veikušas darbu ar kopienu līderiem (to identificēšana, atbalstīšana, spēcīnāšana) un cik teritoriālās vienībās – pagastos, pilsētās – šādas darbs ir veikts, no 30 VRG četras norādīja, ka šādu darbu nav veikušas. Viena VRG norādīja konkrētus kopienu līderus katrā pagastā, trīs VRG nenorādīja pagastu vai pilsētu skaitu, kurā notiek darbs ar kopienu līderiem. Dažas VRG norādīja, ka “semināri ir veikti visos pagastos”. Iesniedzotie dati liecina par dažādu izpratnes līmeni par darbu ar kopienu līderiem un atšķirīgu VRG ieguldījuma pakāpi. Nenoliedzami identificēt un atbalstīt vietējos līderus ir izaicinājums, vienlaikus dažas VRG rādījušas pieejas, kas liecina par mērķtiecīgu darbu ar līderiem.

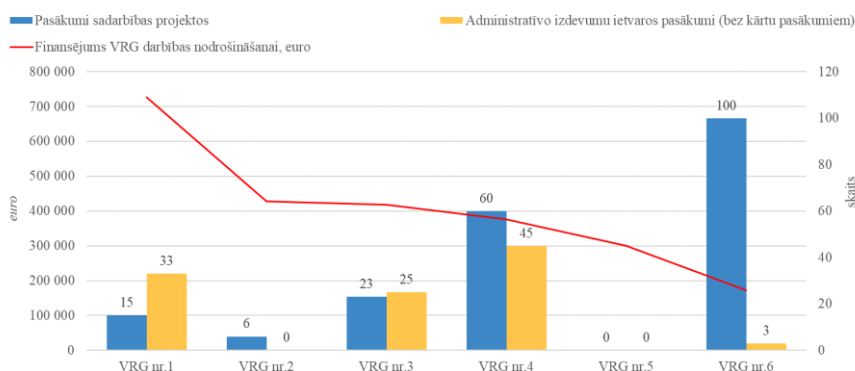
Izlasē iekļauto VRG aktivizēšanas rezultāti

Arī analizējot izlasē iekļauto sešu VRG (viena VRG datus par savu darbību neiesniedza) veiktās aktivitātes (semināri, darba grupas, pieredzes braucieni, “citi” VRG darbības nodrošināšanas un sadarbības projektu finansējuma ietvaros), kā arī iesaisti lēmēj institūcijās un citu finansējumu avotu piesaistē, vērojami būtiski atšķirīgi rezultāti:

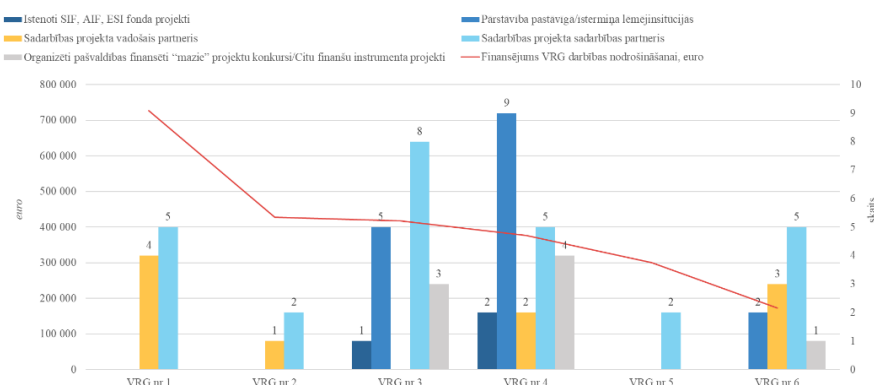
- ❖ divas VRG sešu gadu periodā īstenojušas attiecīgi 3 un 17 seminārus par projektu kārtām, neveicot citas aktivitātes. Abās VRG nodarbināti 3 darbinieki – administratīvais vadītājs uz pilnu slodzi ar maksimālo vai atalgojuma likmi tuvu tai un divi darbinieki uz nepilnu slodzi (0,2 slodzes).

Turklāt vienai no minētajām VRG uz perioda beigām (2022. gada sākumu) no 35 VRG bija lielākais finansējuma atlikums VRG darbības nodrošināšanai – 228 322 *euro* jeb 53 % no biedrībai pieejamā finansējuma. Vienlaikus biedrībai bija mazākais izsludinātais projektu kārtu skaits,¹⁵⁴ 2021. gadā neviena kārtā, kas rada jautājumu par VRG nodarbināto noslodzi;

- ❖ cita VRG papildus 28 semināriem par projektu kārtām īstenoja vairāk nekā 100 cita veida pasākumus, bija visaktīvāk pārstāvētā VRG dažādā līmeņa lēmēj institūcijās, īstenoja AIF, SIF projektus, kā arī katru gadu organizēja pašvaldību konkursus (skatīt 18. un 19.attēlu).

18. attēls. VRG darbības nodrošināšanai un sadarbības projektu finansējuma ietvaros īstenoto aktivizēšanas pasākumu (semināri, darba grupas, pieredzes apmaiņas un citi pasākumi) skaits 2016.– 2021. gadā.

19. attēls. VRG citi aktivizēšanas pasākumi 2016.-2021. gadā.

VRG darbs ar mērķgrupām

Partnerību **patiesā vērtība** izriet no to uzdevuma apvienot vietējos cilvēkus, lai rosinātu idejas un kopīgi strādātu pie projektiem, kurus nevarētu īstenot vai kurus būtu daudz grūtāk attīstīt, ja partnerību nebūtu. Tomēr vietējās sabiedrības atšķiras pēc savas pieredzes, organizācijas līmeņa, "cilvēciskā un sociālā kapitāla" un no citu iesaistīto atbalsta līmeņa.¹⁵⁵ **Tādēļ būtiski apzināt un novērtēt vietējās sabiedrības spējas un nepieciešamās vajadzības to pilnveidošanā**, īpaši tas attiecas uz ierasti mazāk aktīvām un sociāli atstumtām grupām lauku apvidos. Tik pat būtiski sociālās iekļaušanas kontekstā ir apzināt šīs grupas, lai tās ne tikai var gūt spējas, kas ļautu tām iesaistīties projektu īstenošanā, bet arī **socializēties un justies piederīgiem vietējai kopienai**.¹⁵⁶ Šādu grupu iekļaušana VRG pasākumos, kā arī brīvprātīgo skaits liecina par vietējo iedzīvotāju aktivizēšanas kvalitāti.

Izlasē iekļautajās vietējās attīstības stratēģijās nav skaidri norādītas mērķgrupas, ar kurām VRG plāno darboties visā periodā, piemēram, *uzņēmēji, jaunieši, nevalstiskās organizācijas, mazāk aizsargātās grupas (seniori, bezdarbnieki u.c.), kopienu līderi, piekrastes teritorijā – piekrastes zvejnieki, citi*.

Līdzīgi kā vietējo attīstības stratēģiju izstrādē VRG ikgadējā ziņojuma forma attiecībā uz iedzīvotāju iesaistes aktivitātēm paredz norādīt dalībnieku skaitu semināros, darba grupās, pieredzes braucienos trīs kategorijās – uzņēmēji, NVO un pašvaldību pārstāvji –, neparedzot norādīt citas mērķgrupas un dalībnieku skaitu citos pasākumos. Apkopotā veidā nav pieejama informācija par VRG darbības rezultātiem ar dažādām mērķgrupām, tostarp, vai ir apzinātas vietējās sabiedrības esošās un nākotnē attīstāmās prasmes un zināšanas, vai un kāda veida pasākumi ir veikti, tostarp kādu mērķgrupu dalībnieki ir guvuši jaunu pieredzi, prasmes vai zināšanas. No septiņu izlasē iekļauto VRG sniegtās informācijas, secināms, ka lielākoties pasākumi īpašām mērķgrupām nav veikti vai nav uzskaitīti dalījumā pa dažādām mērķgrupām. Vairākas VRG vērsa uzmanību par datu nepieejamību par sociāli atstumto/mazāk aizsargātām grupām, tā kā šī nav publiski pieejama informācija.

VRG aptaujā norādīja, ka stratēģijas īstenošanā (projektu pieteikumu iesniegšana, dalība VRG rīkotajos teritorijas aktivizēšanas pasākumos u.c.) zemāka iesaiste bijusi attiecībā uz jauniešu (15 - 25 gadi) un sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto grupu iesaisti.

Ir izprotams, ka darbs ar mazāk aktīvām mērķgrupām prasa zināšanas, īpašu šo grupu uzrunāšanas un iesaistes veidu izmantošanu, uz ko aptaujā norādīja arī pašas VRG, sniedzot informāciju, piemēram, par līdz šim veiktajiem pasākumiem un izaicinājumiem jauniešu iesaistē. Ņemot vērā minēto, revidentu ieskatā, VRG būtu kopēji jāmeklē atbilstošākie veidi, kā uzrunāt, tostarp kādas komunikācijas kanālus izmantot, mazāk aktīvo mērķgrupu iesaistei.

Salīdzinoši liels bijis **uzņēmēju** iesaistes līmenis, tā kā šī grupa ir aktīva un ieinteresēta darboties un saņemt finansējumu. Vienlaikus jāvērs uzmanība, ka aptaujā kā viens no būtiskākajiem faktoriem, kas apgrūtināja projektu izvērtēšanu un īstenošanu, bija projektu pieteikumu iesniedzēju zināšanas par uzņēmējdarbību, risku izvērtēšanu, projektu pieteikumu sagatavošanu u.tml. jautājumiem. *Minētais liecina, ka VRG nākotnē vēl vairāk jāizglīto potenciālie projektu pieteicēji, lai samazinātu nekvalitatīvus projektu pieteikumus un mazinātu risku, ka projekts tiek atsaukts tā īstenošanas laikā.*

Sabiedrības iesaistes kontekstā norādāms, ka vietējās attīstības stratēģiju īstenošanas laikā (2016.-2021. gada periodā) **tikai 16 no 30 VRG ir veikušas vismaz vienu sabiedrības aptauju**, no tām piecas VRG veikušas vienu aptauju, viena VRG – deviņas. *Revidentu ieskatā, VRG būtu vairāk jāizmanto aptaujas un tamlīdzīgas sabiedrības iesaistes formas dažādu mērķgrupu vajadzību identificēšanai, piemēram, apmācību tēmu, par kurām konkrētai mērķgrupai būtu interese paplašināt zināšanas.*

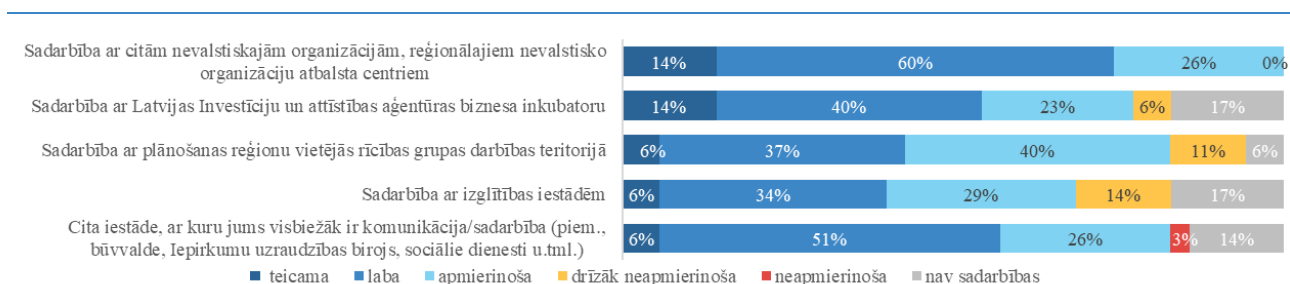
VRG sadarbība ar citiem vietējās teritorijas attīstības veicinātājiem

Sadarbība ar visiem iesaistītajiem ir kritiska svarīga LEADER/SVVA komponente, kuras panākumi ir atkarīgi no augsta līmeņa sadarbības starp VRG un citām vietējās teritorijas attīstības veicinātājiem. Pašvaldības uzskatāmas par galveno vietējās teritorijas attīstības veicinātāju. VRG aptaujas dati liecina, ka VRG lielākā daļa atzinīgi novērtē sadarbību ar pašvaldību (skatīt 20. attēlu). Visbiežāk VRG augstu vērtēja pašvaldību atbalstu sabiedrības iesaistes pasākumu organizēšanā, bezmaksas publicēšanas iespējas pašvaldību laikrakstos, atlaides VRG biroja telpu izmantošanā u.tml. atbalsta veidus. Vienlaikus aptaujas dati liecina, ka daļai VRG sadarbība dažādās jomās vērtējama kā “drīzāk apmierinoša”, “neapmierinoša” vai “nav sadarbības”. Sadarbības trūkumu raksturo VRG komentārs *pašvaldības pašas atsevišķi darbojas teritorijas vajadzību apzināšanā un VRG atsevišķi. Pašvaldības nav ieinteresētas un pašvaldību vadības pārstāvji kūtri iesaistās VRG organizētajos pasākumos.*

20. attēls. VRG aptaujā VRG vērtējums par sadarbību ar pašvaldībām.

Vērtējot VRG sadarbību ar citiem vietējās teritorijas attīstības veicinātājiem, secināms, ka vispozitīvāk tika novērtēta sadarbība ar citām nevalstiskajām organizācijām, reģionālajiem nevalstisko organizāciju atbalsta centriem – sadarbību kā “teicamu” un “labu” norādījušas 74,3% VRG. Vienlaikus aptaujas rezultāti norāda, ka sadarbība būtu veicināma ar citām institūcijām (skatīt 21. attēlu). Piemēram, sadarbību ar izglītības iestādēm kā “labu” novērtējušas 34,3% VRG. Komentāros norādot uz atšķirīgu izpratni par iespējamo sadarbību, piemēram, *ar izglītības iestādēm sadarbojamies semināru rīkošanas vajadzībām, nespēju iedomāties tiešu sadarbības formu ar izglītības iestādēm.*

21. attēls. VRG aptaujā VRG vērtējums par sadarbību ar citiem teritorijas attīstības veicinātājiem.

2.7. Vietējo rīcības grupu publicitātes aktivitātes

Vispusīgas informācijas sniegšana veicina sabiedrības uzticēšanos, līdzatbildību, vēlmi iesaistīties, tāpēc VRG pašām jāspēj nodrošināt labas pārvaldības principus,¹⁵⁷ darbojoties pēc iespējas atklāti un sniedzot caurskatāmu, pilnīgu un skaidru informāciju par savu darbību. Atklātība vienlaikus netieši veicina uzraudzības funkciju, ko var veikt vietējie iedzīvotāji atklājot, piemēram, nelietderīgu budžeta līdzekļu tērēšanu.

Izsoles veida VRG tīmekļa vietņu analīze liecina par **atšķirīgu VRG publicitātes jeb atklātības līmeni**. Ne visas VRG nodrošināja publiski pieejamu normatīvajā aktā noteikto informāciju. Ņemot vērā normatīvajā aktā noteiktā publicēšanas pienākuma vispārīgo formulējumu, VRG būtiski atšķirīgā apjomā tīmekļa vietnēs publicējušas informāciju par VRG vadību, īstenotajiem projektiem u.tml. jautājumiem.

VRG tīmekļa vietnes un sociālo mediju kontu izmantošana ir pamata platforma, kurā VRG sniedz informāciju par LEADER/SVVA pasākumu, VRG lomu, to plānotajiem un veiktajiem pasākumiem, projektu rezultātiem un citiem vietējās teritorijas attīstībai svarīgiem jautājumiem. Šis ir nozīmīgs instruments, kuru, prasmīgi izmantojot, biedrības var būtiski palielināt uzticību un sabiedrības iesaisti.

Normatīvie akti¹⁵⁸ nosaka VRG publiski nodrošināmu informāciju vairākās jomās, ko revīzijā vērtējām septiņu izlasē iekļauto VRG tīmekļa vietnēs:

- ❖ *Vietējās attīstības stratēģijas īstenošana.* VRG publicē stratēģijas, informāciju par projektu kārtas izsludināšanu un projektu vērtēšanas kritērijiem. Tomēr, revidentu ieskatā, publiskotās informācijas apjoms nav pietiekams, jo tīmekļa vietnē **netiek publicēta informācija par izmaiņu iemesliem un pamatojumu stratēģijas un projektu vērtēšanas kritērijos, neviena VRG nav publicējusi VRG padomes sēžu protokolus, biedru kopsapulces lēmumus;**
- ❖ *Vietējās stratēģijas īstenošanas rezultāti.* Jāvērš uzmanība, ka uzraudzība un novērtēšana visā plānošanas periodā ir būtiska un neatņemama VRG darbības sastāvdaļa, kas ļauj novērtēt sasniegto pret plānoto un plašākai sabiedrībai parādīt, vai ES fondu finansējums, tostarp VRG finansējums VRG darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai, ir devis labāko iespējamo rezultātu. Tomēr tikai divas VRG savā tīmekļa vietnē publicējušas ikgadējos ziņojumus, turklāt viena VRG papildus ikgadējam ziņojumam katru gadu izstrādā paplašinātu pārskatu par tās veiktajām aktivitātēm, t.sk. iekļaujot aktivitāšu pārskatu pa mēnešiem;
- ❖ *Īstenotie un apstiprinātie projekti.* VRG tīmekļa vietnē informācija par īstenoto projektu rezultātiem publicē ar atšķirīgu detalizāciju un uztveramību. Norādāms, ka SKDS aptaujas rezultāti norāda, ka

no respondentiem, kuri zina vai ir dzirdējuši par LEADER pasākumu, tikai 38 % zina vai nojauš par kādu konkrētu LEADER atbalstītu projektu.

Kopumā informācija VRG tīmekļa vietnēs ir loģiski izkārtota un viegli uztverama, izņemot vienas VRG tīmekļa vietni, kurā informācijas atrašana prasa lielu piepūli. Vērtējot, vai tīmekļa vietnēs tiek publicēta cita, revidentu ieskatā, būtiska informācija, piemēram, par padomes sastāvu, padomes locekļu pārstāvniecību jeb intereses, ko pārstāv konkrētais padomes loceklis u.c., secinājām, ka pieejas ir dažādas (par izlasē iekļautajām VRG skatīt 3.pielikumā). Atzinīgi, ka visām VRG ir izveidoti un tiek lietoti sociālie konti.

Lai veicinātu lielāku sabiedrības informētību un VRG resursu efektīvu izmantošanu, aicinām VRG apsvērt iespēju organizēt vietējai teritorijai aktuālas informācijas (piemēram, par jauniem valsts, ES atbalsta instrumentiem, pasākumiem utt.) iegūšanu un apkopošanu vienuviet, kas ļautu VRG to pārpublicēt savās tīmekļa vietnēs un sociālo tīklu kontos. Aicinām arī pārskatīt un izvērtēt, kādas būtu minimālās prasības tīmekļa vietnē, izvērtēt iespēju tīmekļa vietnē informāciju strukturēt no mērķgrupu statusa viedokļa/perspektīvas (projektu īstenoņājs – kapitālsabiedrība, NVO, iedzīvotājs kā labuma guvējs utt.).

2.8. Vietējo rīcības grupu finanšu un cilvēkresursu kapacitāte

Atbilstoši finanšu un cilvēkresursi ir priekšnoteikums, lai VRG varētu pilnvērtīgi darboties. Lielākā daļa VRG savu darbību nodrošina tikai ar LEADER/SVVA finansējumu un biedru naudām. Revīzijā netika gūta pārlicība, ka Zemkopības ministrijas noteiktie finansējuma sadales principi VRG to darbības nodrošināšanai 2014. – 2022. gada periodā nodrošināja visām VRG resursus pilnvērtīgai darbībai visu plānošanas periodu.

Arī attiecībā uz 2023. – 2027.gada plānošanas periodu revīzijā netika gūts apstiprinājums, ka finansējuma VRG darbības nodrošināšanai sadales principi balstīti uz izsvērtiem aprēķiniem, un VRG piešķirtā finansējuma apmērs nodrošinās vienlīdzīgas iespējas visām VRG.

VRG darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai no 2014. līdz 2022. gadam bija pieejami 13,44 milj. euro. Finansējums katrai VRG bija tieši atkarīgs no VRG piešķirtā kopējā publiskā finansējuma.¹⁵⁹ VRG finansējums piešķirts no 8 % līdz 20 %¹⁶⁰ no kopējā VRG piešķirtā finansējuma jeb **no 88 tūkst. euro līdz 727 tūkst. euro.**¹⁶¹ Katrai VRG piešķirto finansējumu skatīt 1. pielikuma 1. attēlā.

VRG darbības nodrošināšanas un teritorijas aktivizēšanas izdevumi ietver izdevumus par darba samaksu VRG darbiniekiem, kas veido lielāko izdevumu īpatsvaru, kā arī, piemēram, izdevumus par telpām, sakaru līdzekļiem, tīmekļa vietnes uzturēšanu, grāmatvedības pakalpojumiem, degvielas izdevumiem, izdevumiem par semināru organizēšanu, par projektu vērtēšanu, publikācijām plašsaziņas līdzekļos, lektoru piesaisti, drukas darbiem u.tml.

Eiropas Komisijas vadlīnijās¹⁶² norādīts, ka parasti pamatfunkciju veikšanai **minimālais** nepieciešamais darbinieku skaits ir divi – kvalificēts vadītājs un administratīvais asistents. Darbinieku skaitam jābūt samērīgam ar stratēģijas un partnerības sarežģītību. Lielāks cilvēkresursu skaits var būt nepieciešams atkarībā no papildu deleģētiem administratīviem uzdevumiem, teritorijas, aptvertā iedzīvotāju skaita, stratēģijas finansējuma un nepieciešamā aktivizēšanas pasākumu skaita. Valstīs, kas ir izmantojušas LEADER jau ilgstoši, VRG administrācijā parasti ir 4 - 5 cilvēku komanda.

Konkurētspējīga atlīdzība ir viens no priekšnosacījumiem, lai piesaistītu darbiniekus ar atbilstošu pieredzi un motivāciju darboties. Analizējot normatīvajā aktā¹⁶³ noteikto maksimālo darba algu administratīvajam vadītājam un darbiniekiem un VRG pieejamo finansējumu administratīvajai darbībai, pēc revidentu aprēķina administratīvā vadītāja atlīdzībai 2014.-2020.gada plānošanas periodā (faktiski periods sākās no

2016.gada) un Pārejas periodam būtu nepieciešami 167 433 *euro*, kopā ar vēl vienu darbinieku uz pilnu slodzi 307 867 *euro*. **Taču 2014.–2022. gada periodā kopējais pieejamais LEADER/SVVA finansējums desmit VRG nepārsniedza 300 000 *euro*, vēl desmit VRG – 400 000 *euro*.** Līdzīga situācija vērojama arī 2023.–2027. gada plānošanas periodā, kurā turklāt ir paredzēta iespēja nodarbināt divus administratīvos vadītājus, ja VRG administrē divus fondus (skatīt 9. tabulu).

9. tabula. Revidentu aprēķins par VRG finansējuma kapacitāti atlīdzībai 2014.–2022. gada periodā.

Plānošanas periods	Administratīvais vadītājs (pilna slodze)	Darbinieks/asistents (pilna slodze)	Darbinieks/asistents (0,5 slodze)	VRG piešķirtais finansējums
<i>Maksimālā atalgojuma likme, euro</i>	1610	1360	655	10 VRG kopējais pieejamais LEADER finansējums nepārsniedz 300 tūkst. <i>euro</i>.
2014.–2020.	119 678	100 378	50 189	
2021.–2022.	47 552	40 057	20 029	
Kopā periodā, euro	167 433	140 434	70 217	
Kopā	307 867 <i>euro</i> (2 slodzes)	237 650 <i>euro</i> (1,5 slodze)		

Revīzijā VRG iesniegtie dati liecina, ka 2014.–2022.gada perioda vidū VRG nodarbināja no vienas līdz trīs pilnas slodzes darbiniekiem, tostarp 14 VRG vienu darbinieku uz pilnu slodzi, vairākos gadījumos administratīvajam vadītājam nenosakot atalgojumu normatīvajā aktā noteiktajā maksimālajā apmērā, piemēram, no izlasē iekļautajiem gadījumiem administratīvais vadītājs ar maksimālo atalgojumu visu plānošanas periodu bija nodarbināts vienā VRG. Vienā VRG, kurā bija mazākais finansējums, VRG administratīvais vadītājs bija nodarbināts uz nepilnu jeb 0,3 slodzēm.

VRG aptaujā tās norādīja, ka kopumā to kapacitāte (zināšanas, darbinieku skaits, administratīvais (VRG darbības nodrošināšanai) finansējums) bija atbilstoša un pietiekama, lai kvalitatīvi īstenotu vietējo attīstības stratēģiju, vienlaikus trešā daļa VRG atzīmēja, ka finansējums nav bijis pietiekams teritorijas aktivizēšanai. Piecas VRG kā nepietiekamu kapacitāti norādīja šādās jomās: “Vietējo iedzīvotāju aktivizēšana, spēju veidošana un apmācība” un “Projektu saturiskā uzraudzība”, trīs VRG – “komunikācija par projektu īstenošanu” jomā, viena – VRG “projektu pieteikumu kārtu izsludināšana, organizēšana, komunikācija par pieteikumu sagatavošanu”. Piemēram, viena VRG ar vienu no mazākajiem finansējumiem norādīja, ka “finansējums pietika 1,2 darbinieku slodzei, kancelejai un internetam. Transporta izmaksas tika segtas no privātajiem līdzekļiem, norādot, ka plānošanas periods beidzās jau janvārī, veiksmīgi pabeidzot projektu kārtas un izbeidzot darba attiecības”.

Jāvērš uzmanība, ka 2023.–2027. gada plānošanas periodam, salīdzinot ar 2014.–2022.gada periodu, par 38,3 milj. *euro* jeb 40 % samazināts kopējais ELFLA LEADER finansējums (salīdzinot ar 2014.–2020.gada periodu, finansējums samazināts par 19,3 milj. *euro* jeb 25 %).¹⁶⁴ Ņemot vērā reģionālās attīstības principu, 30 VRG ir samazināts kopējais finansējums (samazinājums no 11 % līdz 65 %), savukārt 21 VRG samazinājās finansējums darbības nodrošināšanai un aktivizēšanai (no 3 % līdz 59 %). Par finansējuma VRG darbības nodrošināšanai izmaiņām katras VRG līmenī skatīt 1. pielikuma 2. attēlā.

Atbilstoši Lauku atbalsta dienesta sniegtajiem datiem jaunajā plānošanas periodā VRG, kuras administrē divus fondus, finansējums darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai aprēķināts pēc citiem principiem, kā rezultātā iepriekšējo 20 % vietā būs pieejams no 7,1 % līdz 8,5 % no kopējā EJZAF un ELFLA finansējuma VRG stratēģiju īstenošanai, no 4,6 % līdz 5,5 %, ieskaitot arī finansējumu ostu infrastruktūras attīstībai. Turpretī VRG, kuras administrē tikai ELFLA pasākumu, finansējums būs 17 % no kopējā ELFLA finansējuma stratēģiju īstenošanai. Norādāms, ka visas sešas VRG aptaujā norādīja, ka EJZAF finansējuma sadales principi nebija skaidri un pamatoti.

Saskaņā ar Zemkopības ministrijas sniegto skaidrojumu *euro izteiksmē piekrastes VRG finansējums vidēji ir par 100 tūkst. euro lielāks nekā finansējums pārējām grupām, kas to saņem no ELFLA. Līdz ar to nevar uzskatīt, ka paredzētais finansējuma apjoms būtu mazāks, nekā nepieciešams VRG attiecīgo darbību veikšanai. Finansējuma aprēķins balstīts uz iepriekšējā perioda VRG veikto izmaksu izvērtējumu VRG*

teritorijās, pierēķinot tam inflācijas koeficientu.¹⁶⁵ Neskatoties uz lūgumu iesniegt pamatojošos dokumentus, minētie aprēķini netika iesniegti.

Minētā pieeja radījusi situāciju, ka dažām VRG ar līdzīgu finansējumu to darbības nodrošināšanai jāadministrē būtiski lielāks finansējums stratēģiju īstenošanai (ELFLA un EJZAF projekti un teritorijas aktivizēšana). Piemēram, ar finansējumu ap 430 tūkst. euro vienai VRG jāadministrē stratēģija par pieejamo finansējumu 2,1 milj. euro apmērā, citai VRG, kura administrē divus fondus – 6,0 milj. euro apmērā. Finansējuma aprēķinus skatīt 1.pielikuma 2.attēlā.

2023.–2027. gada plānošanas periodā palielinātas maksimālās atalgojuma likmes, vienlaikus, vairākām VRG samazināts finansējums darbības nodrošināšanai, aktualizējot jautājumu par resursu pietiekamību visu plānošanas periodu. Piemēram, viena VRG, kas administrē ELFLA finansējumu, revīzijā norādīja, ka šajā plānošanas periodā visticamāk finansējums VRG darbības nodrošināšanai būs pietiekams trīs gadiem, ātrāk noslēdzot plānošanas periodu. Minētajā gadījumā, apvienojoties divām VRG, finansējums darbības nodrošināšanai, salīdzinot ar 2014.-2022.gada periodu, samazinājās par 116 tūkst.euro jeb 37%, lai arī iedzīvotāju skaits VRG teritorijā palielinājās divas reizes. Vienlaikus vairākām VRG jaunajā plānošanas periodā palielinās finansējums VRG darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai, samazinoties kopējam ELFLA finansējumam stratēģijas īstenošanai. Piemēram, vienai VRG finansējums stratēģijas īstenošanai samazinās par 1 milj.euro, finansējums darbības nodrošināšanai nedaudz pieaudzis. Norādāms, ka 2023.gada sākumā minētā VRG nebija izlietojusi tai pieejamo iepriekšējā perioda finansējumu.

Iepriekš minētais norāda uz nepieciešamību nodrošināt skaidrākus finansējuma aprēķinus, tostarp faktiski nepieciešamos pamata izdevumus, ņemot vērā gan gadījumus, kad VRG administrē vienu fondu, gan divus fondus. Norādāms, ka ir valstis, kurā finansējums VRG darbības uzturēšanai tiek aprēķināts, ņemot par pamatu bāzes finansējumu, kas ir vienāds visām VRG, kuram papildus tiek aprēķināts finansējums, ņemot vērā, piemēram, iedzīvotāju skaitu, teritorijas lielumu, VRG darbības rezultātus.

Resursu efektīvas izmantošanas nolūkos VRG būtu **daudz vairāk jāizmanto iespējas kooperēties savā starpā, iespēju robežās centralizējot biedrības darbības uzturēšanas izdevumus**. Šobrīd šādas iniciatīvas ir vērojamas atsevišķās VRG. Aptaujas dati liecina, ka daudz vairāk jāveicina izpratnes palielināšana par iespēju lielākā apmērā izmantot izdevumu apvienošanu. Tikai 14 VRG saskata iespējas, kā varētu efektīvāk darboties VRG, no kurām tikai dažas sniedza piemērus, kur jau tiek veikta kopdarbība vai varētu būt izmantota, pamatā sadarbība ir izmantota lektoru piesaistē (sadarbības projektu ietvaros). Savukārt 12 no 35 VRG nesaskata iespēju darboties efektīvāk, četras sniedza atbildi “grūti pateikt”.

Revidentu skatījumā, VRG primāri jādomā, kā stiprināt VRG kapacitāti, kas ir būtisks faktors lielākai kopienas noturībai ilgtermiņā. Pirmkārt, piesaistot papildu finansējumu, lai mazinātu atkarību no LEADER/SVVA finansējuma. Otrkārt, VRG būtu īpaši atbalstāma un veicināma VRG sadarbība, piemēram, piesaistot vienu speciālistu uz vairākām VRG, piemēram, grāmatvedi, sabiedrisko attiecību speciālistu, juristu, lektoru, speciālistu iepirkumu jautājumos, dizaineri, mārketinga speciālistu, starptautisko projektu koordinātoru u.c., veicot kopēju iepirkumu par pētījumiem (teritoriālā sadalījumā), aptauju veikšanu u.tml. Treškārt, resursu efektīvu izmantošanu veicinātu kopīgu mācību organizēšana gan pašu kapacitātes palielināšanai, gan teritorijas uzņēmējiem un citām mērķgrupām.

Ieteikumi

Lai veicinātu kvalitatīvu vietējās attīstības stratēģiju izstrādi visās VRG, Zemkopības ministrijai atlases komitejai nodrošināt stratēģiju kvalitāti raksturojošo elementu¹⁶⁶ un to savstarpēju saskaņotības vērtēšanu.

Lai LEADER/SVVA finansējums tiktu mērķtiecīgāk novirzīts atbilstoši LEADER/SVVA principiem, Zemkopības ministrijai sadarbībā ar VRG ieviest vienotus un skaidrus principus, kā tiek finansēti pašvaldību projekti, kas saistīti ar pašvaldībām noteikto funkciju nodrošināšanu.

Lai palielinātu uz sabiedrības vajadzībām balstītu pieeju un padarītu iedzīvotājiem ērtu dažādu iesaistes instrumentu izmantošanu, Zemkopības ministrijai iniciēt un sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās

attīstības ministriju nodrošināt pašvaldības līdzdalības budžeta pārvaldības koplietošanas platformas izmantošanu arī LEADER/SVVA pasākumiem.

Lai nodrošinātu visu VRG pilnvērtīgu darbību visā 2023.-2027. gada periodā un turpmākajā periodā, Zemkopības ministrijai sadarbībā ar VRG apzināt situāciju, veikt aprēķinus par nepieciešamo finansējumu VRG darbības nodrošināšanai un nepieciešamības gadījumā rast risinājumus.

Lai ievērotu labas pārvaldības principus, Zemkopības ministrijai nodrošināt atklātu un izsekojamu lēmumu pieņemšanu par LEADER/SVVA pasākumu un organizēt regulāru VRG viedokļu, apmierinātības apzināšanu.

Zemkopības ministrijas viedoklis

Zemkopības ministrija izsaka pateicību Valsts kontrolei, jo īpaši Ceturtajam revīzijas departamentam, par izrādīto interesi un sagatavoto apjomīgo un būtisko izvērtējumu un ieteikumiem LEADER un sabiedrības virzītas vietējās attīstības (turpmāk – SVVA) pieejas pasākumu pārvaldības un īstenošanas pilnveidošanā un sniedz sekojošu viedokli:

Par veikto revīziju: vai revīzija bija nepieciešama un vai tā veikta īstajā brīdī (laikā):

Ministrija uzskata, ka revīzija bija nepieciešama, tādējādi papildinot ministrijas veikto analīzi par LEADER un SVVA pieejas īstenošanu Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda atbalsta pārejā uz jauno plānošanas periodu. Revīzija tika veikta par plānošanas periodu 2014.–2020.gadam, vienlaikus tajā iekļauti ieteikumi LEADER/SVVA pieejas īstenošanai 2021.–2027.gadam plānošanas periodam. Ziņojuma saņemšanas brīdī liela daļa LEADER/SVVA ieviešanas sagatavošanas darbi jau ir paveikti, tostarp sadarbībā ar partneriem darba grupās, kā arī izmantojot citas atklātas komunikācijas formas, ietverot arī normatīvajos aktos noteikto sabiedrības līdzdalības procesu, izstrādātas tiesību aktos ietvertās un ietveramās normas, finansējuma sadales principi, vietējo rīcības grupu (turpmāk – VRG) un vietējās attīstības stratēģiju atlases kritēriji (apstiprināti abu fondu uzraudzības komitejās), kā arī atlasītas VRG, kuras saskaņā ar normatīvajiem aktiem un, vadoties no Agrosursu un ekonomikas institūta sadarbībā ar ministriju, Lauku atbalsta dienestu, biedrību “Latvijas Lauku forums” (turpmāk – LLF) un VRG izstrādātajām vadlīnijām, gatavo vietējās attīstības stratēģijas.

Par revīzijas secinājumiem, īsumā izklāstīt Zemkopības ministrijas viedokli par iemesliem Valsts kontroles konstatētajām problēmām:

Zemkopības ministrija piekrīt, ka LEADER/SVVA pārvaldību ir iespējams pilnveidot, tāpēc regulāri analizē notiekošos procesus, ņemot vērā arī sadarbībā ar partneriem iegūto informāciju un uzkrātos datus par pieejas īstenošanu.

2014.–2020.gadam plānošanas periodā Lauku attīstības programmas 2014.–2020.gadam (turpmāk – LAP) un Rīcības programmas zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020.gadam (turpmāk – ZRP) nepārtrauktās novērtēšanas ietvaros ir veikti vairāki attiecīgi LEADER un SVVA pieejas īstenošanas novērtējumi, tostarp ievērojot ES regulējumā noteiktās prasības un nosacījumus, kā rezultātā procesi, ieskaitot pārvaldības sistēmu, tika pilnveidoti jau iepriekšējā plānošanas perioda laikā, pāreju uz nākamo periodu veicot jau ar pilnveidotu sistēmu.

Ministrijai ir svarīgi saglabāt LEADER/ SVVA īstenošanas no apakšas uz augšu vērsto pieeju, tāpēc būtisku uzmanību pievēršam normatīvo aktu nosacījumu un citu regulējumu izstrādē, lai tie būtu sabalansēti ar vietējās iniciatīvas attīstības iespējām, nenoslāpējot to ar pārmērīgu administratīvo slogu, kas var rasties pārregulācijas rezultātā.

LEADER/SVVA pieejas pārvaldība ir komplicēta, Latvijā darbojas 35 VRG, kuras īsteno savā darbības teritorijā sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju. Lai arī ministrija un Lauku atbalsta dienests regulāri nodrošina metodisko atbalstu, sniedz skaidrojumus un atbildes uz VRG jautājumiem, kā arī skaidrojumi tiek nosūtīti rakstiski, tāpat tiek saņemta no VRG līdzdalība atbalsta programmu, normatīvo aktu izstrādē, kā liecina Ziņojumā minētais, tomēr ne visām VRG izdodas nodrošināt vienlīdz kvalitatīvu darbību.

Saistībā ar Ziņojumā izdarītajiem secinājumiem, ka ministrija nepietiekamā apmērā nodrošina informācijas apmaiņu ar VRG un informācijas atklātību, ministrija norāda, ka papildus valsts pārvaldes normatīvajos aktos noteiktajam sabiedrības līdzdalības procesam, ņemot vērā aktuālos jautājumus, ministrija organizē skaidrojošus seminārus VRG sadarbībā ar Valsts Lauku tīklu un Zivsaimniecības sadarbības tīklu, piedalās LLF organizētajos VRG pasākumos, kā arī organizē tiešsaistes seminārus un izmanto citus komunikācijas rīkus, tostarp sniedzot atbildes elektroniski uz uzdotajiem jautājumiem, atbilstoši noteiktajai kompetencei rosina to apspriešanu arī tādā konsultatīvā institūcijā kā Zivsaimniecības konsultatīvā padome. Piemēram, 2023. gada laikā ministrija sniegusi VRG noderīgu informāciju, piedalījusies diskusijās, atbildējusi uz

jautājumiem vairāk kā 10 pasākumos un tiešsaistes semināros, kā arī papildus sagatavoti rakstiski skaidrojumi uz VRG uzdotajiem jautājumiem.

Ministrija ir piesardzīga attiecībā uz Ziņojumā izdarītajiem secinājumiem un ieteikumiem, kas saistīti ar finansējuma pieejamību pasākuma administrēšanai un tieši VRG darbības nodrošināšanai. Plānošanas periodā 2021.–2027.gadam kopumā ir samazinājies Latvijai pieejamo fondu finansējums, tajā skaitā programmu administrēšanai, komunikācijai, ieskaitot mērķgrupu aktivizēšanu un informācijas izplatīšanu, uzraudzībai un novērtēšanai. VRG darbības nodrošināšana ir viens no programmu pasākumu administrēšanas elementiem, kuram būtu jābūt sabalansētam ar pārējo pasākumu samazinātajiem administrēšanas izdevumiem, kā arī atbilstošiem attiecīgo VRG mērķgrupu kapacitātes apjomam un aktivitātei kopumā. Tāpēc ministrija augstu novērtē izpratni un pienesumu, ko fondu finansējuma sadales nosacījumu izstrādes procesā darba grupās, sabiedrības līdzdalības procesā, kā arī izmantojot citas komunikācijas formas, ir veikuši partneri, ieskaitot LLF un VRG, tādējādi nodrošinot uz vienlīdzīgiem objektīviem kritērijiem balstītus, pārskatāmus un kompromisā balstītus finansējuma sadales principus. Normatīvajos aktos ietvertu principu saskaņošanas process ir publiski pieejams un izsekojams tiesību aktu portālā, kurā arī redzams visu pušu saskaņojums.

Saistībā ar Ziņojumā izdarītajiem secinājumiem par rezultātu rādītāju izvirzīšanu un uzkrāšanu vēršam uzmanību, ka rezultātu rādītāju sistēma atbilst Eiropas Savienības (turpmāk – ES) regulējumā noteiktajām prasībām. Rezultātu rādītāju kopu nosaka attiecīgais ES fondu regulējums, dati tiek uzkrāti un saskaņā ar ES regulējumā noteiktajām prasībām katru gadu tiek ziņoti Eiropas Komisijas (turpmāk - EK) izveidotā kopējā informācijas sistēmā (SFC), kā arī iekļauti ikgadējā LAP un ZRP īstenošanas ziņojumā, kuru izvērtē un apstiprina arī LAP un ZRP Uzraudzības komitejas, kā arī pārrunāti ar EK ikgadējās izvērtēšanas sanāksmēs. Papildus rezultātu rādītājiem, kas ietverami attiecīgajā fondu programmā, Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēmā tiek uzkrāti projektu dati, kuru uzkrājamo apjomu LAP un ZRP īstenošanā nosaka ES regulējums, un šādi projektu līmeņa dati saskaņā ar ES regulējumu katru gadu tiek sniegti EK. Pārējo LEADER/SVVA uzkrājamo datu apjoms noteikts līdzsvarojot to ar administratīvo slogu, t.i. ņemot vērā to, ka LEADER/SVVA ietvaros tiek īstenoti salīdzinoši neliela apjoma projekti ar maksimālo attiecināmo izmaksu apjomu, piemēram, uzņēmējdarbības projektiem līdz 100 tūkstošiem *euro*, ar publisko atbalstu sedzot tikai daļu (piemērojamā atbalsta intensitāte) no izmaksām.

Ziņojumā secināts, ka ZRP SVVA finansējums pamatā novirzīts teritoriju labiekārtošanai. Tomēr ņemot vērā pieejamos datus, piemēram, par ZRP SVVA ietvaros īstenotajiem projektiem, lielākā daļa, t.i. 79% no visa finansējuma, īstenoti kā sabiedriskā labuma projekti ar tiešu atbalstu ES regulējumā noteiktajiem SVVA mērķiem piekrastes vides resursu vairošanai vai izmantošanai, kā arī klimata pārmaiņu mazināšana (47% finansējuma), tāpat arī zvejas un jūras kultūras mantojuma izmantošanas veicināšanai (32% finansējuma). Šos sabiedriskā labuma projektus pārsvarā veikušas pašvaldības, tādējādi sniedzot ieguldījumu kā vides ilgtspējas nodrošināšanā, tā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā, kas tādējādi tiešā veidā arī veido uzņēmējdarbības vidi un veicina uzņēmējdarbības attīstību teritorijā.

Saistībā ar Ziņojumā iekļautajiem secinājumiem par necaurskatāmu un publiski nepieejamu papildus finansējuma piešķiršanu VRG vietējās attīstības stratēģiju īstenošanai periodā no 2014.–2020. gadam ministrija vērš uzmanību, ka papildus finansējuma piešķiršana, kas saistīta ar finansējuma pārdali ZRP ietvaros, vienmēr ir saistīta ar koleģiālu ZRP Uzraudzības komitejas, kuras sastāvu noteicis Ministru kabinets 17 institūciju pārstāvniecībā, lēmumu, kurš publiski ir pieejams ministrijas tīmekļa vietnē un tajā fiksēts, ka finansējuma pārdale rosināta pēc konsultācijām ar LLF un VRG. Saskaņā ar elektroniskajā saskaņošanā norādīto pamatojumu finansējuma pārdale rosināta, lai sekmētu ZRP izvirzīto mērķu sasniegšanu, tajā skaitā, lai veicinātu zivsaimniecības produktu pievienotās vērtības kāpināšanu, ekonomisko attīstību Baltijas jūras piekrastes teritorijā, sekmētu vides resursu kvalitatīvu izmantošanu un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu. Normatīvajos aktos iekļautās normas tiek saskaņotas MK noteiktajā procedūrā, ievērojot arī sabiedrības līdzdalības procedūru. Savukārt, VRG normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā papildus saņemto finansējumu tālāk izlieto atbilstoši tās vietējās attīstības stratēģijā ietvertajiem principiem.

Par revīzijas ieteikumiem - vai Valsts kontroles ieteikumi ir saprotami un vai tie palīdzēs uzlabot iestādes darbu:

Revīzijas ieteikumi ministrijai ir saprotami un skaidri, un tie palīdzēs pilnveidot LEADER/SVVA pasākumu pārvaldību un īstenošanu, ko veic VRG. Vienlaikus jāmin, ka liela daļa LEADER/SVVA ieviešanas sagatavošanas darbi jaunajā plānošanas periodā no 2023.–2027.gadam ir jau paveikti.

Uzlabojumi, ministrijas ieskatā, būtu nepieciešami novērtēšanas sistēmā. Atbilstoši Eiropas Komisijas ieteikumiem Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna 2023.–2027.gadam izvērtēšanas plānā paredzēts Agroresursu un ekonomikas institūtam 2024. gadā uzdot sagatavot vadlīnijas LEADER/SVVA pievienotās vērtības novērtējuma veikšanai.

Par revīzijas ieteikumu ieviešanu – kādas darbības plānots veikt Zemkopības ministrijā, lai veicinātu ... (īss ieteikumu izklāsts)?

Lai nodrošinātu revīzijas ieteikumu ieviešanu, ministrija plāno veikt izpildes termiņos ieteikumu ieviešanai norādītās darbības. Ieteikumi palīdzēs pilnveidot LEADER/SVVA pārvaldības sistēmu Latvijā.

Revīzijas raksturojums, kritēriji un metodes

Revīzijas mērķis

Izvērtēt, vai Eiropas Savienības fondu LEADER/SVVA pasākums Latvijā tiek pārvaldīts un īstenots efektīvi?

Juridiskais pamatojums

Lietderības revīzija “Par LEADER pasākumu realizāciju, izmantojot ELFLA un EJZF finansējumu” ir veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles Ceturtā revīzijas departamenta 2022. gada 14. februāra revīzijas grafiku Nr. 2.4.1-7/2022.

Revīziju veica revīzijas grupas vadītāja vecākā valsts revidente juriste Dace Teiviša, vecākā valsts revidente Inese Gatiņa, valsts revidenti Viktorija Sprance un Valentīns Persaņš (līdz 2022.gada augustam).

Revidentu un revidējamās vienības atbildība

Valsts kontroles revidenti ir atbildīgi par revīzijas ziņojuma sniegšanu, kas pamatojas uz revīzijas laikā gūtiem atbilstošiem, pietiekamiem un ticamiem revīzijas pierādījumiem.

Zemkopības ministrija, Lauku atbalsta dienests ir atbildīgi par normatīvo aktu ievērošanu un revidentiem sniegtās informācijas patiesumu.

Revīzijas apjoms

Revīzija ir veikta saskaņā ar Latvijas Republikā atzītiem starptautiskajiem revīzijas standartiem.

Revīzija plānota un veikta tā, lai iegūtu pietiekamu pārliecību, ka Eiropas Savienības fondu LEADER/SVVA pasākums Latvijā tiek pārvaldīts un īstenots efektīvi, nodrošinot prioritātes – veicināt vietējo attīstību lauku teritorijā un palielināt nodarbinātību un teritoriālo kohēziju piekrastes teritorijā – sasniegšanu un LEADER/SVVA principu ievērošanu.

Revīzijas apjomā ir iekļauta Zemkopības ministrija kā ELFLA un EJZF vadošā iestāde un Lauku atbalsta dienests kā ELFLA un EJZF maksājumu iestāde, kas ir atbildīgas par LEADER/SVVA pasākumu.

Revīzija veikta par laika posmu no 2014. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 30. decembrim. Pilnīga priekšstata iegūšanai par atsevišķiem jautājumiem informācija apkopota arī par laiku ārpus minētā perioda.

Revīzijas apjoma ierobežojumi

Revīzijā tika vērtēta Zemkopības ministrijas, Lauku atbalsta dienesta sniegtā informācija. Revīzijā netika veiktas pārbaudes par ministriju un iestāžu sniegtās informācijas atbilstību faktiskajai situācijai.

Revīzijā netika vērtētas Lauku atbalsta dienesta kā ES fondu maksājumu iestādes darbības,¹⁶⁷ kā arī VRG darbība LEADER/SVVA projektu pieteikumu atbilstības nosacījumu pārbaudē.¹⁶⁸

Revīzijas metodes

Revīzijā izmantotas šādas galvenās metodes:

- ❖ intervijas ar Zemkopības ministrijas, Lauku atbalsta dienesta, VRG pārstāvjiem, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Labklājības ministrijas, Finanšu ministrijas pārstāvjiem;
- ❖ intervijas ar biedrības “Latvijas Lauku forums”, Konsultāciju centra, Institūta, Pārresoru un koordinācijas centra, biedrības “Latvijas Pilsoniskā alianse”, Latvijas Pašvaldības savienības pārstāvjiem;

- ❖ apkopoti un analizēti ar LEADER pasākuma īstenošanu saistīti ES un nacionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumenti, ES fondu programmu iepriekšējā un šī plānošanas perioda ex-ante, ex-post novērtējumi, pašvaldību attīstības dokumenti, normatīvie akti un to anotācijas, analizēti Eiropas Revīzijas palātas ziņojumi un veikta sarakste ar Eiropas Revīzijas palātu;
- ❖ analizēta starptautiskā pieredze, Eiropas Lauku attīstības tīkla un Eiropas Zivsaimniecības sadarbības tīkla vadlīnijas, pētījumi, darba grupu materiāli, publikācijas plašsaziņas līdzekļos, statistikas dati u.c.;
- ❖ VRG aptauja un sniegto datu analīze;
- ❖ VRG ikgadējo ziņojumu datu par laika posmu no 2015. gada līdz 2021. gadam, Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēmu datu par ELFLA un EJZF finansētiem LEADER/SVVA projektiem, VRG publicētās informācijas Lauku atbalsta dienesta elektroniskās pieteikšanās sistēmā apkopojums un analīze;
- ❖ Latvijas iedzīvotāju, izņemot Rīgas pilsētas, aptauja.

Revīzijas kritēriji

Revīzijas galvenais jautājums – Vai Eiropas Savienības fondu LEADER/SVVA pasākums Latvijā tiek pārvaldīts un īstenots efektīvi?

Šīs revīzijas ietvaros ar **efektivitāti** tiek saprasta – LEADER/SVVA pasākums tiek pārvaldīts un īstenots tā, lai nodrošinātu un sekmētu LEADER/SVVA mērķu sasniegšanu. Ar LEADER/SVVA mērķiem tiek saprasti mērķi vairākos līmeņos: (1) nacionālajos politikas plānošanas dokumentos, (2) VRG attīstības stratēģijās noteiktie mērķi; (3) LEADER/SVVA pievienotā vērtība kā mērķis, kas rodas LEADER/SVVA pieejas, tajā skaitā septiņu principu pareizas ieviešanas rezultātā.

Revīzijas jautājums	Noteiktais kritērijs	Kritērijs ir sasniegts/nav sasniegts?
1. Vai LEADER/SVVA pasākums tiek pārvaldīts efektīvi?		
1.1. Vai nacionālā līmenī ir skaidri noteikta LEADER/SVVA atbalsta loma lauku un piekrastes teritoriju attīstībā?	<p>Politikas plānošanas dokumentos noteikti tādi mērķi un rezultatīvie rādītāji, kas skaidri definē LEADER/SVVA ietekmi uz vietējo teritoriju attīstību.</p> <p>Mērķi un rezultatīvie rādītāji ir atbilstoši un pietiekami, lai novērtētu LEADER/SVVA pasākumu.¹⁶⁹</p>	⊗ Kritērijs nav izpildīts. 2014.–2022. gada perioda ES fondu programmās LEADER/SVVA pasākuma ietekmi raksturojošie rezultatīvie rādītāji (izvēlēti no ES kopējās rādītāju kopas) ir nepilnīgi, lai varētu novērtētu ar LEADER/SVVA LAP un EJZF plānoto mērķu sasniegšanu, LEADER/SVVA pieeju raksturojošus sasniedzamos rādītājus.
1.2. Vai izveidotā LEADER/SVVA pasākuma uzraudzības un novērtēšanas sistēma nodrošina iespēju pārlicināties par LEADER/SVVA mērķu sasniegšanu?	<p>Ir nodrošināta vienota un sistematizēta informācijas apkopošana par VRG darbību rezultātiem, tajā skaitā dati ir pilnīgi, korekti, tos var apkopot un salīdzināt.</p> <p>Nacionālā līmenī tiek veikta VRG stratēģiju izpildes un VRG darbības sistemātiska novērtēšana,¹⁷⁰ kuras rezultāti tiek ņemti vērā turpmāku lēmumu pieņemšanai.</p>	<p>⊗ Kritērijs nav izpildīts. Nav ieviesta vienota un sistematizēta informācijas apkopošana par VRG darbību rezultātiem. Lai arī VRG ik gadu iesniedz Lauku atbalsta dienestā ziņojumus par darbības rezultātiem, ministrijā dati netiek apkopoti un analizēti.</p> <p>⊗ Kritērijs ir izpildīts daļēji. 2018. gadā veikts VRG starpposma novērtējums par to darbības rezultātiem, kā arī Institūta pētījums par VRG stratēģijām. Vienlaikus revīzijā konstatētais liecina, ka Zemkopības ministrijas veiktās darbības nebija pietiekamas, lai veicinātu pētījumā norādīto trūkumu novēršanu.</p>
1.3. Vai LEADER/SVVA pasākuma pārvaldības sistēma veicina pēc iespējas labāku rezultātu sasniegšanu?	<p>Izveidota tāda LEADER/SVVA pasākuma pārvaldība, kas motivē VRG definēt un sasniegt VRG stratēģijās noteiktos mērķus un radīt pēc iespējas lielāku LEADER pievienoto vērtību.</p> <p>VRG ir nodrošināts pietiekams metodiskais atbalsts dažādos ar stratēģijas īstenošanu saistītos jautājumus (piemēram, par projektu atlases kritēriju definēšanu un piemērošanu, sabiedrības līdzdalības organizēšanu vietējās attīstības stratēģijas izstrādē).</p>	<p>⊗ Kritērijs nav izpildīts. VRG atlases un finansējuma piešķiršanas sistēma nav tāda, kas veicinātu VRG darboties pēc iespējas efektīvāk.</p> <p>⊗ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Saskaņā ar VRG aptaujas datiem 80 % grupu norādīja, ka bija nodrošināts metodiskais atbalsts.</p> <p>Vienlaikus aptaujā norādītie komentāri un revīzijā sniegtās atbildes liecina, ka līdzšinējais metodiskais atbalsts daudzās jomās nav bijis pietiekams.</p>
2. Vai VRG darbības mērķtiecīgi veicina savas teritorijas attīstību un nodrošina LEADER/SVVA mērķu sasniegšanu?		

Revīzijas jautājums	Noteiktais kritērijs	Kritērijs ir sasniegts/nav sasniegts?
<p>2.1. Vai VRG vietējās attīstības stratēģijās nodrošina skaidru un mērķtiecīgu pieeju LEADER/SVVA mērķu sasniegšanai?</p>	<p>VRG vietējās attīstības stratēģijās:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ir noteiktas skaidras prioritātes / īpaši atbalstāmas vajadzības¹⁷¹ un tās ir sarindotas prioritārā kārtībā; - mērķi un to sasniedzamie rādītāji ir savstarpēji saskaņoti un atbilstoši;¹⁷² - ir sasaiste starp dažādiem stratēģijas elementiem (vajadzības / prioritātes, mērķi, rezultatīvo rādītāju sistēma, projektu atlases kritēriji, finansējums);¹⁷³ - veikto mērķu un rezultatīvo rādītāju izmaiņu pamatojums ir izsekojams. 	<p>⊙ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Lai arī izlasē iekļauto VRG stratēģijās ir ietvertas atsevišķas īpaši atbalstāmas vajadzības, kopumā nav noteiktas skaidras un fokusētas prioritātes dažādās attīstības jomās, tikai vienai no septiņām VRG ir noteikti detalizēti sasniedzamie rīcību rādītāji, kā arī lielākoties nav nodrošināta visu stratēģijas elementu savstarpēja korelācija, piemēram, bieži vien definētās vajadzības neparādās sasniedzamajos rezultātos vai projektu atlases kritērijos.</p> <p>Kopumā informācija par dažādu stratēģijā veikto izmaiņu pamatojumu nav vērtējama kā pietiekami atklāta un izsekojama – informācija par izmaiņu pamatojumu ne stratēģijās, ne citur publiski netiek norādīta, arī Valsts kontrolei dažas VRG nesniedza informāciju par atsevišķu izmaiņu pamatojumu.</p>
<p>2.2. Vai VRG pieeja projektu atlasē nodrošina LEADER/SVVA mērķu sasniegšanu?</p>	<p>Projektu vērtēšanas kritēriju definēšana un atlases process nodrošina:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skaidru projektu vērtēšanas kritēriju definēšanu; - sasaisti ar iepriekš noteiktām vajadzībām/ prioritātēm un politikas plānošanas dokumentos noteiktiem LEADER/SVVA mērķiem;¹⁷⁴ - tādu projektu atlasī, kas sekmē LEADER/SVVA būtisku principu/mērķu sasniegšanu; - vienotu un izsekojamu pieeju projektu atlasē. 	<p>⊙ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Izlases veidā iekļautās VRG pamatā ir ietvērušas atlases kritērijus, kas paredz darbavietu radīšanu, kopdarbību, ilgtspēju/dzīvotspēju un inovatīvus risinājumus, tomēr bieži vien šiem kritērijiem nav lielāka ietekme projekta novērtējumā, ne vienmēr arī tiek noteikti tādi kritēriji, kas vērsti uz iepriekš noteiktām vajadzībām.</p> <p>Lai arī ir sekmēts atbalsts darbavietu radīšanai un produktu un pakalpojumu dažādošanai, būtu mērķtiecīgāk jāveicina inovatīvu projektu, jaunu uzņēmumu, kopprojektu pieaugums un atbalsts dažādām mazāk aizsargātām mērķgrupām, veicinot to sociālo iekļaušanu.</p> <p>Dažās VRG saskaņā ar projektu vērtējumiem konstatētas arī interpretācijas atšķirības tādiem projektu atlases kritērijiem, kas ir viennozīmīgi interpretējami vai ir būtiski LEADER/SVVA mērķu sasniegšanā.</p>
<p>2.3. Vai ir skaidra pašvaldību loma LEADER/SVVA finansējuma izmantošanai?</p>	<p>Vietējās attīstības stratēģijās vai citos dokumentos ir noteikti un tiek īstenoti skaidri sadarbības principi ar pašvaldībām to īstenoto projektu finansēšanai.¹⁷⁵</p> <p>Esošais tiesiskais regulējums ir optimāls, lai nodrošinātu skaidru pieeju VRG līmenī pašvaldību īstenoto projektu finansēšanai no LEADER/SVVA.</p>	<p>⊗ Kritērijs nav izpildīts. Vietējās attīstības stratēģijās nav noteikti skaidri (sadarbības principi) nosacījumi, kādā apmērā un pie kādiem nosacījumiem tiks piešķirts LEADER/SVVA finansējums pašvaldību īstenotiem projektiem.</p> <p>⊗ Kritērijs nav izpildīts. Ņemot vērā, ka tiesiskais regulējums neparedz ierobežojumus LEADER/SVVA finansējuma saņemšanai, VRG pašvaldību projektiem piešķirušas finansējumu līdz pat 77 % no kopējā ELFLA aktivitātē “Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas” (sabiedriskā labuma projekti) piešķirtā finansējuma. Valsts kontroles ieskatā, šī nav labā prakse.</p>

Revīzijas jautājums	Noteiktais kritērijs	Kritērijs ir sasniegts/nav sasniegts?
2.4. Vai vietējās attīstības stratēģijas balstās uz plašu un dažādu iedzīvotāju grupu iesaisti?	Vietējo attīstības stratēģiju izstrādē ir apzināts plašs iedzīvotāju skaits un dažādas mērķgrupas, to problēmas un vajadzības.	<p>⊙ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Ne visas VRG organizēja dažādus un plašus sabiedrības iesaistes pasākumus stratēģiju izstrādes laikā. Papildus revīzijā konstatēta normatīvā regulējuma trūkums, kas noteiktu skaidru procesu, kādā VRG jāveic sabiedrības iesaiste un procesa dokumentēšana.</p>
	Vietējo attīstību stratēģijās ir vērojama korelācija starp iedzīvotāju identificētajām problēmām/vajadzībām un stratēģijā noteikto pieeju.	<p>⊙ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Izlases veida pārbaudes liecina, ka VRG ne vienmēr nodrošinājušas sasaisti starp stratēģijā norādītajām vajadzībām un turpmāko pieeju, vienlaikus kopumā iespēja pārliecināties par sabiedrības līdzdalības konkrētiem rezultātiem (izteiktajām vajadzībām, to biežumu, priekšlikumiem u.tml.) stratēģijās un biedrību pieejamajā dokumentācijā bija ļoti atšķirīgā un ierobežotā apmērā. Tikai divas VRG Valsts kontrolei varēja iesniegt detalizētus informācijas apkopojumus par pasākumu norisi un to rezultātiem, citās informācija pieejama daļēji, nav pilnīga vai nav saglabājusies.</p>
2.5. Vai VRG mērķtiecīgi veic savas teritorijas aktivizēšanas pasākumus?	VRG ir noteikušas sasniedzamos mērķus un rezultātīvos rādītājus teritorijas aktivizēšanas jomā un regulāri tiek veikts novērtējums par progresu.	<p>⊗ Kritērijs nav izpildīts. Izlases vieda pārbaudes liecina, ka VRG stratēģijās nav noteikušas sasniedzamos rādītājus teritorijas aktivizēšanas jomā.</p>
	Visas VRG bijušas aktīvas savas teritorijas aktivizēšanā.	<p>⊙ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Revīzijā apkopotie dati liecina, ka laika posmā no 2016.–2021. gadam VRG aktivizēšanas pasākumi bijušas būtiski atšķirīgā apmērā – finansējuma VRG darbības nodrošināšanai ietvaros vairākas VRG šajā periodā organizējusi vairāk nekā 50, kamēr citas nevienu teritorijas aktivizēšanas pasākumu (neskaitot seminārus par projektu kārtu).</p>
	VRG nodrošina vispusīgu un aktuālu normatīvajā aktā ¹⁷⁶ noteikto informāciju par savu darbību un īstenoto sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas īstenošanu.	<p>⊙ Kritērijs ir izpildīts daļēji. Izlases veida pārbaudes liecina, ka ne visas VRG nodrošinājušas normatīvajā aktā noteiktās informācijas publiskošanu. Turklāt revīzijā konstatēs, ka normatīvā regulējuma vispārīgais formulējums radījis plašas interpretācijas iespējas, kas pieļauj informācijas publiskošanu būtiski atšķirīgā apmērā. Revīzijā konstatētais liecina, ka būtu jāpaplašina VRG tīmekļa vietnē publiskojamās informācijas apmērs.</p>
	Sabiedrības informētība par LEADER pasākumu un VRG aktivitātēm vērtējama kā augsta.	<p>⊗ Kritērijs nav izpildīts. SKDS aptaujas dati liecina, ka tikai 1 % respondentu ļoti labi zina, 7 % – kopumā zina, bet ne sīkumos, un 20 % – ir tikai dzirdējuši par LEADER pasākumu, bet neko</p>

Revīzijas jautājums	Noteiktais kritērijs	Kritērijs ir sasniegts/nav sasniegts?
	Kritērijs tiek uzskatīts par izpildītu, ja iedzīvotāju informētības līmenis ir virs 50 %.	tuvāk par to nezina, savukārt 67 % respondentu par šo pasākumu nebija dzirdējuši.

Sektora vadītājs

Uldis Kalniņš

Departamenta direktore

Inga Vilka

ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI
PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO
PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU

Termini un skaidrojumi

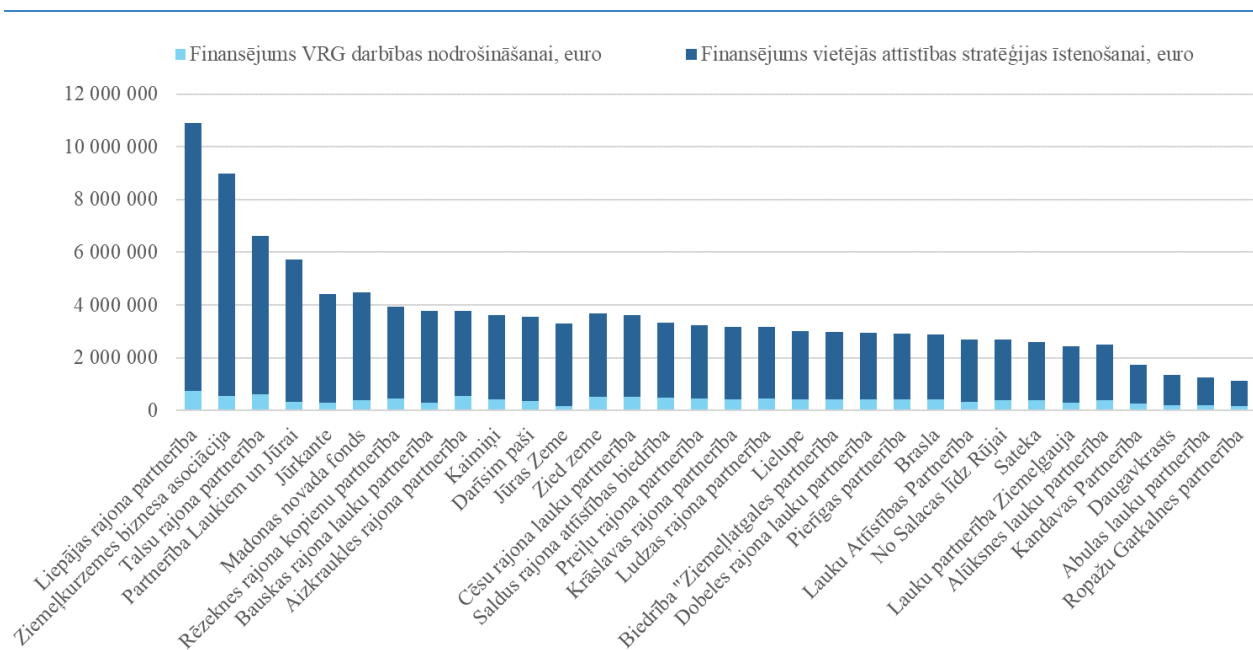
Saīsinājums/ termins	Skaidrojums
EJZAF	Eiropas Jūrlietu, zvejniecības un akvakultūras fonds
EJZF	Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds
ELFLA	Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
ESF	Eiropas Sociālais fonds
Institūts	Atvasināta publiska persona "Agroresursu un ekonomikas institūts"
Lauku attīstības programma	Latvijas Lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam
LEADER	Mērķtiecīgas un koordinētas rīcības lauku ekonomikas attīstībai (no franču valodas – <i>Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale</i>)
SVVA	Sabiedrības virzīta vietējā attīstība, kas turpina īstenot LEADER principus. SVVA raksturīga vairāku fondu izmantošana, lielāka saskaņotība starp dažādām nozarēm, mijiedarbība starp laukiem un pilsētām, atbalstot daudzveidīgus un inovatīvus risinājumus sarežģītiem izaicinājumiem lauku teritorijās un spēcīnot vietējos resursus. Papildus ELFLA un EJZF, citās ES dalībvalstīs SVVA īstenošanā tiek piesaistītas investīcijas arī no ERAF un ESF ¹⁷⁷ .
Konsultāciju centrs	SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”
SVID	Situācijas analīzes metode, kurā apskata analizējamās lietas stiprās un vājās puses, kā arī iespējas un draudus.
Valsts Lauku tīkls	Izveidots ar mērķi nodrošināt tīklošanos valsts līmenī starp lauksaimniecības un lauku attīstības jomas organizācijām, iestādēm, konsultantiem, pētniekiem, lauksaimniekiem, mežsaimniekiem un citiem lauku teritorijā iesaistītajiem. Atbalsta punkts Lauku attīstības programmas īstenošanai. To uztur SIA “Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”.
Valsts zivsaimniecības sadarbības tīkls	Izveidots ar mērķi apvienot esošos un jaunus dalībniekus zivsaimniecības nozarē, nodrošināt informācijas plūsmu starp tiem, uzlabot sadarbību un veicināt labu piemēru un prakses apmaiņu, kā arī sekmēt attīstību zivsaimniecības teritorijās. To uztur SIA “Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”.
Vietējās attīstības stratēģija	VRG izstrādāts vietējās teritorijas attīstības dokuments, kas 2014.–2022.gada periodā atbilst Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumos Nr.125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” noteiktām prasībām.
VRG	Vietējā rīcības grupa – biedrība vai nodibinājums, kas atbilst Biedrību un nodibinājumu likumam un 2014.–2022.gada periodā Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumos Nr.125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” noteiktām prasībām. Vietējo organizāciju un lauku iedzīvotāju apvienība, sabalansēta grupa, kas ietver valsts un privātā sektora dalībniekus, kas var mobilizēt visas pieejamās prasmes un resursus.
ZRP vai Zivsaimniecības rīcības programma	Rīcības programma zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020.gadam

Pielikumi

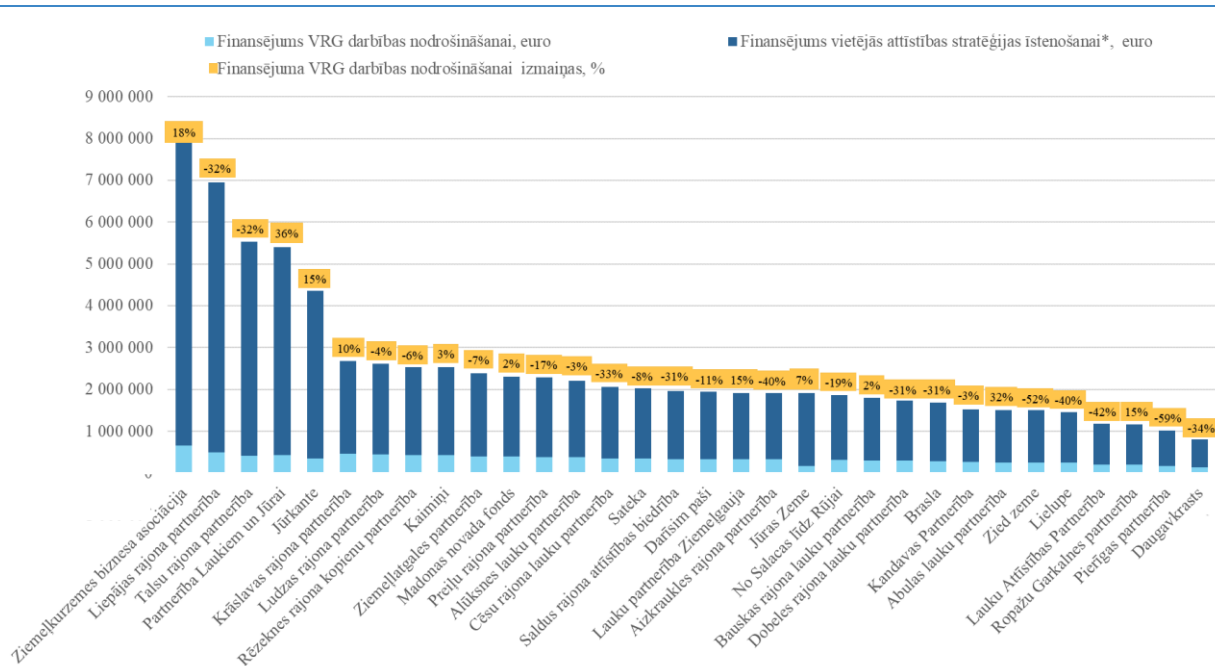
1. pielikums. LEADER/SVVA finansējums 2014.–2022., 2023.–2027.gada periodā.

1. tabula. Finansējums LEADER/SVVA pasākumu īstenošanai 2014.–2022. gada periodā, milj. euro.

Pasākuma /aktivitātes nosaukums	2014.–2020. (sākotnējā versija)	2014.–2020. (grozījumi)	2014.–2022. (kopā ar Pārejas/papildu atbalstu)
ELFLA 19. pasākums “Atbalsts LEADER vietējai attīstībai (SVVA)”, tajā skaitā:	79 088 514	79 088 514	101 546 609
19.1. Sagatavošanās atbalsts (<i>vietējās stratēģijas izstrādei</i>)	320 000	320 000	841 935
19.2. Atbalsts darbību īstenošanai saskaņā ar SVVA stratēģiju (<i>finansējums projektu konkursiem</i>)	57 755 005	62 824 545	83 391 603
19.3. Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība (<i>VRG sadarbības projektiem</i>)	9 183 410	4 113 869	3 869 370
19.4. VRG darbības nodrošināšana, teritorijas aktivizēšana	11 830 100	11 830 100	13 443 701
EJZF SVVA finansējums, tajā skaitā:	15 233 504		25 233 404
EJZF 43.02. pasākums “Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju īstenošana” (<i>projektu konkursiem</i>)	14 700 000		24 700 000
EJZF 43.04. pasākums “Sadarbības pasākumi” (<i>VRG sadarbības projektiem</i>)	533 504		533 504
Kopā ELFA/EJZF	94 322 018		126 780 013

1. attēls. VRG ELFLA un EJZF finansējums 2014.–2022. gada periodā, euro.

2. attēls. VRG ELFLA, EJZAF finansējums 2023.–2027. gada periodā (euro), finansējuma darbības nodrošināšanai izmaiņas 2023.–2027.gada periodā (pieciem gadiem), salīdzinot ar 2014.–2022.gada periodu (septiņiem gadiem) (%).¹⁷⁸

* - neskaitot EJZAF finansējumu ostu infrastruktūras attīstībai

2.pielikums.VRG darbības rezultāti 2016.–2022.gadā.

1.tabula. Īstenoto inovatīvo, kopprojektu un projektu jaunu uzņēmumu atbalstam skaits ELFLA 19.21 aktivitātē “Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas”¹⁷⁹

VRG nosaukums	Kopējais projektu skaits	Inovatīvo projektu skaits VRG vērtējumā	Inovatīvo projektu īpatsvars (%)	Kopprojektu skaits	Kopprojektu īpatsvars (%)	Projektu jaunu uzņēmumu* atbalstam skaits	Projektu jaunu uzņēmumu atbalstam īpatsvars (%)**
Biedrība "Abulas lauku partnerība"	36	13	36 %	3	8 %	2	7 %
Biedrība "Aizkraukles rajona partnerība"	77	26	34 %	0	0 %	12	24 %
Biedrība "Alūksnes lauku partnerība"	40	22	55 %	0	0 %	10	34 %
Biedrība "Bauskas rajona lauku partnerība"	64	32	50 %	0	0 %	6	14 %
Biedrība "Cēsu rajona lauku partnerība"	70	21	30 %	0	0 %	9	16 %
Biedrība "Darīsim paši"	64	23	36 %	0	0 %	11	22 %
Biedrība "Daugavpils un Ilūkstes novadu partnerība "Kaimiņi""	49	16	33 %	1	2 %	5	14 %
Biedrība "Dobeles rajona lauku partnerība"	42	37	88 %	0	0 %	5	19 %
Biedrība "Gaujas Partnerība"	13	6	46 %	0	0 %	5	45 %
Biedrība "Jūras Zeme"	19	8	42 %	0	0 %	5	56 %
Biedrība "Jūrkante"	30	12	40 %	0	0 %	0	0 %
Biedrība "Kandavas Partnerība"	37	15	41 %	2	5 %	3	19 %
Biedrība "Krāslavas rajona partnerība"	62	20	32 %	0	0 %	9	21 %
Biedrība "Lauku Attīstības Partnerība"	56	15	27 %	2	4 %	4	11 %
Biedrība "Lauku partnerība "Lielupe""	78	38	49 %	2	3 %	9	19 %
Biedrība "Lauku partnerība Sēlija"	61	14	23 %	0	0 %	5	12 %
Biedrība "Lauku partnerība Ziemeļgauja"	64	14	22 %	0	0 %	7	14 %
Biedrība "Liepājas rajona partnerība"	82	23	28 %	1	1 %	14	25 %
Biedrība "Ludzas rajona partnerība"	51	20	39 %	0	0 %	3	10 %
Biedrība "No Salacas līdz Rūjai"	37	10	27 %	1	3 %	5	18 %
Biedrība "Partnerība "Daugavkrasts""	23	13	57 %	0	0 %	5	31 %
Biedrība "Partnerība laukiem un jūrai"	27	8	30 %	2	7 %	2	11 %
Biedrība "Pierīgas partnerība"	78	33	42 %	0	0 %	16	33 %
Biedrība "Preiļu rajona partnerība"	62	24	39 %	1	2 %	4	12 %
Biedrība "Rēzeknes rajona kopienu partnerība"	54	28	52 %	2	4 %	6	18 %
Biedrība "Ropažu Garkalnes partnerība"	20	13	65 %	0	0 %	3	25 %
Biedrība "Sateka"	86	40	47 %	0	0 %	8	16 %
Biedrība "Stopiņu un Salaspils partnerība"	17	10	59 %	0	0 %	2	17 %
Biedrība "Talsu rajona partnerība"	39	7	18 %	2	5 %	8	31 %
Biedrība "Vidzemes lauku partnerība "Brasla""	69	18	26 %	0	0 %	7	15 %
Biedrība "Ziemeļlatgales partnerība"	74	28	38 %	1	1 %	10	25 %
Biedrība "Ziemeļkurzemes biznesa asociācija"	51	12	24 %	0	0 %	6	20 %
Nodibinājums "Madonas novada fonds"	105	13	12 %	2	2 %	17	24 %
Publisko un privāto partnerattiecību biedrība "Zied zeme"	63	20	32 %	0	0 %	11	25 %
Salduš rajona attīstības biedrība	38	21	55 %	1	3 %	1	5 %
Kopā	1838	673	37 %	23	1 %	235	19 %

*Projekta iesniegšanas brīdī uzņēmuma dibināšanas laiks līdz 1 gadam, **no projektu skaita, kuros projekta pieteicēji bijuši uzņēmumi (1207).

2.tabula. Īstenoto inovatīvo, kopprojektu, piekrastes zvejniecības un projektu jaunu uzņēmumu atbalstam skaits EJZF 43.02 pasākuma aktivitātēs uzņēmējdarbības atbalstam¹⁸⁰

VRG nosaukums	Kopējais projektu skaits	Inovatīvo projektu skaits	Īpatsvars (%)	Kopprojektu skaits	Piekrastes zvejniecības projektu skaits	Īpatsvars (%)	Projektu jaunu uzņēmumu* atbalstam skaits	Īpatsvars (%)
Biedrība "Jūras Zeme"	5	3	60 %	0	0	0 %	3	60 %
Biedrība "Jūrkante"	8	4	50 %	0	0	0 %	0	0 %
Biedrība "Liepājas rajona partnerība"	27	7	26 %	0	8	30 %	4	15 %
Biedrība "Partnerība laukiem un jūrai"	28	11	39 %	0	1	4 %	4	14 %
Biedrība "Talsu rajona partnerība"	19	3	16 %	0	1	5 %	3	16 %
Biedrība "Ziemeļkurzemes biznesa asociācija"	15	3	20 %	0	6	40 %	1	7 %
Kopā	102	31	30 %	0	16	16 %	15	15%

3.tabula. VRG iesniegtie dati par atsevišķiem projektu rezultātiem 2016.–2022.gadā.¹⁸¹

VRG nosaukums	Uzņēmējdarbības projekti, kas					Sabiedriskā labuma projekti, kas:			
	kopējais projektu skaits ¹⁸²	radīja "attīstības" izrāvienu ¹⁸³	vērsti uz jauniešu sociālo iekļaušanos/aktivitātēm ¹⁸⁴	vērsti uz sociāli mazaizsargāto mekgrupu iekļaušanos ¹⁸⁵	veicinājuši sociālo uzņēmējdarbību	kopējais projektu skaits	vērsti uz jauniešu sociālo iekļaušanos/aktivitātēm	vērsti uz sociāli mazaizsargāto mekgrupu iekļaušanos	uzlabojuši pieejamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem ¹⁸⁶
Biedrība "Abulas lauku partnerība"	36	2	0	0	0	75	5	15	0
Biedrība "Aizkraukles rajona partnerība"	77	23	4	3	0	79	5	11	0
Biedrība "Alūksnes lauku partnerība"	40	2	0	0	0	56	19	12	5
Biedrība "Bauskas rajona lauku partnerība"	64	54	9	11	0	51	1	0	3
Biedrība "Cēsu rajona lauku partnerība"	70	30	0	0	0	90	38	0	35
Biedrība "Darīsim paši"	64	29	0	0	0	61	8	4	0
Biedrība "Daugavpils un Ilūkstes novadu partnerība "Kaimiņi!"	49	10	0	1	0	36	3	0	0
Biedrība "Dobeles rajona lauku partnerība"	42	44	2	6	0	55	9	15	0
Biedrība "Gaujas Partnerība"	13	4	4	1	0	12	4	0	0
Biedrība "Jūrkante"	38	5	3	0	0	59	0	12	2
Biedrība "Kandavas Partnerība"	37	9	0	0	0	69	5	3	0
Biedrība "Lauku Attīstības Partnerība"	56	56	2	2	0	35	2	4	4
Biedrība "Lauku partnerība "Lielupe!"	78	77	0	0	0	54	7	5	1
Biedrība "Lauku partnerība Sēlija"	61	12	0	0	1	86	3	8	2
Biedrība "Lauku partnerība Ziemeļgauja"	64	20	2	1	0	70	13	0	0
Biedrība "Liepājas rajona partnerība"	109	29	0	0	0	108	5	7	4
Biedrība "Ludzas rajona partnerība"	51	1	0	0	25	39	2	19	0
Biedrība "No Salacas līdz Rūjai"	37	6	1	1	1	70	3	1	4
Biedrība "Partnerība "Daugavkrasts!"	23	6	0	0	2	40	0	0	0
Biedrība "Partnerība laukiem un jūrai"	55	8	0	0	0	69	1	2	0
Biedrība "Pierīgas partnerība"	78	4	1	0	0	35	3	0	1
Biedrība "Preiļu rajona partnerība"	62	2	0	0	0	69	0	0	3
Biedrība "Ropažu Garkalnes partnerība"	20	8	0	0	0	18	6	2	2
Biedrība "Sateka"	86	6	0	0	0	37	16	15	1
Biedrība "Talsu rajona partnerība"	58	0	0	0	0	77	40	36	0
Biedrība "Vidzemes lauku partnerība "Brasla!"	69	14	0	0	0	59	2	2	0
Biedrība "Ziemeļlatgales partnerība"	74	4	14	0	1	102	7	33	1
Biedrība "Ziemeļkurzemes biznesa asociācija"	66	14	6	4	0	74	11	3	6
Nodibinājums "Madonas novada fonds"	105	8	0	0	0	116	24	27	2
Saldus rajona attīstības biedrība	38	4	0	0	0	56	12	1	1
Kopā	1720	491	48	30	30	1857	254	237	77

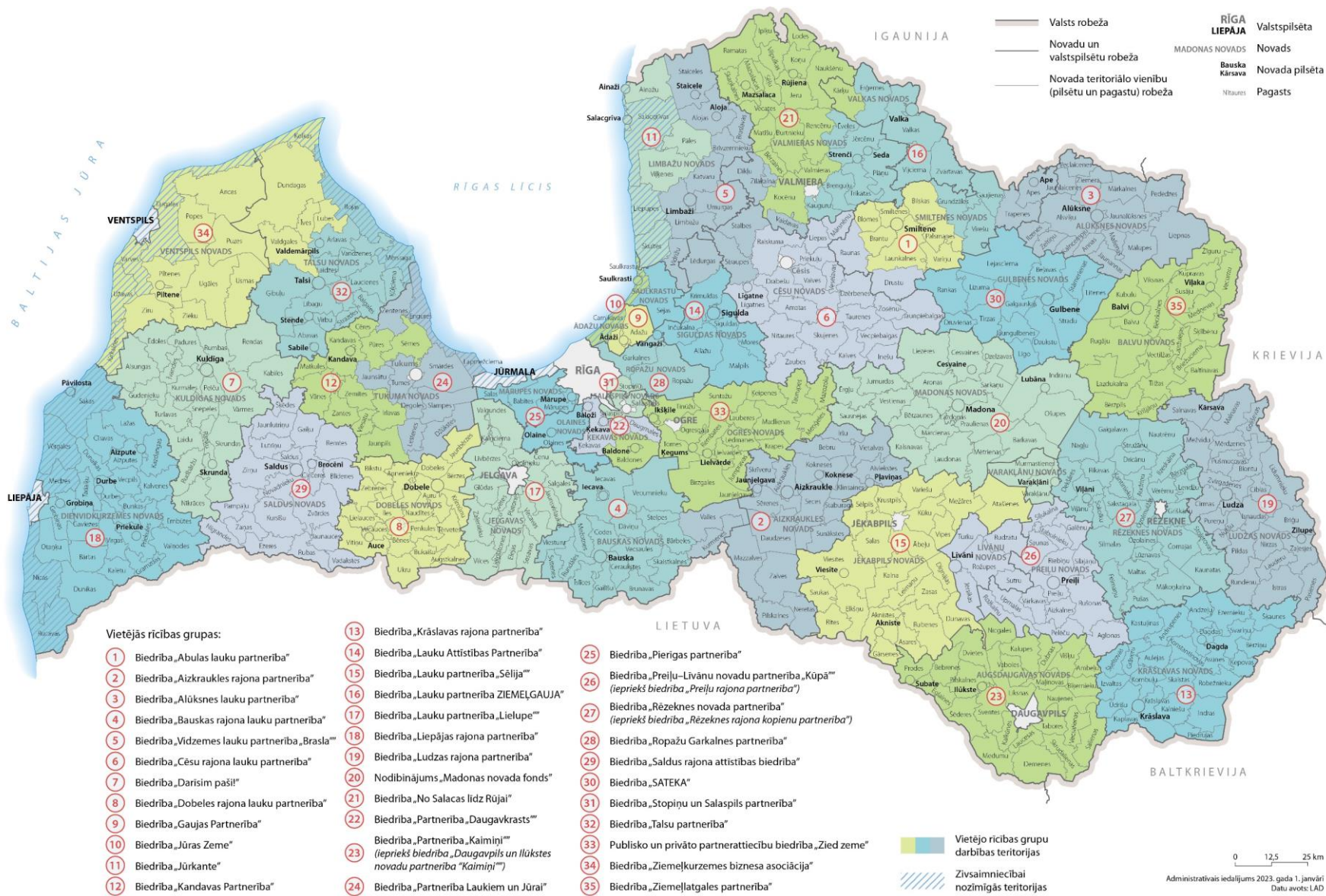
3.pielikums. Izlasē iekļauto vietējo rīcības grupu darbības rādītāju novērtējums 2016.–2022.gadā.

Vērtējuma kritērijs	VRG nr.1	VRG nr.2	VRG nr.3	VRG nr.4	VRG nr.5	VRG nr.6	VRG nr.7
Sabiedrības iesaistes pasākumi stratēģijas izstrādē							
Plašāka iedzīvotāju aptauja	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✗
Pasākumi (semināri, darbnīcas, forumi) lielākajās teritoriālajās vienībās (novados)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Pasākumi (semināri, darbnīcas) visās teritoriālajās vienībās (pagastos, lielākajās apdzīvotajās vietās)	✗	✗	✓	✓	✗	✗	✗
Darba grupas/fokusgrupas konkrētās tematiskajās jomās/interesu grupās	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓
Stratēģijas publiskā apspriešana	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓
Informācija vietējo rīcības grupu tīmekļa vietnē *							
Biedrības (VRG) statūti	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓
Padomes sastāvs (juridiskas personas nosaukums, fiziskas personas vārds, uzvārds), pārstāvniecība (kādas intereses pārstāv)	✗	✗	✓	⚠	✓	✓	✓
Padomes sēžu protokoli	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Informācija potenciālajiem biedriem (bez statūtiem)	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓
Informācija par biedru maksas apmēru	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓
Iespēja pieteikties <i>jaunumu</i> saņemšanai	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓
Atsauce uz biedrības sociālajiem kontiem	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✗
Biedrības gada pārskati	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✗
Ikgadējie ziņojumi par darbības rezultātiem	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✗

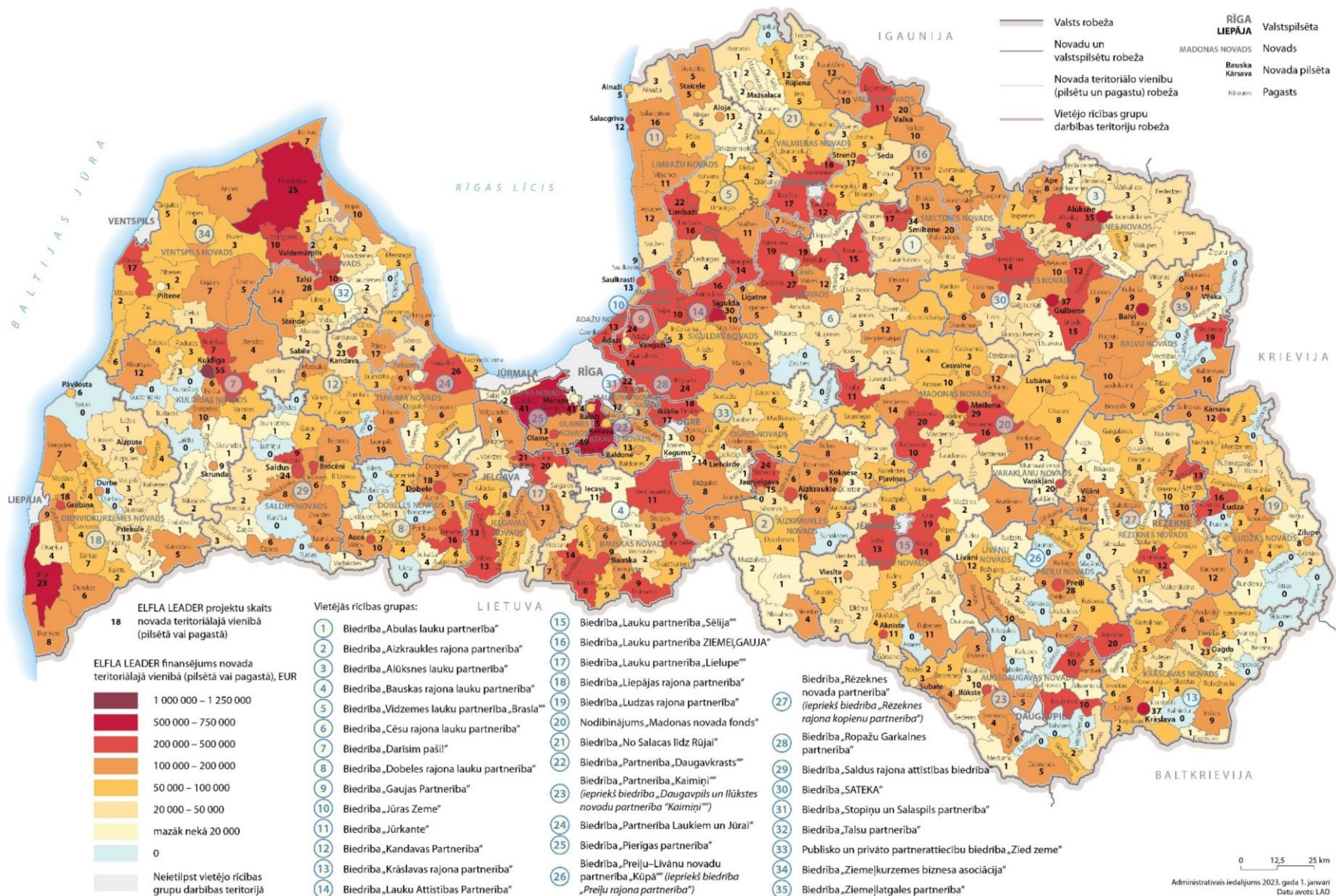
Vērtējuma skaidrojums: ✓ jā, ✗ nē, ⚠ daļēji

* Dati uz 2023.gada 17.aprīli.

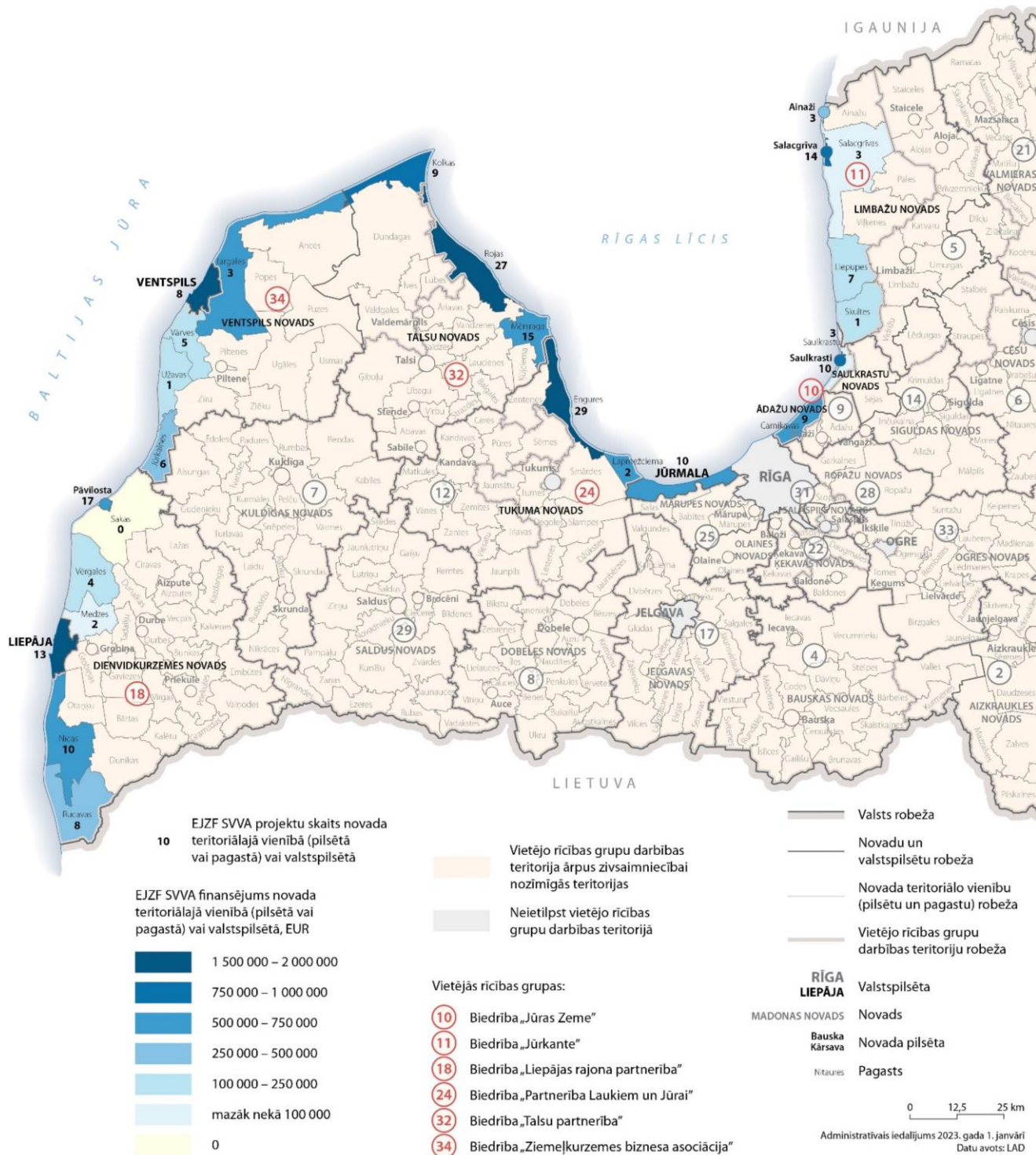
4. pielikums. Vietējo rīcības grupu darbības teritorijas 2014.–2022.gadā.

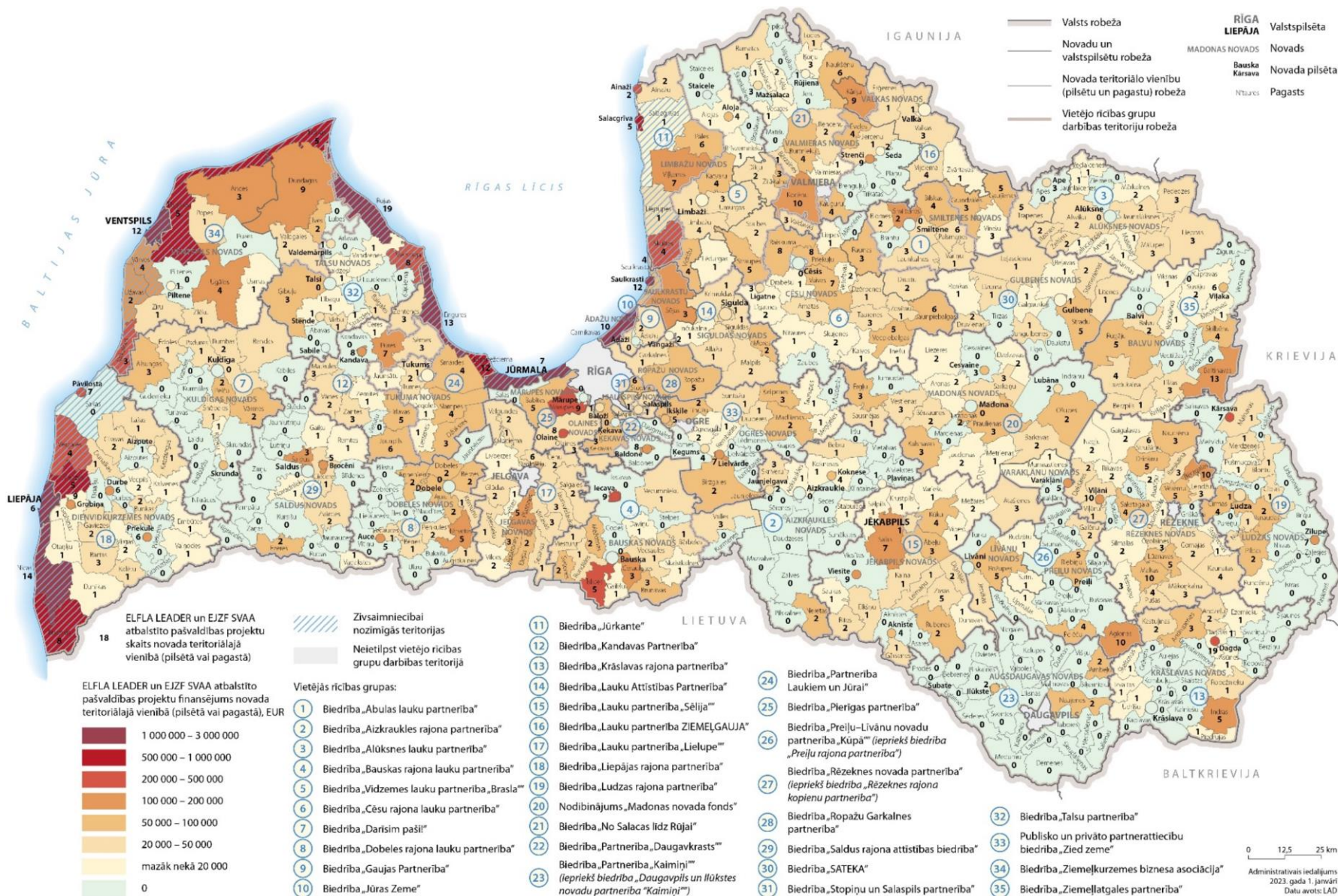
5. pielikums. ELFLA LEADER īstenoto projektu skaits un piešķirtais finansējums 2014.–2022.gadā.

6. pielikums. EJZF SVVA īstenoto projektu skaits un piešķirtais finansējums piekrastes teritorijās 2014.–2022.gadā.

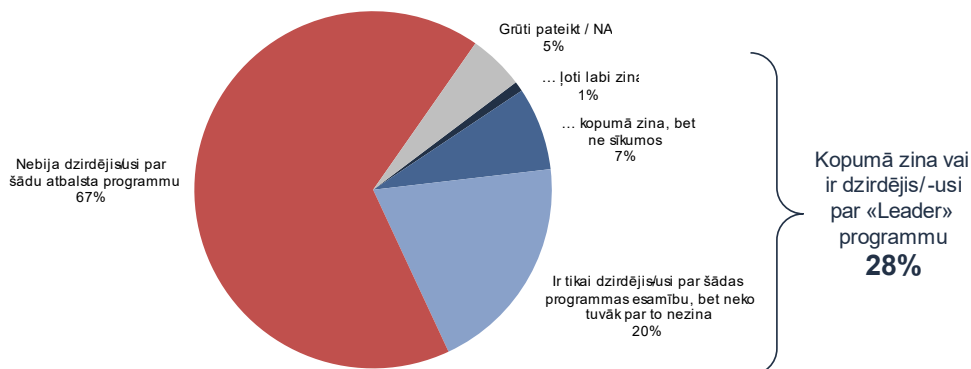
7. pielikums. ELFLA un EJZF LEADER/SVAA pašvaldību īstenoto un atbalstīto projektu skaits un finansējums 2014.–2022.gadā.

8. pielikums. SKDS aptaujas rezultātu apkopojums.

1. Informētība par Eiropas Savienības fondu «Leader» atbalsta programmu

«S1. Sakiet, ūdztu, vai Jūs zināt, kas ir Eiropas Savienības fondu «Leader» atbalsta programma? Vai Jūs to ...»

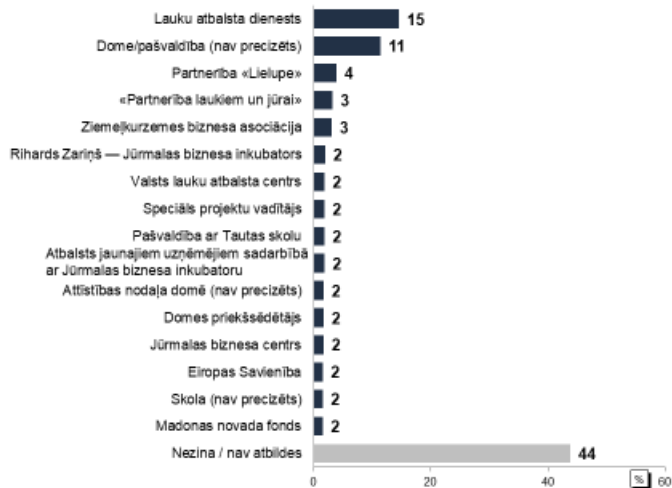

Bāze: visi respondenti, n=689

8

2. Atbildīgā iestāde/institūcija par «Leader» atbalsta programmu

«S2. Kas, Jūsaprāt, administrē/organizē «Leader» atbalsta programmu Jūsu apdzīvotajā vietā (pilsētā, novadā)?»

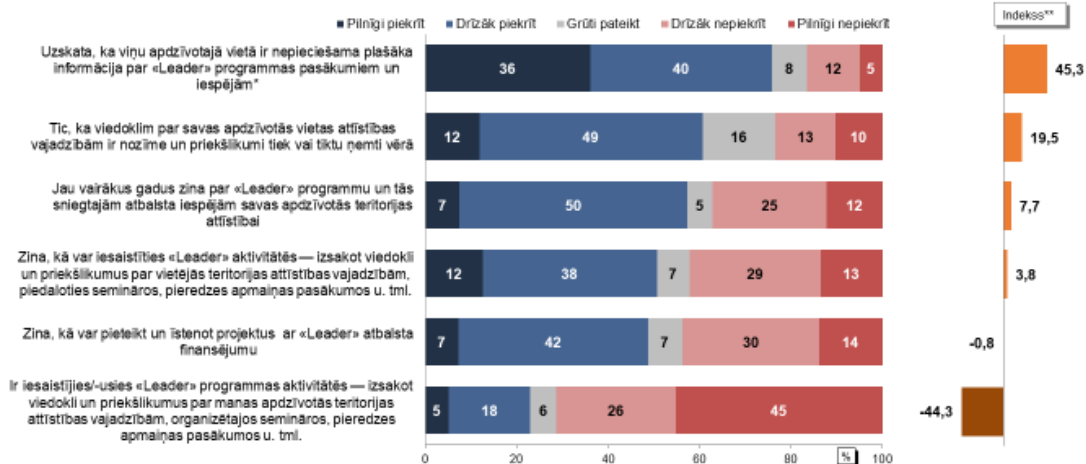

Bāze: respondenti, kuri kopumā zina, kas ir «Leader» atbalsta programma, n=58

10

3. Viedoklis par «Leader» atbalsta programmu

«S3. Tagad Jums nolasišu dažādus apgalvojumus par «Leader» atbalsta programmu, bet Jūs, lūdzu, par katru no tiem man pasakiet, vai Jūs šādam apgalvojumam pilnīgi piekritat, drīzāk piekritat, drīzāk nepiekritat vai arī pilnīgi nepiekritat!»

Bāze: respondenti, kuri kopumā zina, kas ir «Leader» atbalsta programma, n=58

*Uzskata, ka viņu apdzīvotajā vietā ir nepieciešama plašāka informācija par «Leader» programmas pasākumiem un iespējām (piemēram, personīga uzrunāšana e-pastā, telefoniski vai klātienē, mērķētas informācijas kampaņas skolās un citām iedzīvotāju grupām u. c.)

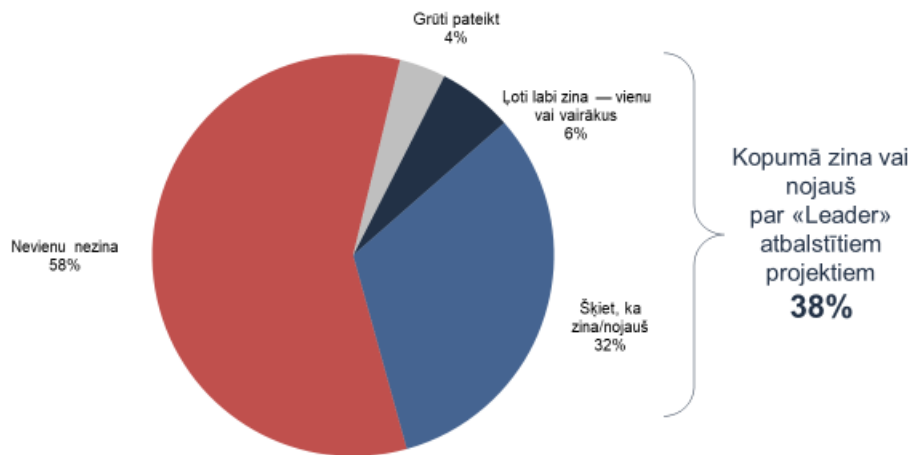
**Indekss aprēķināts, no pozitīvo vērtējumu īpatsvara atņemot negatīvo vērtējumu īpatsvaru, turklāt vērtējumu «Pilnīgi piekrit» un «Pilnīgi nepiekrit» īpatsvars reizināts ar 1, bet vērtējumu «Drīzāk piekrit» un «Drīzāk nepiekrit» — ar 0,5. Indeksa vērtības var būt robežās no -100 (gadījumā, ja visi respondenti snieguši negatīvu vērtējumu) līdz 100 (gadījumā, ja visi respondenti snieguši pozitīvu vērtējumu).
Atbilde «Grūti pateikt», aprēķinot indeksu, netiek ņemta vērā.

11

4. Informētība par «Leader» atbalsta programmas projektiem

«S4. Vai Jūs zināt, kādus konkrētus «Leader» atbalstītus projektus Jūsu pilsētā vai novadā?»

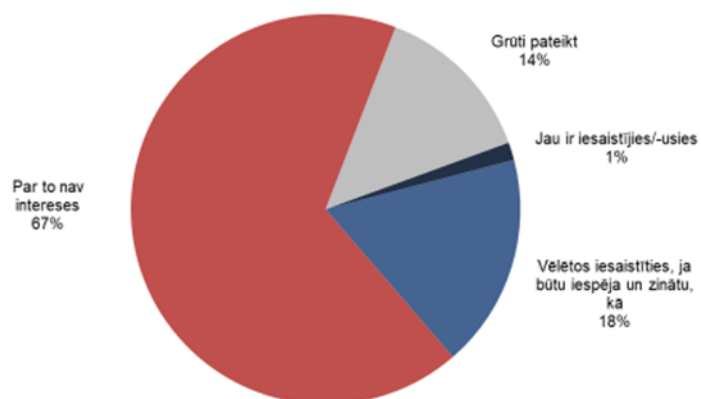
Bāze: respondenti, kuri zina vai ir dzirdējuši par «Leader» atbalsta programmu, n=194

12

6. Interese iesaistīties savas apdzīvotās teritorijas attīstības veicināšanas programmā «Leader»

«S6. Vai Jums būtu interese iesaistīties savas apdzīvotās teritorijas attīstības veicināšanas programmā «Leader», kura pamatā balstās uz iedzīvotāju iniciatīvu un darbību?»

Bāze: visi respondenti, n=689

Atsauces

- ¹ Konkrēta teritorija, no apakšas uz augšu, publiskā un privātā partnerība, inovācijas, integrācija, tīklošanās, sadarbība.
- ² Lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam, apstiprināta ar Eiropas Komisijas 13.02.2015. lēmumu.
- ³ Rīcības programma zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam, apstiprināta ar Eiropas Komisijas 17.12.2014. lēmumu.
- ⁴ Saskaņā ar Pilsoneības un migrācijas lietu pārvaldes datiem 01.07.2022., <https://www.pmlp.gov.lv/lv/fizisko-personu-registra-statistika-2022-gada> (skatīts 17.06.2023.).
- ⁵ ELFLA 2014.–2020. gada plānošanas periods pagarināts līdz 2022. gadam. EJZF 2014.–2020. gada plānošanas periods attiecībā uz LEADER pasākumu netika pagarināts, ir sācies 2021.–2027. gada plānošanas periods, bet LEADER tiek apgūts iepriekšējā fonda finansējums. ELFLA LEADER pasākumā tiek lietots apzīmējums LEADER, EJZF tiek lietots apzīmējums SVVA. Ziņojumā uztveramības dēļ attiecībā uz abiem fondiem tiks izmantots apzīmējums LEADER/SVVA.
- ⁶ Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 5. politikas mērķis “Iedzīvotājiem tuvāka Eiropa, veicinot visu veidu teritoriju un vietējo iniciatīvu ilgtspējīgu un integrētu attīstību”.
- ⁷ Piemēram, Valsts kontroles 2012. gada ziņojums Nr. 5.1-2-16/2012 “Eiropas Zivsaimniecības fonda atbilstība politikas plānošanas dokumentiem, normatīvajiem aktiem un efektivitāte”, Agroresursu un ekonomikas institūta atskaite “Lauku attīstības programma 2007-2013 LEADER pasākumu un 3.2.1. pasākuma rezultāti (iespēju robežās ietverot arī 2004-2006.g. periodu) un to ietekme uz uzņēmējdarbības attīstību lauku teritorijās”, 2014. gads.
- ⁸ Ministru kabineta 22.12.2015. noteikumu Nr. 769 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā” 11.2.8., 11.2.9. apakšpunkts (zaudējis spēku 01.05.2022.).
- ⁹ Neskaitot to, ka VRG jāspēj nodrošināt arī citus ar VRG uzturēšanu un teritorijas aktivizēšanu saistītus izdevumus.
- ¹⁰ Eiropas Zivsaimniecības reģionu tīkla vadlīnijas Nr.22 “Fit for the future A guide for effective FLAGs”, 2021.).
- ¹¹ “An evaluation of LEADER in Wales (summary)”, 2023, <https://www.gov.wales/evaluation-leader-wales>, (skatīts 06.05.2023.).
- ¹² Faktiski radītās darbavietas varēs izvērtēt, noslēdzoties projektu uzraudzības periodam. Šobrīd dati pieejami par projektu pieteikumos norādītajām plānotajām darbavietām. Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta datiem līdz 2023. gadam ir radītas 512 darbavietas.
- ¹³ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem līdz 2022.gada beigām ir īstenoti un apstiprināti 4321 projekti kopsummā par 73,9 milj. euro (projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”).
- ¹⁴ Tostarp pašvaldību padotības iestādēm, pašvaldību aģentūrām.
- ¹⁵ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem līdz 2022.gada beigām ir īstenoti un apstiprināti 305 projekti kopsummā par 23,3 milj. euro (projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”).
- ¹⁶ Tostarp pašvaldību padotības iestādes.
- ¹⁷ Izmaksātais un rezervētais finansējums īstenotajiem un apstiprinātajiem projektiem līdz 2022.gada beigām.
- ¹⁸ Biedrības “Liepājas rajona partnerība”, “Sateka”, “Jūras zeme”, “Dobeles rajona lauku partnerība”, “Bauskas rajona lauku partnerība”, “Daugavpils un Ilūkstes novadu partnerība “Kaimiņi””, “Ropažu Garkalnes partnerība”.
- ¹⁹ Projekti, kas radīja uzņēmējdarbības attīstības “izrāvienu”, projekti, kas vērsti uz jauniešu (15–25 gadi) sociālo iekļaušanos/iniciatīvām/aktivitātēm, sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto mērķgrupu sociālo iekļaušanos, projekti, kas veicinājuši sociālo uzņēmējdarbību, projekti, kas uzlabojuši pieejamību personām ar kustību traucējumiem (padarot pieejamas iepriekš nepieejamas ēkas, pakalpojumus) (2014.–2022.gada periodā), VRG aktivizēšanas pasākumu ietvaros un kā vadošās organizācijas sadarbības projektos īstenotie vai izmēģinātie jauninājumi /inovācijas (aktivizēšanas produkti), VRG īstenotie sadarbības projekti un citu finanšu instrumentu finansētie projekti, VRG pārstāvība pastāvīgā un/vai īstermiņa lēmēj vai konsultatīvā institūcijā (komisijā, darba grupā u.c.), VRG darbs ar kopienu līderiem (to identificēšanu, atbalstīšanu, spēcīnāšanu) (2016.–2022.gada periodā). LEADER administrēšanas izdevumu ietvaros un sadarbības projektu ietvaros VRG organizētie pasākumi, kas bija pieejami iedzīvotājiem (2016.–2021.gada periodā).
- ²⁰ Informācija Eiropas Lauku tīkla tīmekļa vietnē https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html (skatīts 06.11.2022.).
- ²¹ Eiropas Komisijas un ekspertu “Norādījumi vietējiem dalībniekiem par līdzdalību sabiedrības virzītā vietējā attīstībā”, 2014. https://ec.europa.eu/enrd/publications/community-led-local-development-local-actors_en.html (skatīts 12.05.2023.). Informācija Valsts Lauku tīkla tīmekļa vietnē <https://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader> (skatīts 06.03.2023.).
- ²² Eiropas Komisija, Lauksaimniecības un lauku attīstības ģenerāldirektorāts, C.4 nodaļa (2017): Vadlīnijas. LEADER/SVVA vērtēšana (turpmāk – EK 2017. gada vadlīnijas), https://ec.europa.eu/enrd/evaluation/publications/evaluation-leaderclld_en.html (skatīts 06.11.2022.).
- ²³ Informācija Valsts Lauku tīkla tīmekļa vietnē <https://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader> (skatīts 06.03.2023.).
- ²⁴ Plašāk skatīt Valsts Lauku tīkla tīmekļa vietnē <https://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader> (skatīts 06.03.2023.).

²⁵ Lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam, apstiprināta ar Eiropas Komisijas 13.02.2015. lēmumu (turpmāk – LAP 2014.–2020. gadam).

²⁶ Rīcības programma zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam, apstiprināta ar Eiropas Komisijas 17.12.2014. lēmumu (turpmāk – ZRP 2014.–2020. gadam).

²⁷ Informācija biedrības “Latvijas Lauku forums” tīmekļa vietnē, <https://laukuforums.lv/lv/par-llf>, (skatīts 06.03.2023.).

²⁸ Ministru kabineta 30.09.2014. noteikumu Nr. 599 “Noteikumi par Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda, Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai, Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda, kā arī par valsts un Eiropas Savienības atbalsta lauksaimniecībai un lauku un zivsaimniecības attīstībai finansējuma administrēšanu 2014.–2020. gada plānošanas periodā” 20. punkts.

²⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes (ES) 2014. gada 15. maija Regulas Nr.508/2014 par Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu (EJZF) un ar ko atceļ Padomes Regulas (EK) Nr.2328/2003, (EK) Nr.861/2006, (EK) Nr.1198/2006 un (EK) Nr.791/2007 un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 1255/2011 (turpmāk – Regula Nr. 508/2014) prasības, īpaši 78. panta 1. punkta “b” apakšpunkts.

³⁰ Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 2. panta pirmo daļu biedrība ir brīvprātīga personu apvienība, kas nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura.

³¹ Saskaņā ar Pilsionības un migrācijas lietu pārvaldes datiem 01.07.2022., <https://www.pmlp.gov.lv/lv/fizisko-personu-registra-statistika-2022-gada> (skatīts 17.06.2023.).

³² Biedrība “Preiļu-Līvānu novadu partnerība “Kūpā”” (iepriekš biedrība “Preiļu rajona partnerība”), biedrība “Partnerība Kaimiņi” (iepriekš biedrība “Daugavpils un Ilūkstes novadu partnerība “Kaimiņi”), biedrība “Rēzeknes novada partnerība” (iepriekš biedrība “Rēzeknes rajona kopienu partnerība”).

³³ Eiropas Parlamenta un Padomes (ES) 2013. gada 17. decembra Regulas (EK) Nr. 1305/2013 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA) un ar ko atceļ Padomes regulu (EK) Nr. 1698/2005 59. panta 5. punkts.

³⁴ Saskaņā ar publiski pieejamiem datiem pirms 2014.–2020. gada Pārejas perioda, <https://ldnet.eu/where-does-the-eu-share-of-clld-funding-come-from/> (skatīts 05.05.2023.).

³⁵ ELFLA un EJZF projekti, kuriem saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība”.

³⁶ Rollis I. “Ierosinājumi krīzes noturīgai valsts pārvaldībai”. 26.10.2022. Providus, <https://providus.lv/raksti/ierosinajumi-krizes-noturigai-valsts-parvaldibai/> (skatīts 06.11.2022.).

³⁷ Institūta “Vietējo rīcības grupu pašnovērtējuma rokasgrāmata”. 2015. https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/VRG_rokasgramata_2015.pdf (skatīts 06.11.2022.).

³⁸ Vācijā 01.12.2020. par teritorijas plānošanu, teritoriālo attīstību un/vai teritoriālo kohēziju atbildīgie ES dalībvalstu ministri vienojās par Teritoriālās attīstības darba kārtību 2030. gadam, <https://territorialagenda.eu/lv/> (skatīts 04.05.2023.).

³⁹ Informācija Eiropas Komisijas tīmekļa vietnē, https://agriculture.ec.europa.eu/news/long-term-vision-eus-rural-areas-launch-rural-pact-2021-12-20_en (skatīts 06.11.2022.).

⁴⁰ 2021.–2027. gada plānošanas periodā bija iespējams izvēlēties starp trīs teritoriālo investīciju veidiem: 1) integrētās teritoriju investīcijas (ITI); 2) vietējās rīcības grupas (SVVA); 3) nacionāli noteikts specifisks ieviešanas mehānisms.

⁴¹ Plašāk par dažādu ES fondu kombinācijām ES dalībvalstīs skatīt: <https://ldnet.eu/implementing-cohesion-policy-funds-through-multi-fund-clld/> (skatīts 06.11.2022.).

⁴² *CLLD in the 2014–2020 period: An Innovative Framework for Local Development* <https://ldnet.eu/clld-in-the-2014-2020-period-an-innovative-framework-for-local-development/> (skatīts 06.11.2022.).

⁴³ LAP 2014.–2020. gadam un ZRP 2014.–2020. gadam struktūra veidota atbilstoši vienotam programmu saturiskajam ietvaram visām ES dalībvalstīm, lai dati būtu viegli ģenerējami un konsolidējami ES līmenī. Taču šāda vairāk nekā 400 lapaspaušu gara programma veido ārkārtīgi sarežģītu, nepārskatāmu un grūti uztveramu ietvaru par atbalsta pasākumu mērķu, rādītāju, nosacījumu, sinerģiju un papildināmību ar citiem pasākumiem.

⁴⁴ ZRP 2014.–2020. gadam sākotnējā redakcija.

⁴⁵ ES kohēzijas politika atbalsta cilvēku ar invaliditāti, gados jaunāku un vecāku darba ņēmēju, mazkvalificētu darba ņēmēju, migrantu un mazākumtautību nelabvēlīgā situācijā esošos apgabalos dzīvojošu cilvēku un sieviešu sociālo iekļaušanu darba tirgū.

⁴⁶ Tajā skaitā 127 milj. euro subsidētām darbavietām bezdarbniekiem, atbalstam sociālajai uzņēmējdarbībai un atbalstam ilgstošajiem bezdarbniekiem. Plašāk par sociālās iekļaušanās politiku un prioritārā virziena “Veicināt sociālo iekļaušanu, apkarot nabadzību un jebkāda veida diskrimināciju” atbalsta pasākumiem skatīt ES fondu tīmekļa vietnēs: <https://www.esfondi.lv/sociala-ieklausana-nabadzibas-apkarosana>, <https://www.cfla.gov.lv/lv/9-sociala-ieklausana-un-nabadzibas-apkarosana>, <https://www.lm.gov.lv/lv/sociala-ieklausana-2>. (skatīts 06.15.2023.).

⁴⁷ LAP 2014.–2020. gadam Sākotnējais novērtējums (Ex-ante), <https://www.zm.gov.lv/lv/lap-2014-2020-sakotnejais-novertejums-ex-ante-un-strategiskais-ietekmes-uz-vidi-novertejums-sivn>.

⁴⁸ LAP programmas 2021.–2027. gada ex-ante novērtējumā (2.posma atskaite) sniegta norāde, ka programmā nav definēts, ko ietver termini “sociālā atstumtība” un “sociāli maznodrošinātās personas”, https://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/KLP%202023-2027%20EX-ANTE%20zinojums_1.posms_AREI_2020.pdf

⁴⁹ LAP 2014.–2020. gadam.

- ⁵⁰ Eiropas Revīzijas palātas īpašais ziņojums Nr. 5/2010 “LEADER pieejas lauku attīstībai īstenošana”, <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/NewsItem.aspx?nid=931>.
- ⁵¹ EK 2017. gada vadlīnijas.
- ⁵² “Lauku attīstības programma 2007-2013 LEADER pasākumu un 3.2.1. pasākuma rezultāti (iespēju robežās ietverot arī 2004-2006.g. periodu) un to ietekme uz uzņēmējdarbības attīstību lauku teritorijās”, 2014. gads.
- ⁵³ Eiropas Revīzijas palāta sniedza Eiropas Komisijai ieteikumu līdz 2023.gadam vispusīgi izvērtēt LEADER izmaksas un ieguvumus. Eiropas Revīzijas palātas īpašais ziņojums Nr. 10/2022 “Leader un sabiedrības virzīta vietējā attīstība veicināja vietējā līmeņa iesaisti, taču joprojām nav pietiekamu pierādījumu par papildu ieguvumiem”, https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR22_10/SR_Leader_LV.pdf (skatīts 02.05.2023.)
- ⁵⁴ Piemēram, ilgstošas administratīvās procedūras, papildu prasības projektu pieteicējiem un iespējamie interešu konflikti.
- ⁵⁵ Uzraudzība (monitorings) un novērtēšana nodrošina pierādījumu bāzi, kas ļauj vietējām rīcības grupām pārliecināties par vietējās stratēģiju attīstības loģiku, lai pārbaudītu, vai iecerētie rezultāti tiek sasniegti, un redzētu, kādi uzlabojumi ir nepieciešami. Uzraudzība konstatē iepriekš noteiktu mērķu/rādītāju – pasākumu, dalībnieku, projektu skaits – izmaiņas.
- ⁵⁶ Novērtējums “iziet ārpus” rezultatīvajiem rādītājiem, vērtējot gan rezultātus, gan identificējot plānotos un neplānotos efektus. Novērtēšana ir notiekoša vai pabeigta procesa plānošanas, īstenošanas un rezultātu periodisks novērtējums.
- ⁵⁷ EK 2017. gada vadlīnijas.
- ⁵⁸ EK 2017. gada vadlīnijas.
- ⁵⁹ Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumu Nr.125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” 47.4.3. apakšpunkts.
- ⁶⁰ Valsts kontroles 2012. gada ziņojums Nr. 5.1-2-16/2012 “Eiropas Zivsaimniecības fonda atbilstība politikas plānošanas dokumentiem, normatīvajiem aktiem un efektivitāte”.
- ⁶¹ Ikgadējo ziņojumu forma neparedz nodalīt pasākumus par projektu kārtām no citiem informējošiem un izglītojošiem pasākumiem, dalībnieku uzskaitē paredzēta tikai pasākumiem “semināri”, “darba grupas”, “pieredzes apmaiņas pasākumi”, kamēr pasākumiem “citi”, kur daudzām VRG ir liels aktivitāšu skaits, uzskaitē nav paredzēta. Mērķgrupas jānorāda trīs kategorijās, – bet tas nesniedz informāciju par darbu ar citām mērķgrupām un nav iespējams pārliecināties, vai NVO sektoru pārstāv viens nevalstiskās organizācijas biedrs vai nevalstisko organizāciju skaits. Pretēji Lauku atbalsta dienesta norādījumiem VRG aktivitāšu sadaļā ir iekļāvušas aktivitātes, kas veiktas sadarbības projektu ietvaros, viena grupa nav norādījusi datus kumulatīvi, kāda perioda vidū ir mainījusi datu norādīšanas metodoloģiju, viena grupa nav norādījusi dalībnieku skaitu pa mērķgrupām. Revīzijas laikā, revidentiem lūdzot precizēt datus, vairākas VRG norādīja, ka dati ikgadējos ziņojumos nebija korekti.
- ⁶² Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 24.04.2023. elektroniskā pasta vēstule Valsts kontrolei.
- ⁶³ Labklājības ministrijas 18.04.2023. vēstule.
- ⁶⁴ Eiropas Revīzijas palātas īpašais ziņojums Nr. 5/2010 “LEADER pieejas lauku attīstībai īstenošana”.
- ⁶⁵ Eiropas Komisijas “Vadlīnijas par Kopienas virzītu vietējo attīstību Eiropas strukturālajos un investīciju fondos”, 2013. (2018.gada pēdējā redakcija) https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/legislation-and-guidance/guidance_en (skatīts 12.05.2023.).
- ⁶⁶ Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumu Nr. 125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” 5.–9., 21., 22. punkts, 4. pielikums.
- ⁶⁷ Trīs pārstāvji no Zemkopības ministrijas, viens pārstāvis no Finanšu ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Kultūras ministrijas, Labklājības ministrijas, Izglītības un zinātnes ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Pārresoru koordinācijas centra, Latvijas Pašvaldību savienības, nevalstiskās organizācijas zivsaimniecības nozarē, viens pārstāvis no katra plānošanas reģiona (kopā pieci pārstāvji), divi pārstāvji no lauksaimnieku organizācijām.
- ⁶⁸ No 2023. gada 1. marta Pārresoru koordinācijas centrs ir pievienots Valsts kancelejai.
- ⁶⁹ Vides aizsardzības un reģionālās ministrijas 2014. gada “Vadlīnijas un ieteikumi vietējo rīcības grupu stratēģiju izstrādei 2014.–2020. gada plānošanas periodam” (turpmāk – Latvijas Lauku foruma 2015. gada vadlīnijas). Izstrādāja biedrība “Latvijas Lauku forums” sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju un Zemkopības ministriju.
- ⁷⁰ Institūta 2022. gada “Vadlīnijas un ieteikumi sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas izstrādei 2023.–2027. gadam” (turpmāk – Institūta 2022. gada vadlīnijas). Vadlīnijas Institūts izstrādāja sadarbībā ar biedrību “Latvijas lauku forums”, VRG, Zemkopības ministriju, aktualizējot 2014. gada vadlīnijas.
- ⁷¹ Institūta atskaite “Lauku attīstības programma 2014-2020 LEADER/SVVA analīze”, 2018. gada novembris.
- ⁷² Zemkopības ministrijas 13.07.2023. vēstule Valsts kontrolei.
- ⁷³ Valsts Lauku tīklam (VLT) 30 715 844 euro, tajā skaitā tīkla sekretariāta darbības nodrošināšanai 7 011 980 euro; Valsts Zivsaimniecības sadarbības tīklam (ZST) 3 843 452 euro, tajā skaitā tīkla sekretariāta darbības nodrošināšanai 801 310 euro.
- ⁷⁴ Valsts kontroles 25.07.2022. intervijas protokols ar Konsultācijas centra direktoru, Konsultācijas centra 08.09.2022. elektroniskā pasta vēstule Valsts kontrolei.
- ⁷⁵ Informācijas publicēšana LLT/ ZST tīmekļa vietnē: 2022. gadā un 2021. gadā publicēta 1 /1 ziņa, 2020. gadā – 7/3 ziņas, 2019. gadā – 16/2 ziņas, 2018. gadā – 12 /5 ziņas, 2017. gadā – 45/4 ziņas, 2016. gadā – 9/2 ziņas. Kopā LLT tīmekļa vietnē publicētas 90 ziņas, ZST tīmekļa vietnē – 18 ziņas.
- ⁷⁶ Informācija Latvijas Lauku forums tīmekļa vietnē, <https://laukuforums.lv/lv/par-llf>, (skatīts 06.11.2022.).
- ⁷⁷ Plašāk skatīt biedrības “Latvijas Lauku forums” tīmekļa vietnē: <https://laukuforums.lv/lv/>

⁷⁸ Lauku attīstības programma.

⁷⁹ Ar LEADER mērķiem tiek saprasti mērķi vairākos līmeņos: (1) mērķi nacionālajos politikas plānošanas dokumentos, (2) VRG grupu attīstības stratēģijās noteiktie mērķi; (3) LEADER pievienotā vērtība kā mērķis, kas rodas LEADER pieejas, tajā skaitā septiņu principu, pareizas ieviešanas rezultātā.

⁸⁰ Eiropas Komisijas un ekspertu “Norādījumi vietējiem dalībniekiem par līdzdalību sabiedrības virzītā vietējā attīstībā”, 2014. https://ec.europa.eu/enrd/publications/community-led-local-development-local-actors_en.html (skatīts 12.05.2023.).

⁸¹ 2014.–2020. gada un 2023.–2027. gada plānošanas periodā finansējums visām VRG ir paredzēts vienādā apmērā neatkarīgi no darbības teritorijas lieluma.

⁸² OECD Padomes 2012. gada Rekomendācija par tiesībspolitiku un pārvaldību, OECD Padomes 2017. gada Atvērtās pārvaldības rekomendācija.

⁸³ Attīstības plānošanas likuma 5. panta otrās daļas 3. punkts, Ministru kabineta 25.08.2009. noteikumi Nr. 970 “Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā”.

⁸⁴ Piemēram, Valsts kancelejas 2022. gada “Vadlīnijas sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai valsts pārvaldē”. <https://www.mk.gov.lv/lv/media/13835/download?attachment> (skatīts 13.06.2023.)

⁸⁵ Ministru kabineta 25.08.2009. noteikumu Nr. 970 “Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā” 6. punkts.

⁸⁶ Ministru kabineta 2015. gada 10. marta noteikumi Nr. 125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai”.

⁸⁷ Dati VRG 2016. gada ikgadējos ziņojumos sadaļā “Sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģijas sagatavošana”.

⁸⁸ Dati VRG 2016. gada ikgadējos ziņojumos sadaļā “Sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģijas sagatavošana”. Par izlasē iekļautajām VRG norādīti revīzijas laikā ar VRG precizēti dati.

⁸⁹ Lai veiktu salīdzinājumu pēc vienotas pieejas, uzskaitīti 2016.gada ikgadējos ziņojumos norādītie organizētie pasākumi iedzīvotājiem – darba grupas, semināri, iedzīvotāju forumi, sabiedriskā apspriešana, anketēšana un citi plašākai iedzīvotāju līdzdalībai organizētie pasākumi, neskaitot individuālās konsultācijas (ņemot vērā, ka visas VRG tādas neuzrādīja), informāciju plašsaziņas līdzekļos un dalību mācībās.

⁹⁰ Diagrammā VRG nosaukumi norādīti saīsinātā formātā.

⁹¹ Piemēram, gadījumos, kad VRG darbības teritorijā neietilpst pagasti, pilsētas vai to skaits ir neliels.

⁹² VRG, kas pievienojās šai VRG, bijušajai administratīvajai vadītājai.

⁹³ Ministru kabineta 2022. gada 16. augusta noteikumu Nr. 509 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģiju 2023.–2027. gadam sagatavošanai un īstenošanai” 9., 16.punkts.

⁹⁴ Vadlīnijas sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai valsts pārvaldē. Valsts kanceleja, 2022, 40. lpp. <https://www.mk.gov.lv/lv/media/13835/download> (skatīts: 29.08.2022.).

⁹⁵ Padomi pašvaldībām. Kad un kā konsultēties ar sabiedrību?. Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”, 2022. Pieejams: <https://providus.lv/raksti/14918/>, (skatīts 29.08.2022.).

⁹⁶ Valsts kontroles 2023. gada revīzijas ziņojums “Iedzīvotāju līdzdalība – neizmantota iespēja kvalitatīvu lēmumu pieņemšanai pašvaldībās”, <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslektas-revizijas/iedzivotaju-lidzdaliba-neizmantota-iespeja-kvalitativu-lemumu-pienemsanai-pasvaldibas>.

⁹⁷ Eiropas Komisijas un ekspertu “Norādījumi vietējiem dalībniekiem par līdzdalību sabiedrības virzītā vietējā attīstībā”, 2014. https://ec.europa.eu/enrd/publications/community-led-local-development-local-actors_en.html (skatīts 12.05.2023.).

⁹⁸ Eiropas Zivsaimniecības reģionu tīkla vadlīnijas Nr.15 “Evaluating CLLD Handbook for LAGs and FLAGs”, 2018. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/cms/farnet2/library/guide/evaluation-clld-handbook-lags-and-flags_lt.html, (skatīts 06.11.2022.).

⁹⁹ Eiropas Komisijas un ekspertu “Norādījumi vietējiem dalībniekiem par līdzdalību sabiedrības virzītā vietējā attīstībā”, 2014. https://ec.europa.eu/enrd/publications/community-led-local-development-local-actors_en.html (skatīts 12.05.2023.).

¹⁰⁰ Institūta atskaite “Lauku attīstības programma 2014-2020 LEADER/SVVA analīze”, 2018. gada novembris.

¹⁰¹ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti ELFLA 19.21. aktivitātē, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”.

¹⁰² Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumu Nr. 125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” 51. punkts.

¹⁰³ Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumu Nr. 125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” 47.4.4. apakšpunkts.

¹⁰⁴ 2021. gada pētījumā “Leader programma — iekļaujošs vai selektīvs instruments lauku telpas attīstībai Rumānijā?” tā autori vienkopus apkopojusi citos starptautiskos pētījumos izdarītos secinājumus par LEADER/SVVA pieeju ES dalībvalstīs. <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/21/12187/htm#B15-sustainability-13-12187>. (skatīts 06.11.2022.).

¹⁰⁵ Eiropas Komisijas un ekspertu “Norādījumi vietējiem dalībniekiem par līdzdalību sabiedrības virzītā vietējā attīstībā”, 2014. https://ec.europa.eu/enrd/publications/community-led-local-development-local-actors_en.html (skatīts 12.05.2023.).

¹⁰⁶ Eiropas Komisijas “Norādījumi vietējiem dalībniekiem par līdzdalību sabiedrības virzītā vietējā attīstībā”, 2014. gada maijs.

¹⁰⁷ Neskatoties uz stratēģiju atlasē komitejas ierosinājumiem 2021. gadā.

- ¹⁰⁸ Piemēram, “projekts paredz sociāli mazaizsargātu personu iesaisti un / vai nodarbinātību”, “projekta rezultātā uzlabojas jauniešiem (17- 25 g.v.) un sociālas atstumtības riska grupām iespēja saņemt kvalitatīvus pakalpojumus”.
- ¹⁰⁹ Saskaņā ar Latvijas Lauku foruma 2017. gada vadlīnijām un ieteikumiem stratēģisks projekts ir, piemēram, vajadzībai pēc pastāvīgas palīdzības un konsultācijām jāizveido apmācību programmas un konsultācijas specifiskām mērķgrupām, vai, lai radītu darbavietas, atbalsts vietējam uzņēmumam.
- ¹¹⁰ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmā pieejamiem dokumentiem.
- ¹¹¹ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts” un “sākta uzraudzība”.
- ¹¹² Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem līdz 2022.gada beigām ir īstenoti un apstiprināti 4321 projekti kopsummā par 73,9 milj. *euro* (projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”).
- ¹¹³ Faktiski radītās darbavietas varēs izvērtēt, noslēdzoties plānošanas un projektu uzraudzības periodam, šobrīd dati pieejami par projektos plānotajām darbavietām.
- ¹¹⁴ Analīze veikta, ņemot vērā uzņēmumu gada pārskata datus, Uzņēmuma reģistra atvērto datus uz 27.04.2023. <https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/gada-parskatu-finansu-dati>, <https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/uz/resource/25e80bf3-f107-4ab4-89ef-251b5b9374e9>
- ¹¹⁵ Projektu pieteicēju juridiskais statuss – sabiedrība ar ierobežotu atbildību, individuālais komersants, kooperatīvā sabiedrība, zemnieku saimniecība.
- ¹¹⁶ Projekti, kuru rezultātā uzņēmums vai uzņēmējs piedzīvo strauju attīstību. Piemēram, fiziska persona strauji pietuvojas SIA vai pārtop par SIA; uzņēmumam ir straujš apgrozījuma kāpums; uzņēmējs drīz pēc īstenošanas, pateicoties ieguldījumiem, veic jaunu attīstības soli; ar saviem līdzekļiem rod iespēju papildināt projekta resursus utt.
- ¹¹⁷ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts” un “sākta uzraudzība”.
- ¹¹⁸ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība”.
- ¹¹⁹ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”.
- ¹²⁰ Pašvaldību likuma 4. panta pirmā daļa.
- ¹²¹ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība”.
- ¹²² Eiropas Revīzijas palātas īpašais ziņojums Nr. 5/2010 “LEADER pieejas lauku attīstībai īstenošana”, īpašais ziņojums Nr. 10/2022 “LEADER un sabiedrības virzīta vietējā attīstība veicināja vietējā līmeņa iesaisti, taču joprojām nav pietiekamu pierādījumu par papildu ieguvumiem”.
- ¹²³ Eiropas Revīzijas palātas 07.10.2022. elektroniska pasta vēstule Valsts kontrolei.
- ¹²⁴ Valsts kontroles 22.07.2022. intervija ar Zemkopības ministrijas Lauku attīstības departamenta direktori Lieni Jansoni.
- ¹²⁵ Tostarp 3 VRG, kas sniedza atbildi “cits” un komentāros norādīja uz ierobežojumu nepieciešamību.
- ¹²⁶ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 17.04.2023. elektroniskā pasta vēstule Valsts kontrolei. 01.02.2023. tikšanās ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārstāvjiem.
- ¹²⁷ Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 5.1.1. specifiskā atbalsta mērķa “Vietējās teritorijas integrētās sociālās, ekonomiskās un vides attīstības un kultūras mantojuma, tūrisma un drošības veicināšana pilsētu funkcionālajās teritorijās” 5.1.1.3. pasākums “Publiskās ārtelpas attīstība”.
- ¹²⁸ Pašvaldību likuma, kas stājās spēkā 01.01.2023., 4. panta 2., 5., 12. punkts, 59. pants.
- ¹²⁹ Informācija Gulbenes novada pašvaldības tīmekļa vietnē: <https://balso.gulbene.lv/par-iniciativu> Šogad viena projekta realizācijai tiks piešķirts līdz 35 000 *euro*, kopējais projektu konkursa budžets – 110 000 *euro*.
- ¹³⁰ Pašvaldību likuma 58. pants.
- ¹³¹ Tostarp pašvaldību padotības iestādēm.
- ¹³² Izmaksātais un rezervētais finansējums īstenojamiem un apstiprinājamiem projektiem līdz 2022.gada beigām.
- ¹³³ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība”.
- ¹³⁴ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem līdz 2022.gada beigām ir īstenoti un apstiprināti 305 projekti kopsummā par 23,3 milj. *euro* (projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”).
- ¹³⁵ Tostarp pašvaldību padotības iestādēm.
- ¹³⁶ Saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekti, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība” un “apstiprināts”.
- ¹³⁷ Izmaksātais un rezervētais finansējums īstenojamiem un apstiprinājamiem projektiem līdz 2022.gada beigām.
- ¹³⁸ Rīcības programmas zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020.gadam 2020.gada 30.aprīļa Uzraudzības komitejas lēmums Nr.9.3-20e/1/L/UK/2020.
- ¹³⁹ Proporcioniāli darbības teritorijā zivsaimniecībā nodarbināto skaitam - 30%; proporcionāli VRG Zivsaimniecības rīcības programmas pasākumam atbilstošajā darbības teritorijā ietilpstošās administratīvās teritorijas jūras krasta robežas kilometru skaitam – 70%.

¹⁴⁰ Zemkopības ministrijas 24.04.2023. vēstule Valsts kontrolei.

¹⁴¹ Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumi Nr. 557 "Grozījumi Ministru kabineta 2015. gada 20. oktobra noteikumos Nr. 605 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda pasākumam "Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju īstenošana".

¹⁴² 04.11.2022. tikšanās ar Zemkopības ministrijas Zivsaimniecības departamenta pārstāvi, Zemkopības ministrijas 24.04.2023. vēstule Valsts kontrolei.

¹⁴³ Pašvaldību budžeta kapacitātes rādītājs 2021.gadā, <https://www.vraa.gov.lv/lv/pasvaldibu-budzeta-kapacitates-raditajs> (skatīts 19.06.2023.). Piemēram, saskaņā ar minētajiem datiem pašvaldības ar augstāko budžeta kapacitātes rādītāju, kuras ietilpst VRG piekrastes teritorijā, ir Jūrmalas, Carnikavas, Ādažu, Saulkrastu novada pašvaldības.

¹⁴⁴ ELFLA un EJZF pašvaldību projekti, kuriem saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem projekta statuss norādīts "slēgts", "sākta uzraudzība" un "apstiprināts".

¹⁴⁵ Institūta 2022. gada vadlīnijas.

¹⁴⁶ Eiropas Komisijas "Vadlīnijas par Kopienas virzītu vietējo attīstību Eiropas strukturālajos un investīciju fondos", 2013. (2018.gada pēdējā redakcija) https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/legislation-and-guidance/guidance_en (skatīts 12.05.2023.).

¹⁴⁷ Institūta 2022. gada vadlīnijas.

¹⁴⁸ Ministru kabineta 22.12.2015. noteikumu Nr. 769 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā" 19. punkts.

¹⁴⁹ Revidējamā laika periodā netika iekļauts 2022. gada aktivitātes, tā kā VRG nebija vēl iesniegušas ikgadējos ziņojumus par 2022. gadu. Bez tam 2022. gadā sakās VRG aktivitātes jaunā plānošanas perioda sākumā.

¹⁵⁰ Neskaitot tādus "citi" pasākumus, kā publikācijas, intervijas, individuālas konsultācijas un citu organizētie pasākumi.

¹⁵¹ Produktivitātes aprēķins veikts, laika posmā no 2016.–2021. gadam finansējuma VRG darbības nodrošināšanai ietvaros veikto aktivitāšu skaitu (t.sk. semināri par projektu kārtām), attiecinot pret VRG 2014.–2022. gada plānošanas periodam pieejamo finansējumu.

¹⁵² Neskaitot seminārus par kārtām, kā arī tādus "citi" pasākumus, kā aptaujas, publikācijas, bukleti u.tml.

¹⁵³ "Kopiena", "viedie ciemi", "vietējās apkaimes" – jēdzieni, kas arvien biežāk tiek dzirdēti un lietoti ikdienas dzīvē. Tie raksturo noteiktu cilvēku kopumu, kurus vieno konkrēta teritorijas, vērtības, lai uzlabotu dzīves apstākļus konkrētā teritorijā, kurā noteikta cilvēku kopa spēj attīstīties, sadarbojoties un arī apvienojoties ar citām kopienām un dalībniekiem, lauku un pilsētu teritorijās. Šādu teritoriālo apvienību jeb kopienu līderiem, kas var būt formāli vai neformāli, bieži ir galvenā loma grupas kultūras un attīstības virziena veidošanā.

¹⁵⁴ Lielākais kārtu skaits ELFLA bija 16, vidējais kārtu skaits – 8,8.

¹⁵⁵ Ko Komisija saprot ar nosacījumu "veidot vietējo dalībnieku spējas izstrādāt un īstenot darbības, tostarp sekmējot viņu projektu vadības spējas"? (CPR 34. panta 3. punkta a) apakšpunkts) (2. nodaļas 3. un 5. posms)

¹⁵⁶ ENRD workshop on "The role of LEADER/CLLD and networking in supporting social inclusion in rural areas." https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/w8_social-inclusion_final-report_0.pdf

¹⁵⁷ Laba pārvaldība ir jebkuras veiksmīgas un labas organizācijas attīstības pamatā. Laba pārvaldība ir biedru, valdes, kā arī citu pārvaldes institūciju atbildība par to, ka organizācijas piesaistītie darba resursi tiek efektīvi un atbildīgi ieguldīti, nodrošinot biedriem, uzraudzības institūcijām un sabiedrībai pietiekamu atklātību par pieņemtajiem lēmumiem. Latvijas Pilsoniskās alianses "Pilsoniskās sabiedrības organizācijas laba pārvaldība. Pieci principi ilgtspējīgai organizācijai", 2021.

¹⁵⁸ Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumu Nr.125 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai" 47.4.3., 47.5. apakšpunkts, Ministru kabineta 22.12.2015. noteikumu Nr. 769 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā" (zaudējis spēku 2022. gada 1. maijā) 19. punkts. Ministru kabineta 18.01.2022. noteikumu Nr. 52 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam īstenošanas pārejas laikā" 13. punkts.

¹⁵⁹ No ELFLA tas varēja būt līdz 15 % no VRG piešķirtā publiskā finansējuma (ko ietekmē teritorijas lielums un iedzīvotāju skaits) un līdz 20 %, ja VRG atbalstu saņem arī no EJZF finansējuma.

¹⁶⁰ VRG varēja pieteikt tai nepieciešamo finansējuma apmēru, ievērojot, ka maksimālā summa ELFLA ir 15%, ELFLA un EJZF kopā – 20%. Saņemot papildu finansējumu Pārejas periodam VRG varēja pieteikt arī lielāku finansējumu VRG darbības nodrošināšanai.

¹⁶¹ Tā kā aktivizēšanas darbības ietver arī darbinieku atalgojuma un citas administratīvās izmaksas, datu analīzei un salīdzināšanai ir ņemtas vērā kopējais finansējums VRG darbības nodrošināšanai. VRG precīzi nenodala "tikai" aktivizēšanas izmaksas.

¹⁶² Eiropas Komisijas 2018. gada vadlīnijas "Guidance for Member States and Programme Authorities on Community-led Local Development in European Structural and Investment Funds".

¹⁶³ Ministru kabineta 22.12.2015. noteikumu Nr. 769 "Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā" 11.2.8., 11.2.9. apakšpunkts (zaudējis spēku 01.05.2022.).

¹⁶⁴ VRG stratēģiju īstenošanai un darbības nodrošināšanai 2014.–2022. gada periodā pieejami 96,8 milj.euro (2014.–2020.gadā – 77,8 milj.euro), 2023.–2027. gada plānošanas periodā – 58,5 milj.euro.

¹⁶⁵ Zemkopības ministrijas 24.04.2023. vēstule Valsts kontrolei.

¹⁶⁶ SVID analīze, galvenās attīstības vajadzības, rezultatīvie rādītāji, projektu atlases kritēriji u.c.

¹⁶⁷ Ņemot vērā, ka Valsts kontroles finanšu revīzijās un Valsts kontroles lietderības revīzijā Nr.2.4.1-12/2014 “Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai un Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda Virzības daļas ilgtspējas un atbilstības projektu nosacījumiem izvērtējums”, kā arī Eiropas Revīzijas palātas regulārajās pārbaudēs netika konstatētas būtiskas nepilnības Lauku atbalsta dienesta kā maksājumu iestādes darbā, revīzijas plānošanā netika konstatēti riski.

¹⁶⁸ LEADER/SVVA projektu pieteikumu atbilstības nosacījumus izlases kārtībā pārbauda Lauku atbalsta dienests, kas būtiski samazina neatbilstību risku. Ņemot vērā projektu skaitu, individuālo projekta finanšu apjomu, projektu pieteikumu pārbaude nesniegtu revīzijai būtisku pievienoto vērtību pret pārbaudes izmaksām.

¹⁶⁹ Regulas 1305/2013 8.panta pirmās daļas c) apakšpunkts, Ministru kabineta 2009. gada 17. novembra instrukcija Nr.16 “Ministriju un citu centrālo valsts iestāžu rezultātu un to rezultatīvo rādītāju izstrādes un novērtēšanas metodika”.

¹⁷⁰ Par (1) attīstības stratēģijās noteikto mērķu sasniegšanu; (2) teritorijas aktivizēšanas pasākumiem; (3) LEADER pieejas radīto pievienoto vērtību. Regulas 1305/2013 66.panta pirmās daļas 1) apakšpunkts, Eiropas Lauku attīstības tīkla 2017. gada vadlīnijas.

¹⁷¹ Eiropas Zivsaimniecības reģionu tīkla vadlīnijas Nr. 11.

¹⁷² Latvijas Lauku foruma 2017. gada vadlīnijas.

¹⁷³ Eiropas Zivsaimniecības reģionu tīkla vadlīnijas Nr. 15.

¹⁷⁴ Eiropas Zivsaimniecības reģionu tīkla vadlīnijas Nr. 15.

¹⁷⁵ Stratēģijas izstrādes laikā ir apzinātas vajadzības, prioritārā kārtībā identificēti īstenojamie projekti, kuri ir nepieciešami teritorijas attīstībai, stratēģijā norādot, kuri projekti stratēģijas īstenošanas laikā tiks finansēti no LEADER finansējuma, kuri no pašvaldības līdzekļiem.

¹⁷⁶ Ministru kabineta 10.03.2015. noteikumu Nr.125 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģiju sagatavošanai un īstenošanai” 47.5. apakšpunkts, Ministru kabineta 22.12.2015. noteikumu Nr. 769 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā” (zaudējis spēku 01.05.2022.) 19. punkts. Ministru kabineta 18.01.2022. noteikumu Nr. 52 “Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība vietējo rīcības grupu darbības nodrošināšanai un teritorijas aktivizēšanai Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam īstenošanas pārejas laikā” 13. punkts.

¹⁷⁷ Institūta 2022.gada vadlīnijas.

¹⁷⁸ Aprēķinā nav ietverts finansējums tām VRG, kuras 2023.–2027.gada periodā nedarbojas vai ir pievienojušās citai VRG.

¹⁷⁹ Informācija saskaņā ar Lauku atbalsta dienesta Informācijas sistēmas datiem. Datu apkopojums veikts par projektiem, kuriem projekta statuss norādīts “slēgts”, “sākta uzraudzība”.

¹⁸⁰ Skatīt iepriekšējo atsauci.

¹⁸¹ Datus neiesniedza biedrība “Jūras zeme”, biedrība “Zied zeme”, biedrība “Stopiņu un Salaspils Partnerība”, biedrība “Rēzeknes rajona kopienu partnerība”, biedrība “Krāslavas rajona partnerība”.

¹⁸² ELFLA un EJZF uzņēmējdarbības projekti, kuriem projekta statuss ir “slēgts”, “sākta uzraudzība”.

¹⁸³ Projekti, kuru rezultātā uzņēmums vai uzņēmējs piedzīvo strauju attīstību. Piemēram, fiziska persona strauji pietuvojas SIA vai pārtop par SIA; uzņēmumam ir straujš apgrozījuma kāpums; uzņēmējs drīz pēc īstenošanas, pateicoties ieguldījumiem, veic jaunu attīstības soli; ar saviem līdzekļiem rod iespēju papildināt projekta resursus utt.

¹⁸⁴ Projekti, kas vērsti uz jauniešu (15–25 gadi) sociālo iekļaušanos/iniciatīvām/aktivitātēm.

¹⁸⁵ Projekti, kas vērsti uz sociāli mazaizsargāto/atstumtības riskam pakļauto mērķgrupu sociālo iekļaušanos (piemēram, ģimenes, kuras audzina trīs un vairāk bērnus; nepilnās ģimenes; personas ar invaliditāti; personas virs darbaspējas vecuma; personas, kurām noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam, bezdarbnieki, ilgstošie bezdarbnieki u.c. mērķgrupa, ja tāda ir noteikta vietējā rīcības grupā, izņemot jauniešus).

¹⁸⁶ Projekti, kas uzlabojuši pieejamību personām ar kustību traucējumiem (padarot pieejamas iepriekš nepieejamas ēkas, pakalpojumus).